

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Programı

GÜVENLİK FAKTÖRÜNÜN TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Tolga ALTUN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

GÜVENLİK FAKTÖRÜNÜN TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Tolga ALTUN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

Tolga ALTUN tarafından hazırlanan "GÜVENLİK FAKTÖRÜNÜN TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNE ETKİSİ" başlıklı bu çalışma, 27.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Doğan Nadi LEBLEBİCİ (Başkan)

Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR (Danışman)

Doç. Dr. Gökhan SAVAŞ (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

05/07/2019

Tolga ALTUN

¹"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulgular içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof.Dr. Ali ÇAĞLAR** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Tolga ALTUN

TEŞEKKÜR

Bir mühendisin sosyal bilimler alanında yaklaşımlarının farklı olabileceği düşüncesiyle beni bu alanda lisansüstü eğitime yönlendiren Sosyoloji Derneği Onursal Başkanı Sn. Prof.Dr. Birsen GÖKÇE'ye, lisansüstü eğitimim boyunca beni yönlendiren ve tez danışmanlığım sürecinde de engin bilgi ve tecrübesini benden esirgemeyen değerli hocam Sn. Prof.Dr. Ali ÇAĞLAR'a, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Hocalarım ve arkadaşlarıma,

Ciltlere sığmayan yaşam anlatısını kısacık dörtlük ve deyişlerle öğütleyerek sunan, hoşgörünün ve ifade özgürlüğünün öncüleri halk ozanlarına ve çağdaşlaşma kervanındaki tüm aydın insanlara,

Çalışma hayatımla birlikte yürüttüğüm lisansüstü eğitimim boyunca her iki alanda da yetişmemi sağlayan, varlığıyla neşe ve huzur veren ağabeyim Sn.Nuri Kemal DEMİREL ve SAHARA emekçilerine, üzerimde emeği bulunduğunu hissedilen, anılar yarattığımız ve hayatımın bir döneminde yollarımızın kesiştiği tüm güzel insanlara, değerli aile büyüklerime, Ali Seçkiner ALICI, Uygur ÖZESMİ, Doç.Dr. A. Duygu KAÇAR, Doç.Dr. Serkan YAZICI'ya, Arılı, FenC'li ve SAÜ'lü arkadaşlarıma,

Bıraktığı ışığıyla halen bizi aydınlatan babam Fuat ALTUN'a, eğitim yolunda bize her koşulda destek olan kardelen çiçeğim canım annem Latife ALTUN'a, varlığını hep yanımda hissettiren ablam Nazlı ALTUN YOLOĞLU ve ailesine, yaşamı sonsuza dek birlikte paylaşmaya ant içtiğimiz, hayatımı güzelleştiren, her daim destekçim sevgili eşim Gülay'a, notalara birlikte can verip kitaplarımızı aynı anda okuduğumuz, günlerimizi kısaltıp ömrümüzü uzatan, yaşama sevincim can çocuklarım Bilge kızıma ve oğlum Fuat Tuna'ya sabırları, sevgileri, varlıkları için teşekkür ederim.

Tolga ALTUN

Haziran 2019, Ankara

ÖZET

ALTUN, Tolga. *Güvenlik Faktörünün Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Bu tezin amacı, güvenlik faktörünün özellikle 1991-2014 döneminde Türkiye – AB ilişkileri üzerindeki etkisini araştırmaktır. Güvenlik kavramı en genel anlamıyla tehditlerden, korkulardan ve tehlikelerden uzak olmak anlamına gelmektedir. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Avrupa Birliği'nin güvenlik odaklı politikalarında değişiklikler yaşanmıştır.

11 Eylül saldırılarından sonra oluşan ön yargı nedeniyle ABD ve AB ülkelerinde Türkiye'ye karşı olumsuz bir tutum değişikliği yaşanmıştır. Bu durum AB – Türkiye ilişkilerini doğrudan etkilemiş, Türkiye'nin tam üyeliğinin yeniden dini ve kültürel kaygılarla ele alınmasına neden olmuştur. Türkiye'nin coğrafi konumu, dinamik ve sosyo-demografik yapısı da tam üyelik konusundaki çekincelerde önemli bir etkidir.

AB'ne tam üyelik için atılması gereken bazı adımlar ise Türkiye'de farklı güvenlik kaygılarıyla karşılaşmaktadır. Uyum yasaları sonucunda bölünme yaşanabileceği, geleneksel değerlerden uzaklaşılması gerekeceği, muhafazakar, milliyetçi ve maneviyatçı çizgiden uzaklaşılacağı endişeleri, toplumun bazı kesimlerinde yaşanmaktadır.

Türkiye, kuruluşundan itibaren gerek İmparatorluktan gelen gerek Cumhuriyet rejiminin yeni edindiği iç güvenlik sorunlarıyla karşılaşmıştır. 1980'lerden itibaren artan muhafazakar devlet politikaları sonucunda radikal irticai örgütler faaliyetlerini artırmış ve tıpkı bölücü terör örgütü PKK gibi ciddi bir iç güvenlik sorunu haline gelmiştir. Jeopolitik ve jeo-enerjik konumu ise Türkiye'nin bu iç güvenlik tehditlerini, dış güvenlik tehditlerinden bağımsız bir şekilde düşünmemesi ve çözememesi sonucunu getirmektedir.

Düzensiz göç, organize suçlar, ekonomi ve çevre temelli kaygılar ile siber suçlar ve enerji güvenliği ise AB ile Türkiye arasında ortak güvenlik kaygıları barındıran bazı postmodern konulardır.

Enerji alanında AB'nin önceliği, kesintisiz enerji güvenliğini sağlamaktır. Jeo-enerjik konumu, Türkiye'yi enerji alanında önemli bir ülke haline getirmektedir. Türkiye de jeo-enerjik konumunun sağladığı avantajla AB ile ilişkilerini tam üyelik sonucuna dönüştürmeyi hedeflemektedir. Türkiye'nin ekonomi güvenliğinin sağlanmasında siyasi istikrarın yanı sıra enerjiden elde edilecek gelir ve enerji ihtiyacı için ayıracağı bütçe önemli rol oynayacaktır.

Türkiye enerjide AB'nin politikalarına uyumlu hedefler belirleyerek hem kendi enerji güvenliğini büyük oranda garanti altına almış olacak hem de doğal enerji koridoru olması özelliğinin verdiği avantajla Avrupa'nın sürdürülebilir enerjisine sağladığı katkıyı ilişkilerde lehine kullanabilecektir.

ANAHTAR KELİMELER

Türkiye-AB ilişkileri, Güvenlik, Enerji Güvenliği, Enerji Faktörü, Soğuk Savaş Sonrası Dönem, Sosyal Liberal Politikalar

ABSTRACT

ALTUN, Tolga. *The Impact of the Security Factor Upon Turkey-EU Relations*, Master's Thesis, Ankara, 2019.

The aim of this thesis is to research the impact of the security factor upon Turkey-EU relations especially between the periods of 1991-2014. The concept of security generally means being away from threats, fears and dangers. With the disintegration of the USSR, there have been changes in the security-oriented policies of EU.

Because of prejudice occurred after the September 11 attacks, there was a negative attitude change towards Turkey in USA and EU. This case had a direct impact on the EU - Turkey relations. It led to the addressing religious and cultural concerns of Turkey's full membership again. Turkey's geographic location, dynamic and socio-demographic structure are also important factors in the reservations on full membership.

Some steps need to be taken for full membership of the EU are met by different security concerns in Turkey. Concerns that division may be experienced as a result of harmonization laws, traditional values will be removed, and that moving away from the conservative, nationalist and spiritualist line are experienced in some parts of society.

Turkey faced with internal security problems either arising from Empire or Republic Regime since its formation. As a result of the increasing conservative state policies since the 1980s, the radical reactionary organizations increased their activities, became a serious internal security problem, like the separatist terrorist organization PKK. Geographic location of Turkey causes such a result that he can't think and solve his internal security threats independently from external security threats.

The EU's priority at energy is to ensure continuous energy security. Geo-energetics location makes Turkey an important country in the energy field. With

the advantage arising from its geo-energetics location, Turkey aims to turn its relations with the EU into full membership and guarantee its own energy security.

KEY WORDS

Turkey-EU Relations, Security, Energy Security, Energy Factor, Post-Cold War Period, Socail Liberal Policies

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ VE GÜVENLİK KAVRAMI.....	11
1.1. GÜVENLİK KAVRAMI	11
1.2. TARİHSEL ARKA PLAN (1945-1990)	21
2. BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM	33
2.1. AB'NİN GÜVENLİK ALGILAMALARINDAKİ DEĞİŞİKLİKLER	33
2.2. TÜRKİYE'NİN ÖNEMLİ İÇ VE DIŞ GÜVENLİK SORUNLARI	38
3. BÖLÜM: TEMEL GÜVENLİK KAYGILARININ TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNE ETKİSİ.....	47
3.1. AVRUPA BİRLİĞİ AÇISINDAN SORUNLAR	48
3.1.1. Nüfus ve Demografik Yapı	49
3.1.2. Din ve Kültür Temelli Kaygılar	54
3.2. TÜRKİYE AÇISINDAN SORUNLAR	56
3.2.1. Etnik Temelli Sorunlar	57
3.2.2. İrticai Yapılanmalar	61
3.2.3. AB Uyum Yasalarının Yarattığı Endişeler	63

4. BÖLÜM: AB VE TÜRKİYENİN ORTAK GÜVENLİK KAYGILARI	65
4.1. DÜZENSİZ GÖÇ VE MÜLTECİLER	66
4.2. ORGANİZE SUÇLAR VE KAÇAKÇILIK	66
4.3. EKONOMİ VE ÇEVRE TEMELLİ KAYGILAR	69
4.4. SİBER GÜVENLİK VE BİLİŞİM SUÇLARI	75
4.5. ENERJİ GÜVENLİĞİ FAKTÖRÜ	78
4.5.1. AB Politikalarında Enerji Faktörü	80
4.5.2. Türkiye'nin Coğrafi Konumunun Etkisi	84
4.5.3. Enerji Güvenliğinin İlişkilere Etkisi	87
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	105
EK 1. ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU	115
EK 2. TEZ ORJİNALLİK FORMU	117

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AMBO	Albenian Macedonian Bulgarian Oil (Arnavutluk-Makedonya-Bulgaristan Petrol)
ANAP	Anavatan Partisi
ASALA	Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia (Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu)
BAB	Batı Avrupa Birliği
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
BM	Birleşmiş Milletler (Örgütü)
BP	British Petroleum (İngiliz Petrolleri)
CIS	Commonwealth of Independent States (Bağımsız Devletler Topluluğu)
DBH	Doğalgaz Boru Hattı
DEHAP	Demokratik Halk Partisi
DEP	Demokrasi Partisi
DEV-YOL	Devrimci Yol
DHKP-C	Devrimci Halk Kurtuluş Partisi Cephe
DTP	Demokratik Toplum Partisi
EBRD	The European Bank for Reconstruction and Development (Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası)
EOKA	Ethniki Organosis Kyprion Agoniston (Kıbrıs Mücadelesinin Milli Örgütü)
EU	Europe Union (Avrupa Birliği)
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
HADEP	Halkların Demokrasi Partisi
HEP	Halkın Emek Partisi
HES	Hidroelektrik Santrali

HİZBULLAH	Allah'ın Partisi
IMF	International Monetary Fund (Uluslar arası Para Fonu)
INOGATE	Interstate Oil and Gas Transport to Europe (Ülkeler Arası Petrol ve Gaz Taşınması Programı)
İBDA-C	İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi
KADEK	Kongreya Azadî û Demokrasiya Kurdistanê (Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi)
KGA	Kolektif Güvenlik Antlaşması
KGAÖ	Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
KGK	Kolektif Güvenlik Kurulu
KONGRA-GEL	Kürdistan Halk Kongresi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ODGP	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
PBH	Petrol Boru Hattı
PCA	Partnership and Cooperation Agreement (Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları)
PKK	Partiya Karkeren Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	Şangay İşbirliği Örgütü
TACIS	Technical Assistance to CIS (Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine TeknikYardım)
TANAP	Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
THKO	Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephe
TİKKO	Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
TKP-ML	Türkiye Komünist Partisi / Marksist – Leninist
TRACECA	Transport Corridor Europe, Caucasus Asia (Avrupa, Kafkasya ve Asya Ulaşım Koridoru)
USSR	Union of Soviet Socialist Republics (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)

GİRİŞ

Avrupa Birliği¹ – Türkiye ilişkilerinde güvenlik faktörünün etkisinin incelendiği bu çalışmada, konunun genişliği nedeniyle dönem perspektifi olarak daha çok her iki taraf için öncelikli güvenlik tehdidi oluşturan SSCB'nin parçalandığı ve Soğuk Savaş Dönemi'nin² sona erdiği 1990 sonrası dönem ile Avrupa Birliği ve Türkiye'de ciddi değişimlerin yaşanmakta olduğu 2014 arası dönem incelenmiştir.

Bu inceleme çerçevesinde de güvenlik faktörünün Türkiye – AB ilişkilerini hangi dönemlerde ne şekilde etkilediği araştırılmıştır. Bunun için öncelikle güvenlik kavramı ve ilişkilerin tarihsel arka planı ele alınmıştır. SSCB'nin parçalanması sonrası her iki tarafta da yaşanan güvenlik odaklı temel perspektif değişikliğinin yaşandığı 1991 sonrası dönem ayrı bir bölüm başlığı altında çalışılmıştır. Temel güvenlik kaygılarının ilişkilere etkisi bir başka bölüm başlığı altında incelenirken son olarak her iki tarafın ortak güvenlik kaygıları başlığı altında bir bölüm açılmıştır. Sonuç olarak da her iki taraf açısından aşağıda belirtilen nedenlerle ciddi kırılmaların yaşandığı 2014'ler sonrası ve mevcut durum itibarıyla tespitler yapıp geleceğe dönük bir kısım projeksiyonlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

2014 sonrası itibarıyla gerek AB gerek Türkiye yapısal anlamda büyük dönüşümler yaşamıştır. Brexit ile Birleşik Krallık Avrupa Birliği'nden ayrılmış, Fransa ve Almanya'da AB karşıtı parti ve düşünceler giderek güçlenmeye başlamıştır. Bu durum AB'nin geleceğinin daha derinden sorgulanmasını da beraberinde getirmektedir. Türkiye'de ise çözüm süreci sona ermiş, 15 Temmuz darbe girişimi yaşanmış, büyük Avrupa ülkeleriyle ilişkiler giderek bozulmuş, Nisan 2017 itibarıyla Türkiye'de yeni bir yönetim sistemi oluşturulmuştur. Bu nedenle bu çalışmada ana dönem olarak Soğuk Savaşın sona erdiği 1990

¹Bu çalışma boyunca, özel durumlar dışında kavram karışıklığını önlemek amacıyla 1957'de kurulan "Avrupa Ekonomik Topluluğu" (AET) ve devamında "Avrupa Topluluğu" (AT) adını alarak, 1992'de Maastricht Antlaşması'yla benimsenen "Avrupa Birliği" (AB) adı kullanılacaktır.

² İki kutuplu sistem döneminde ABD ve SSCB'nin liderliklerindeki Batı ve Doğu Blokları arasında, sürekli gerginlik ve kısmi çatışma biçiminde sürdürülen mücadele Soğuk Savaş olarak adlandırılır. Bu terim ilk kez 1947 yılında Amerikalı Bernard Brauch tarafından kullanılmıştır (Sönmezoğlu (2000), s. 624).

sonrası dönem ile yukarıda belirtilen gelişmelerin yaşanmaya başlandığı 2014 yılı ortaları arasındaki süreç belirlenmiştir.

Çalışmanın verileri ikincil verilere dayanmıştır. Diğer bir deyişle gereken veriler, konu ile ilgili mevcut literatür üzerinden derlenmiş, çalışmanın amaçları doğrultusunda sınıflandırılmış ve analiz edilerek kullanılmıştır. Özellikle güvenlik eksenini ve işlenen postmodern güvenlik konuları doğrultusunda Türkiye-AB ilişkilerine getireceği perspektif ile ilgili literatüre katkı yapacağı değerlendirilmiştir.

Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun oluşumu ve Avrupa Birliği'nin gelişim süreci ile ilgili bilgi edinmek amacıyla kitap ve makale taramaları yapılarak eş zamanlı olarak bu süreçte Avrupa'da ve Türkiye'de yaşanan gelişmeler de aynı yöntemle araştırılmıştır. Avrupa Birliği'nin yayınları ve raporları da bu doğrultuda incelenmiştir. Bu incelemeler sırasında bazı uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi tanımları üzerinde sıkça durulduğu için bu alanlarda da yüksek lisans dönemi boyunca öğrenilen bilgiler gözden geçirilmiş ve yeni okumalar yoluyla gerekli güncellemeler yapılmıştır. Konunun enerji güvenliği faktörü boyutuyla ilişkilendirilmesi için de enerji kavramı üzerine araştırmalar yapılmış, kaynaklarda belirtilen kitap, makale ve rapor taramaları yapılmıştır. Tüm bu çalışmalar neticesinde çalışmanın iskeleti oluşturulmuş ve bölüm başlıkları ile alt başlıklar belirlenerek sonuç bölümüne geçilmiştir.

Çalışmanın ana dönemini oluşturan 1990 sonrası oluşan ilişkilerin daha rasyonel değerlendirilebilmesi açısından da bu dönemin hemen öncesinde 50 yıla yakın bir süre Avrupa ve Türkiye'de güvenlik sorunlarını etkileyen dış ve iç tehditler ile bunların uluslararası ilişkilere yansımaları kısaca ele alınmıştır.

AB ve Türkiye'nin güvenlik politikalarında 1990'lardan sonra önemli bir kırılma noktası da 2000'lerden sonrası olmuştur. Bunun iki temel nedeni vardır: Birincisi, Rusya'nın "enerji" konusunu dış ilişkilerinde daha yoğun olarak kullanmasının uluslararası ilişkiler alanında yarattığı etkidir. Diğeri ise Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik olarak 11 Eylül 2001'de düzenlenen terör

saldırılarının, uluslararası alanda güvenlik kavramı üzerinde yarattığı değişikliklerdir. Rusya ve ABD özelinde yaşanan bu olgular, Avrupa Birliği'nin ortak dışışleri ve güvenlik politikalarına doğrudan etki etmiştir. Türkiye de bu her iki olgudan etkilenmiş ve AB ile olan ilişkilerinin gelişiminde bu olaylar da etkili olmuştur.³

Gerek Avrupa Birliği ülkeleri gerekse Türkiye açısından, 1945'ten itibaren oluşan iki kutuplu dünyada, SSCB en önemli güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır. 1920'de kurulan Milletler Cemiyeti ile benzer fonksiyonları yerine getirmesi amacıyla 24 Ekim 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler Örgütü (BM) kurulmuştur. Ancak BM'in barışı koruma işlevini yerine getireceğine dair önemli tereddütler ve karşılıklı güvensizlik, ideolojik bazlı başka birlikleşmelere yol açmıştır. Bunun en önemli örneği ABD öncülüğünde, SSCB'den gelecek tehditlere karşı bir askeri ittifak olan ve 4 Nisan 1949'da kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'dür⁴. NATO, Soğuk Savaşın hem en önemli kurumlarından birisi hem de "karşı tarafın" da benzeri örgütlenmelerine yol açan Avrupa'nın Kapitalist güçleri ile ABD ve Kanada'yı birleştiren bir ittifak olmuştur.

Bu yıllarda önemli diğer uluslararası örgütlenmelerden birisi 5 Mayıs 1949'da kurulan Avrupa Konseyi ve 18 Nisan 1951'de kurulan AB'nin temelini teşkil edecek olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'dur. Birincil derecede ABD ile işbirliği yapan, SSCB'ye karşı mesafeli davranan kapitalist Batı Avrupa ülkeleri tarafından kurulan bu uluslararası işbirliği organizasyonları Soğuk Savaş Dönemi boyunca önemli işlevler üstlenmişlerdir.⁵ Bu çerçevede var olan benzer örgütler de 21 Ekim 1954'te kurulan Batı Avrupa Birliği ve 25 Mart 1957'de ise Roma Antlaşmaları'yla Avrupa Ekonomik Topluluğu'dur.⁶

³ Georges-Henri Soutou, **Avrupa Birliği Tarihi: 1815'ten Günümüze**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2014, İstanbul, s.492.

⁴ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, Der Yayınları, İstanbul, 2002, s.138-142.

⁵ Şaban H. Çalış, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim**, Nobel Yayınları, Ankara, 2008, s.43.

⁶ Pascal Fontaine, **AB Nedir?**, Türkiye-Avrupa Birliği Delegasyonu Yayınları, Ankara, 2010, s.11.

SSCB'den gelecek fiziki ve ideolojik tehdit algısı üzerine kurulan NATO ve benzeri "Batılı" ittifaklara SSCB tarafından gelen ilk kurumsal tepki 3 Haziran 1951 tarihinde, "*bağlı taraflar arasında ilişkilerin güçlendirilmesi ve siyasi tutum ve faaliyetlerin koordine edilmesi amacıyla*" sol ve sosyalist partilerin katılımıyla kurulan Sosyalist Enternasyonal'dir. NATO'ya bir cevap niteliğinde SSCB'nin öncülüğünde gerçekleşen asıl önemli gelişme, sekiz sosyalist devlet tarafından 14 Mayıs 1955 tarihinde kurulan Varşova Paktı⁷'dir.⁸

Soğuk Savaş Dönemi bu gelişmelerden sonra daha çok ABD'nin baskın olduğu NATO ile SSCB'nin baskın olduğu Varşova Paktı arasındaki mücadele, rekabet ve dengeler üzerinden tanımlanmıştır. SSCB'nin dağılmasına kadar da Dünya, bu iki kutup arasındaki çekişme ve çatışmalardan kaynaklanan gergin bir iklim yaşamıştır. ABD ve SSCB'nin önderliklerinin uluslar arası ilişkilere hakim olduğu ve yön verdiği bu yıllar ise "Soğuk Savaş Dönemi" olarak anılmaktadır.⁹

Soğuk Savaş yıllarında Avrupa'nın doğu ucunda yer alan Türkiye, SSCB'nin komşusu olarak Sovyet tehdidini en yoğun hisseden NATO ülkesi olmuştur. İki ülkenin Soğuk Savaş Dönemi algılamalarında Sovyetler için Türkiye NATO'nun güney kanat ülkesi; Türkiye için ise Sovyetler Birliği "kızıl tehdit" olarak değerlendirilmiştir.¹⁰ Bu tehdit ABD, NATO ve Avrupa ülkeleri açısından Türkiye'nin jeo-politik konumu ve stratejik değeri nedeniyle çok önemli bir müttefiki olma pozisyonunu da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle 1990'lara kadar Avrupa (Birliği) ülkeleri ile Türkiye ilişkileri güvenlik ekseninde ele alındığında her iki tarafın da birbiri açısından önemli olduğu söylenebilir. Bu dönemde Türkiye'nin jeo-stratejik önemi, AB ve diğer Batılı ülkelerle ilişkilerinin şekillenmesinde etken olmuştur.¹¹

⁷ Antlaşmayı imzalayan ülkeler Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya, Romanya ve SSCB'ydi.

⁸ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Yayınları, Ankara, 2001, s.272.

⁹ Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s.624.

¹⁰ Giray S. Bozkurt, "Türkiye-Rusya İlişkileri: Tarihi Rekabetten Çok Boyutlu İşbirliğine", Cüneyt Yenigün, Ertan Efeğil (Der.), **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara, 2010, s.702.

¹¹ Murat Erdoğan, "Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu/ Avrupa Birliği İlişkilerinde Değişmeyen Öncelikler", **Liberal Düşünce Dergisi**, (Yaz-Sonbahar 2008), s.123-140.

İkinci Dünya Savaşı sonrası SSCB'nin Boğazlar bölgesinde üs ve Kuzeydoğu Anadolu'da sınır değişikliği talep etmesi sonucu, Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde tarafını belirlemesi hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. İlk önemli adım, 1949'da kurulan NATO'ya 1952 yılında girilmesidir. Hatta kimi karşı çıkmalar olmuşsa da Türkiye 1950'de Kore Savaşı'na katılmış ve ABD'nin desteğiyle Yunanistan ile birlikte Türkiye, NATO üyesi olmuştur. Bu üyelik, Soğuk Savaş içinde Türkiye'nin geri dönüşü olmayan taraf halini de perçinlemiştir.

Türkiye'nin 1945 sonrasında dış politikasının, barış ve güvenlik üzerine inşa edildiği açıktır. Bunu da Batılı ittifak ile gerçekleştirmek Türkiye için tercihten öte stratejik bir zorunluluktur. Tam da bu çerçevede Türkiye bütün Batılı kurumların içinde yer almayı önemsemiş, bunu aynı zamanda güvenliğini teminat altına almanın bir yolu olarak görmüştür. Onun için 1957'de kurulan AET (AB) ile yakınlaşma politikası da önemsenmiştir. Her ne kadar bu politikada Yunanistan faktörü önemli rol oynasa da Türkiye AB'de üye ya da ortak üye olmasının güvenlik ihtiyacına da katkı sağlayacağını öngörmüştü. 1959'da Yunanistan'ın başvurusunun iki hafta sonrasında "ortak üyelik" için AB'ye başvuran Türkiye için AB çok yönlü çekicilikler taşımaktaydı. 1959'daki AB bir ekonomik birlik olsa da Türkiye açısından Avrupalılık-Batılılık hedefi; yoksulluğun azaltılması, mali destekler alınması, Türk işçilerin Avrupa'da istihdamı, Yunanistan'ın gerisinde kalmama gibi etkenlerin yanında bir Batılı örgüt içinde SSCB tehdidi karşısında güvenlik alanının genişletilmesi de son derece önemli bir etkidir.

AB açısından ise Türkiye'nin ortak üyeliğe kabulü; Avrupalı bir Türkiye, fakir ülkelere sağlanan ekonomik yardımların sağlayacağı prestij, Avrupa'nın eksik işgücü ihtiyacının Türkiye'den karşılanması, Yunanistan'ın ortak üyeliğinin kabul edilip Türkiye'nin kabul edilmemesi durumunda Türkiye'nin siyaseten SSCB'ne yaklaşması endişeleri gibi nedenlerle olumlu karşılanıyordu.¹² Yani AET tarafı için de güvenlik önemli bir etkendi. Bunun için Soğuk Savaş dönemi boyunca Türkiye'nin Batılı ittifaktan uzaklaşmasını sağlayacak hemen her türlü

¹² Ayhan Eralp, "Değişen Savaş Sonrası Uluslararası Sistemde Türkiye ve Avrupa Topluluğu", Canan Balkır (Ed.), **Türkiye ve Avrupa İlişkileri: Avrupa Topluluğuna Tam Üyelik ve Küreselleşen İlişkiler**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996, s.38-42.

politikadan kaçınılmıştır. Türkiye, SSCB'ye komşu, Akdeniz ile SSCB arasındaki bölgeyi koruyan büyük bir ülke olarak AET için de önemli bir ülkedydi ve kaybedilmemesi gerekiyordu.¹³

Ancak aynı dönemde Türkiye'de yaşanan iç güvenlik sorunları, demokrasi kültürü ve insan hakları özelinde ele alındığında Avrupa Birliği ülkelerine göre Türkiye çok gerilerde kalmıştır.¹⁴ Ekonomik göstergeler ve siyasi istikrarsızlık bu dönemde Türkiye'nin prestijini olumsuz etkilemiştir. 1974 Kıbrıs Harekatı'na karşı uluslar arası kamuoyunda oluşan tepkiler ve bunun sonucunda uygulanan ekonomik ambargo da başlı başına Türkiye için yeni bir kriz kaynağı olmuştur.¹⁵ Askeri darbeler ve muhtıralar (27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980) ile bunların öncesinde ve sonrasında ilan edilen sıkıyönetim uygulamaları da AB tarafından demokrasinin kesintiye uğradığı dönemler olarak görülmüştür. Türkiye her ne kadar 1923'te kurulan Cumhuriyet'in Batılılaşma ve Modernizasyon hedefleriyle çok sayıda devrim ve inkılabı gerçekleştirmiş olsa da AB değerleriyle örtüşen bir Avrupa ülkesi görünümünden uzak kalmıştır.¹⁶ Bütün bu dönemlerde Türkiye'nin Batı Avrupa için taşıdığı stratejik-güvenlik önem, ilişkilerin bütünüyle kesilmesini engellemiştir.

Türkiye'nin AB ile olan ilişkileri çok büyük ölçüde karşılıklı güvenlik kaygıları ile beslendiği için, Doğu Bloğunun 1989-1991'de çökmesiyle birlikte Varşova Pakti'nden gelebilecek bir tehdit algısından çekinen AB'nin Türkiye politikasındaki konsept ciddi bir değişime uğramıştır. SSCB'den gelecek tehdit azalınca Türkiye'ye askeri bakımdan acil ve zorunlu ihtiyacı kalmayan AB içinde Türkiye'nin hızla ötekileştirildiği bir süreç yaşanmıştır. Yani Avrupa için en önemli "cazibesi" ortadan kalkan Türkiye "yeni bir AB" ile karşı karşıya kalmıştır. Böylece 1959'da AET'ye ortak üyelik için başvuran ve 1963 Ankara Anlaşması ile başlayan süreçte Türkiye bir de tam üyelik için 14 Nisan 1987'deyaptığı başvuruya rağmen bir anda adeta devre dışı kalmıştır. Daha önce de zaman

¹³ Erdoğan, **a.g.m.** s.123-140.

¹⁴ A. Işıl Karakaş, "Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinde İnsan Hakları Sorunsalı", Faruk Sönmezoğlu (Ed.), **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s.703-717.

¹⁵ Süha Bölükbaşı, **Barışçı Çözumsuzlük**, İmge Yayınları, Ankara, 2001, s.213-281.

¹⁶ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun Son Nefesi: Osmanlı'nın Yaşayan Mirası Cumhuriyet**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s.192-196.

zaman AB içinde dile getirilen kültürel-dini farklılık konusu çok daha belirgin bir biçimde Türkiye'nin reddedilmesi için gerekçe olarak gündeme taşınmıştır. Bu yönüyle de Türkiye'nin Birliğe tam üyeliği, kimi aşırı milliyetçi ve muhafazakar Avrupalılar ve Avrupalı siyasetçiler tarafından, laik devlet yapısına rağmen salt bu dini ve sosyolojik yapısı ile komşu olduğu ülkeler açısından her zaman tartışmalı olmuştur.¹⁷

1980'lerin ortasından itibaren Türkiye'de beliren PKK tehdidiyle birlikte Türkiye yeni bir iç güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu tehdidin bertaraf edilmesine yönelik alınan askeri güvenlik önlemleri ile olağan üstü hal ilanları da demokratik kurallar ve insan hakları bağlamında Türkiye'nin yeni uluslararası tepkilerle karşılaşmasına yol açmıştır.¹⁸ AB'nin bu eleştirileri ve tam üyelik için öne sürdüğü bazı koşullar da bu kez Türkiye içinde belli gruplarda AB'ne karşı tepkilere neden olmuştur.¹⁹ Bu yıllarda dönemsel olarak ekonomide olumlu gelişmeler yaşanmasına rağmen 1990'lardan itibaren oluşan siyasi istikrarsızlık ve koalisyon hükümetleri, ekonomide büyük dalgalanmalara ve krizlere neden olmuştur. Tüm bu faktörler de Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğini olumsuz etkilemiştir. Ayrıca 1990'ların başında ABD'nin Türkiye ile yakın işbirliği; Türkiye'nin Türk Cumhuriyetlerle gelişen ilişkileri ve Orta Doğudaki gelişmeler çerçevesinde AB politikasından uzaklaşarak "bölgesel güç Türkiye" politikasına daha çok ilgi gösterdiğini, bunun da 1993'e kadar devam ettiğini hatırlamak gerekir.

2000'li yıllardan itibaren Avrupa Birliği–Türkiye ilişkilerinde iki yeni etken ağırlık kazanmıştır. Bunlardan biri, Türkiye'de oluşan yeni siyasi atmosfer, diğeri de Rusya'nın uluslararası ilişkilerde enerji kozuyla artan ağırlığıdır. Türkiye'de 2002 yılında tek parti iktidarıyla oluşan siyasi istikrar ortamı, 2001 ekonomik krizinde Kemal Derviş'in önderliğinde hazırlanan ekonomik tedbirlerin AKP iktidarınca da

¹⁷ Meltem Müftüler Baç, **Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s.184-188.

¹⁸ Müjdat Kayayerli, **Ulusal ve Küresel Açılımlar**, Sinemis Yayınları, Ankara, 2004, s.100-101.

¹⁹ Yasemin Bozdağlıoğlu, "Türkiye'nin Batılılaşma Sürecinde, Avrupa ve Batı'nın Yeri ve AB'ye Üyelikte Kimlik Olgusunun Etkileri", Ertan Efeğil, Mehmet Seyfettin Erol (Der.), **Türkiye-AB İlişkileri: Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı**, Orion Yayınevi, Ankara, 2007, s.389-390.

büyük ölçüde uygulanması neticesinde sağlanan ekonomik iyileşme ve AKP Hükümeti tarafından Avrupa Birliği'ne uyum yasaları çerçevesinde yapılan demokratik ve hukuki düzenlemeler Avrupa Birliği (ülkeleri) tarafından olumlu karşılanmıştır²⁰.

Rusya'nın bu dönemde uluslararası ilişkilerde ve diplomatik alanda yoğun olarak kullandığı araç ise "enerji" ve "enerji güvenliği" olmuştur. Bu araç, özellikle enerji güvenliği ve coğrafi konumu nedeniyle önemli enerji koridorları üzerinde yer alması nedeniyle Türkiye açısından da uluslararası ilişkilerde önem arz etmektedir. Yani bu dönemden sonra da Türkiye'nin jeo-enerjik öneminin AB ve diğer Batılı ülkelerle ilişkilerinin şekillenmesinde etken olduğu söylenmelidir.

1990'lardan itibaren Sovyet tehdidinin ortadan kalkması nedeniyle güvenlik kaygıları yönüyle Türkiye'nin Avrupa (Birliği) ülkeleri açısından somut konvansiyonel güvenlik bakımından azalan önemi; uluslararası ilişkilerde enerji kaynaklarının yükselen etkisiyle, Türkiye'nin güvenlik kaygıları yönüyle Avrupa Birliği açısından önemini yeniden artırmıştır.

Bu çalışmada da genel olarak yukarıda değinilen gelişmeler önce dönemsel perspektifler halinde kısaca ele alınmış, daha sonra da enerji güvenliği faktörünün güvenlik politikalarındaki rolü ayrıca incelenmiştir. Bu kapsamda birinci bölümde, güvenlik kavramı incelenmiş ve 1945-1990 arası dönemde Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkileri tarihsel bir arka planda değerlendirilerek önce Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kuruluşu üzerinde durulmuştur. Daha sonra Soğuk Savaş Dönemi'nde AB'nin Türkiye'ye SSCB tehdidinden dolayı güvenlik eksenli bakış açısı ele alınmış ve arkasından da yine Soğuk Savaş Dönemi'nde Türkiye'nin güvenlik sorunları ve SSCB tehdidinin etkisi değerlendirilmiştir.

İkinci Bölümde ise, 'Soğuk Savaş Sonrası Dönem' başlığıyla önce AB'nin güvenlik politikalarında SSCB eksenli değişiklikler açıklanmış ve sonra da

²⁰ Ertan Efeçil, "17 Aralık Kararına İlişkin Sürecin Analizi", **a.g.e.** s.221-232.

Türkiye'nin yine bu dönemde yaşadığı önemli iç ve dış güvenlik sorunları üzerinde durulmuştur. Çünkü hem AB'nin güvenlik politikasındaki bu değişiklikler ve hem de Türkiye'nin önemli iç ve dış güvenlik sorunları, ilişkileri karşılıklı olarak etkileyen önemli sonuçlara yol açmıştır.

Üçüncü Bölümde, 'Temel Güvenlik Kaygılarının İlişkilere Etkisi' araştırılmıştır. Bu bölüm, iki alt başlıkta incelenmiştir: AB açısından sorun teşkil ettiği öngörülen 'Nüfus ve Demografik Yapı' ile 'Din ve Kültür Temelli Kaygılar' ayrı ayrı tartışılmıştır. Türkiye açısından da etnik temelli sorunlar ve irticai yapılanmalar ile AB Uyum Sürecinde yaşanan sorunlar da ayrıca değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde, AB ve Türkiye'nin ortak güvenlik kaygılarını oluşturduğu öngörülen 'Düzensiz Göç ve Mülteciler', 'Organize Suçlar ve Kaçakçılık', 'Ekonomi ve Çevre Temelli Kaygılar', 'Siber Güvenlik ve Bilişim Suçları' ile 'Enerji Güvenliği Faktörü' konuları ayrı alt başlıklar halinde sunulmuştur. AB politikalarında enerji faktörünün rolü, sonra enerji politikalarında Türkiye'nin coğrafi konumunun etkisi, en sonunda da enerji güvenliği bağlamında AB-Türkiye ilişkileri değerlendirilerek Sonuç Bölümü'ne geçilmiştir.

Bu tez çalışmasının Sonuç bölümünde ise; diğer bölümlerde yapılan araştırma ve incelemeler doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılarak yakın ve orta vadede Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde güvenlik faktörüne karşılıklı olarak etki edebilecek bazı temel tartışma konuları ele alınmıştır. 2014-2019 arası dönemde gerçekleşen önemli gelişmelere de, daha önceki tartışmaların havada kalmaması ve işlerlik kazanması amacıyla kısaca değinilmiştir. Bu dönemden sonra her iki taraf açısından oluşması muhtemel bazı güvenlik tehditleriyle ilgili de önermeler yapılarak daha önemli ve daha az önemli olduğu değerlendirileceklerin tartışılması amaçlanmıştır. Ancak konunun özünden uzaklaşılması amacıyla bu muhtemel temel tartışma konuları ile ilgili alt başlıklar halinde detaylı değerlendirmelere gidilmemiştir.

Doğası gereği dinamik ve sürekli değişken bir yapıya sahip olan güvenlik, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve enerji alanlarında net saptamalar yapmak ve öngörülerde bulunmak mümkün olmadığı için bu konuların, bahsedilen dönem içerisinde Avrupa Birliği ve Türkiye açısından önemli görülen noktalarının tarihsel süreci ile birlikte kısaca ele alınması amaçlanmıştır.

Bilindiği üzere 2014 sonrası itibariyle gerek AB, gerekse Türkiye yapısal anlamda büyük dönüşümler yaşamıştır. Brexit ile Birleşik Krallık Avrupa Birliği'nden ayrılmış, Fransa ve Almanya'da AB karşıtı parti ve düşünceler giderek güçlenmeye başlamıştır. Bu durum AB'nin geleceğinin daha derinden sorgulanmasını da beraberinde getirmektedir. Türkiye'de ise çözüm süreci sona ermiş, 15 Temmuz darbe girişimi yaşanmış, büyük Avrupa ülkeleriyle ilişkiler giderek bozulmuş, Nisan 2017 itibariyle Türkiye'de yeni bir yönetim sistemi oluşturulmuştur. Bu araştırmanın sınırları ise tüm bu 2014 sonrası gelişen olaylar öncesindeki süreçtir. Araştırma kapsamında ana dönem olarak SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle küreselleşmenin ivme kazanacağı 1991'den 2014'e kadar olan süreç ele alınmıştır.

1. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ- TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

VE GÜVENLİK KAVRAMI

Bu bölüm altında öncelikle “güvenlik” alt başlığında güvenlik kavramına ilişkin teorik yaklaşımlar ve güvenlik çeşitleri ile güvenlik tanımında yaşanan değişiklikler incelenmiştir. Önemli ekollerin de güvenlikle ilgili yaklaşımlarına değinilmiş ve postmodern güvenlik konuları kısaca ele alınmıştır.

İkinci alt başlıkta ise “Türkiye-AB ilişkilerinin tarihsel arka planı” 1945-1990 yılları arasında kısaca incelenmiştir. Böylece bu çalışmanın ana inceleme dönemi olan 1991 sonrası döneme dair sürecin daha iyi değerlendirilebilmesi amaçlanmıştır. Bu süreçte AKÇT'nun kuruluşundan itibaren Avrupa'da ve aynı dönemde Türkiye'de yaşanan gelişmeler güvenlik ekseninde kısaca ele alınmıştır.

1.1. GÜVENLİK KAVRAMI

Güvenlik kavramı en genel anlamıyla; tehditlerden, korkulardan ve tehlikelerden uzak olmak anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle güvenlik; tehdit veya tehlike durumunun minimum düzeyde olmasıdır²¹. Güvenlik kavramının durağan bir kavram olmaması, zamanla güvenlik anlayışının değişmesi gibi etkenler, tek bir güvenlik tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca bu kavram ideolojik ve bilimsel bakış açılarına göre ve tanımlamanın yapıldığı zaman ve mekana göre değişebilmektedir. Ancak güvenlik konusunda bir problemden söz edebilmek için içsel veya dışsal bir ya da birkaç tehdidin bulunması gerekmektedir.²² Tehdit ise bir devlet, toplum ya da bireyin yaşamına veya sahip olduğu değerlere yönelik olumsuz sonuçlar doğurma potansiyeli olan

²¹Graham Evans ve Jeffrey Newham, **The Penguin Dictionary of International Relations**, Penguin Books, London, 1998, s.490.

²²Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Derin Yayınları, 2003, s.10

olaylar ya da olgular olarak tanımlanmaktadır.²³ Bu tehditlerin önlenmesi için en sık başvurulan tedbir ise caydırıcılıktır. Caydırıcılık; bir kişiyi, grubu ya da devleti, yapmayı planladıkları zararlı eylemleri yapmadan önce durdurabilmektir. Günümüzde devletlerin kullandıkları en önemli caydırıcılık aracı nükleer silahlardır.

Ulusal Güvenlik, Bölgesel Güvenlik, Uluslararası Güvenlik, Kolektif Güvenlik ve İşbirliğine Yönelik Güvenlik gibi güvenlik türlerinden söz etmek mümkündür.²⁴

Geleneksel güvenlik anlayışının temelini ulusal güvenlik oluşturmaktadır. Günümüzde devletlerin meşruiyetini sağlamak amacıyla ulusal güvenlik kavramını öne çıkarmasından dolayı bu kavram siyasallaşmıştır. Ulusal güvenlik ise çoğunlukla ulusal güçle özdeşleştirilmiş, devletlerin ulusal gücü ile ulusal güvenlikleri arasında paralellik olduğu düşünülmüştür. Ancak birinci ve ikinci dünya savaşı başta olmak üzere pek çok savaş güç mücadelelerinden kaynaklanmıştır. Bu durum ise “güvenlik ikilemi” kavramını ortaya çıkarmıştır. Güvenlik ikilemi ise alınan güvenlik tedbirlerinin bir güvenlik sorununa yol açabilmesi olarak tanımlanabilir.

Çoğunlukla ulusal güvenlik kavramı askeri tehditlere karşı alınan önlemler olarak görülmektedir. Yani ulusal güvenlik; bir devletin fiziki güvenliği, toprak bütünlüğü, milli egemenliği ve politik, ekonomik ve sosyal istikrarını kapsamaktadır.²⁵ Ulusal egemenlik perspektifinden bakıldığında ulusal güvenlik; bir devletin hükümeti, insanları ve ülkesi ile bölünmez bir bütün olarak korunması yani kendi topraklarında tek egemen gücün kendisi olması anlamına gelmektedir.²⁶ Ulusal güvenlik anlayışı Soğuk Savaş'ın sona ermesine kadar oldukça yaygın iken, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile güvenlik kavramı büyük

²³Elke Krahnemann, “From StatetoNon-StateActors: The Emerge of Security Governance”, **New Threatsand New Actors in International Security**, Elke Krahnemann (Ed.), Palgrave Macmillan, 2005, s.4.

²⁴Bilal Karabulut, **Güvenlik: “Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek”**, Barış Kitap, Ankara, 2015, s.20-30.

²⁵Bülent Çiçekli, “Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Göç: 11 Eylül Sonrası Terör Tehdidi ve Göç Kontrol Politikalarının Terörizmle Mücadelede Kullanımı”, **Avrasya Dosyası –Güvenlik Bilimleri Özel-**, Cilt:9, Sayı:2, Yaz:2003, s.173.

²⁶Karabulut, **a.g.e.**,s.22.

dönüşüm yaşamış ve ulusal güvenlik anlayışına sahip olan ülkelerde güvenlik açığının doğmasına sebep olmuştur.

Bir diğer güvenlik türü olan bölgesel güvenlik, coğrafi esaslar çerçevesinde ortaya çıkmış bir güvenlik düzeyidir. Bölgesel güvenlik ilgili bölgenin korunması çabaları olarak tanımlanabilir. Bu çabalar genellikle bölge devletleri arasındaki antlaşmalar ve bölgesel örgütler olarak ortaya çıkar. Örgütlenmeler ise kimi zaman NATO ve AGİT gibi geniş bir coğrafyayı içine alırken; kimi zaman BAB, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve Şanghay Altılısı gibi daha dar bir coğrafyaya yönelik olabilir.²⁷

Uluslararası güvenlik kavramı en genel anlamda; devletlerin ve uluslararası örgütlerin karşılıklı barış ve güvenliği sağlamak için aldıkları önlemlerdir. Dar anlamda ise, uluslararası sistemin güç kullanımı ve savaş tehdidinden uzak biçimde, küresel çatışmalardan korunması olarak tanımlanabilir.²⁸ Viyana Kongresi (1815), Briand-Kellog Paktı (1928), Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (1951) gibi girişimler uluslararası güvenliğin sağlanması amacını güden başlıca örneklerdir.

Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler ise uluslararası güvenlik alanında kurulmuş en önemli örgütlenmelerdir. Uluslararası güvenliği sağlamaya yönelik bir diğer önemli nokta silahsızlanma girişimleridir. Silahlanma yarışı Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi büyük uluslararası sorunlara yol açarken, silahsızlanma ise barışın sağlanmasına yönelik önemli bir adım olarak görülmektedir. 1990 yılında Avrupa Konvansiyonel Silahlar Antlaşması (AKKA) ve ABD-SSCB arasındaki SALT- I (1972) ve SALT- II (1979) antlaşmaları silahsızlanma girişimlerine örneklerdir.

Kolektif güvenlik ise belirli bir pakt ve örgüt etrafında oluşturulan ve uyum içinde çalışması amaçlanan ortak güvenlik sistemine verilen addır. Bu sisteme bağlı olan bir devletin yaşadığı bir güvenlik sorunu, diğer devletlerin de sorumluluk

²⁷Dedeoğlu, a.g.e.,s.231-270.

²⁸Ahmet Emin Dağ, **Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü**, Anka Yayınları, İstanbul, 2004, s.269.

almalarını gerektirmektedir. Kolektif güvenlik hangi tür ve nasıl olduğuna bakılmaksızın her türlü saldırıya karşı otomatik olarak karşı koymaya dayanır. Kolektif güvenliğin en zayıf noktası, düşmanın belli olmadığı zamanlarda saldırganın kim olduğunun ve hangi tedbirlerin alınması gerektiğinin sisteme dahil ülkeler arasında tartışmalara ve görüş ayrılıklarına neden olabilmesidir.²⁹

Güvenlik kavramının dört temel özelliğinden bahsetmek mümkündür: Güvenliğin değeri, güvenliğin kavramsal ve yapısal özelliği, güvenliğin zamansal ve mekansal özelliği, güvenlik ikilemi.³⁰

Güvende olmak devletler ve bireyler açısından en temel ihtiyaçlardan biridir. Ancak güvenlik değeri oldukça göreceli olmakla birlikte zaman içinde değişim ve dönüşüme uğrayabilir. Bu görecelilik toplumların önem verdiği değerlerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu farklılık aynı toplumların farklı gruplarında dahi gözlenebilmektedir.³¹

Uluslararası arenaya genel bir biçimde bakıldığında dünyanın büyük güçlerinin pozisyonlarını korumak için, az gelişmiş ülkelerin ise ulusal güvenliklerini korumak amacıyla askeri harcamalara diğer alanlardan daha fazla pay ayırdığı görülmektedir. İskandinav ülkelerinde ise eğitim ve sağlık gibi alanlara askeri harcamalardan daha fazla pay ayrıldığı görülmektedir.

Güvenlik; anlaşılması ve tanımlanması zor bir kavramdır. Bunun en önemli sebebi küreselleşme sonrasında birey, gruplar ve çevre gibi faktörlerin de güvenlik kavramına eklenmesidir. Bir diğer sebep ise güvenliğin ne olduğu konusunda bir uzlaşmanın sağlanamamış olmasıdır. Güvenliğin yeterince kavranamaması da bir güvenlik sorunu oluşturma potansiyelini taşır.³² Ayrıca uluslararası sistemde yer alan tüm aktörler, büyüklük ve amaçlarına göre farklı güvenlik anlayışlarına sahiptirler.

²⁹Haydar Çakmak, **Avrupa Güvenliği**, Platin Yayınları, Ankara, 2007, s.29.

³⁰Karabulut, **a.g.e.**,s.34-40.

³¹Barrie Paskins, "Yeni Çağda Güvenlik", **Güvenlik Alanında Yeni Yaklaşımlar**, Michael Clarke (Ed.), Kara Kuvvetleri Basımevi, Ankara, 2000, s.8-9.

³²Barry Buzan, **People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era**, Harvester Wheatsheaf, New York, 1991, s.5.

Güvenliğin en önemli özelliklerinden biri sürekli değişen bir kavram olmasıdır. Bu nedenle tarihin tüm dönemlerinde geçerli olabilecek tek bir güvenlik tanımı yapmak mümkün değildir. Ancak güvenliğin tarihsel süreç içerisindeki dönüşümü analiz edilerek ortak noktalar saptanabilir. Daha önce değindiğimiz güvenlik ikileminde bir devletin güvenliğini sağlamlaştırmak için attığı adımlar başka bir devletin güvenliğinin azalmasına yol açmaktadır. Bu aynı zamanda güvenlik adına ortaya çıkan en önemli paradokstur denebilir³³.

Tarihsel süreçte güvenlik, devletlerin eylemlerinin temel amacını oluşturmuştur. Devletlerin meşruiyeti vatandaşlarının içsel ve dışsal tehditlerden korunmasına bağlıdır. Tarihsel süreçte güvenliğin tüm yönleriyle tartışılması mümkün olmasa da önemli kırılma noktalarından bahsetmek mümkündür. Bunlardan birisi din olgusunun savaşa yol açabilecek şekilde konumlandırılmasıdır. Haçlı Seferleri ve İslamiyet'te var olan cihat anlayışı bu durumun başlıca örneklerindedir. Günümüzde de din adına faaliyet gösteren irticai hareketler, uluslararası güvenlik anlayışını şekillendiren önemli faktörlerdendir.

Güvenlik kavramının gelişimini etkileyen bir diğer önemli nokta; Batı'nın Coğrafi Keşifler, Reform, Rönesans ve Sanayi Devrimi gibi gelişmeler sonucu yükselmesidir. Batı, sömürgeciliğin başlamasıyla diğer toplumlar için en önemli güvenlik tehdidi haline gelmiştir. Sömürgeciliğin gelişmesi, İtalyan ve Alman siyasi birliklerinin kurulması (1870, 1871) ile birlikte yayılması, güvenlik tarihinin şekillenmesinde oldukça önemlidir.

Bu süreç Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile sonuçlanmıştır. Bu savaş, o güne kadar tarihin yaşadığı en yıkıcı savaştı. Savaş sonunda uluslararası güvenliği tehdit eden en önemli olgunun savaşlar olduğu, savaşlar önlenemezse uluslararası güvenliğin sağlanabileceği anlayışını yaratmıştır. 1918-1938 yılları arasındaki yeni bir savaşı önleme çabaları bu anlayışa göre şekillenmiştir.

İdeolojik fikir akımları, güvenliğin tarihsel gelişimini etkileyen bir diğer önemli unsurdur. Fransız Devrimi ile milliyetçiliğin yayılması o dönemin çok uluslu

³³Bruce Russett, Harvey Star ve David Kinsella, **World Politics –The Menu For Choice**, Wadsworth- Thomson Learning, California, 2004, s.248.

imparatorlukları için önemli bir tehdit oluşturmaktaydı. Bu durum çok uluslu imparatorlukların milliyetçiliğe karşı kolektif güvenlik anlayışını geliştirmelerine neden olmuştur. 1815 Viyana Kongresi bunun en somut örneğidir. Benzer bir durum Soğuk Savaş dönemi için söz konusudur. Batı Bloğu ülkeleri komünizmi tehdit unsuru olarak görmüş ve NATO'yu oluşturmuşlardır. Doğu Bloğu ülkeleri ise kapitalizmi tehdit olarak görmüş ve Varşova Paktı'nı oluşturmuşlardır.

Sovyetler Birliği'nin dağılması, Varşova Paktı'nın ortadan kalkması, Doğu ve Batı Almanya'nın barışçı bir biçimde birleşmesi ve Avrupa'ya yönelik komünist tehdidin sona ermesi, Soğuk Savaş'ın sonu anlamına gelse de yeni sorunları da ortaya çıkarmıştır.³⁴ Günümüzde güvenliğin şekillenmesindeki en önemli unsurlardan birinin de küreselleşme süreci olduğu söylenebilir.

Uluslararası ilişkiler teorilerinde iki temel yaklaşım söz konusudur: Geleneksel güvenlik anlayışı ve yeni güvenlik anlayışı. Böyle bir ayrımın yapılmasındaki temel etken, güvenlik kavramının dönüşümü üzerindeki tartışmalardır. Geleneksel güvenlik anlayışı, uluslararası ilişkilerin karmaşık yapısının Soğuk Savaş sonrasında da değişmediğini savunur ve güvenlik anlayışının değişmesine ve gelişmesine karşıdır. Yeni güvenlik anlayışı ise hem Soğuk Savaş'ın sona ermesi hem de küreselleşme sürecinin etkileri nedeniyle "güvenliğin" yeniden düşünülmesi gerektiğini savunur.

Geleneksel güvenlik anlayışının temelinde modern ulus devlet sürecinin başlangıcı olarak kabul edilen Westfalya Barışı yatmaktadır. Otuz Yıl Savaşları ve bunun neticesinde 1648 yılında imzalanan Westfalya Antlaşması ile ortaya çıkan değişiklikler, günümüz uluslar arası sisteminin temel unsurlarından olan ulus-devlet kavramının temelini teşkil etmiştir. Westfalya Sistemi'nin mantığı içinde devletlerin güvenliği, devletlerin sınırlarının, toprak bütünlüğünün güvenliği anlamına gelmekte ve bunun sağlanabilmesi için de askeri ve politik

---

³⁴Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Yayınları, Ankara, 2004, s.585.

gücün varlığı gerekmektedir.³⁵ Geleneksel güvenlik anlayışı idealizm, realizm ve neo-realizmin güvenlik yaklaşımlarını etkilemiştir.

İdealizmin güvenlik anlayışına en iyi örneklerden biri, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasının ardındaki düşüncedir. Woodrow Wilson öncülüğünde bir araya gelen idealistler, savaş sonrası sistemin akılcı bir biçimde düzenlenmesi ile yeni bir uluslararası kurumsallaşmayı savunmuşlardır. Bu anlayışla Milletler Cemiyeti kurulmuştur.³⁶ Barışçıl bir dünya düzeni yaratarak uluslararası güvenliğin sağlanacağını savunan görüş, kısa süre sonra İkinci Dünya Savaşı'nın meydana gelmesiyle geçerliliğini yitirmiştir. İdealizme göre uluslararası güvenliğin korunmasının en etkili yolu, uluslararası hukukun kurumsallaştırılması ve uluslararası örgütlerin kurulmasıdır. Realizmin yükselişi ile idealist yaklaşımlar önemini yitirmiş ve Soğuk Savaş dönemine realist yaklaşımlar egemen olmuştur.

Realizmin güvenlik anlayışı ise idealistlerin anlayışına tamamen zıttır. Realistlere göre barış durumu güvende olmak anlamına gelmemektedir ve devletler her an savaşa hazırlıklı olmak durumundadır. Bu anlayışa göre barışın nasıl sağlanacağından ziyade savaşın nasıl engelleneceği odak noktasıdır. Uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler güvenliği sağlayamazlar, bu sebeple her devlet kendi güvenlik tedbirini almak zorundadır. Realizm, uluslararası ilişkileri devletler arası ilişkilerden oluşan bir devletler sistemi olarak tanımlar. Güvenlik, gücün bir uzantısıdır yani güvenlik belirli bir güce sahip olmakla özdeşdir. Bu bağlamda, uluslararası politika da bir güç mücadelesidir. Bu güç mücadelesinin güvenlik ikilemi oluşturması ise realist güvenlik anlayışının yaşadığı bir paradokstur. Bu paradoksa karşı realist düşünürler güvenlik ikileminin güç dengesi ile önlenebileceğini savunmaktadır.

Güç dengesinde sistem içinde hiçbir gücün çok fazla güçlenmesine izin verilmeyerek güvenlik tehdidi oluşmasının önüne geçilebilecektir. Uluslararası

³⁵Türel Yılmaz, "Westfalya Sisteminin Temelleri", **Uluslararası İlişkiler "Giriş, Kavram ve Teoriler"**, Haydar Çakmak (Ed.), Platin Yayınları, 2007, s.244.

³⁶Yücel Bozdağlıoğlu, "İdealizm", **Uluslararası İlişkiler "Giriş, Kavram ve Teoriler"**, Haydar Çakmak (Ed.), Platin Yayınları, Ankara, 2007, s.137.

güvenliğin sağlıklı bir yapıya ulaşabilmesi, realistlerce güç dengesine bağlanmıştır. Realizmin güvenlik anlayışına göre önemli olan devletin güvenliğidir. Devletler güvende olduğu zaman bireyler de güvende olacaktır. Realizme göre eğer bir savaş, ulusal çıkarların korunması için gerekliyse yapılmalıdır. Ulusal çıkarlar kavramı oldukça geniş ve sübjektif bir kavram olduğundan realizmde emperyalizme meşruluk tanınmaktadır ve ulusal güvenlik her şeyin üstünde konumlanmıştır. Zamanla realizmin kimi konularda yetersiz kalması ile geleneksel güvenlik anlayışı da sorgulanmaya başlanmıştır.

Realizme göre çatışmaların kökeninde insan doğasının bencil, güç tutkunu ve rekabetçi yapısı yatmaktadır. Neo-realizm ise daha objektif ve evrensel bir güvenlik tanımlaması yapmaya çalışmaktadır. Neo-realizme göre uluslararası arenada ortaya çıkan çatışmaların sebebi sistemin karmaşık yapısıdır. Neo-realizm uluslararası sistemin karmaşık yapısı üzerinde durmakta ve bu durumun devletlerin tutumuna etkisini anlamaya çalışmaktadır.³⁷ Realizmde bu karmaşık yapı, uluslararası sistemde buna müdahale edecek bir otoritenin olmayışından kaynaklanmaktadır. Kolektif güvenlik anlayışı ile oluşturulan uluslararası örgütler yaptırım gücünden yoksun olduğu için pek bir anlam taşımamaktadır.

Neo-realizmle beraber güvenlik konusu yalnızca askeri boyut içinde düşünülmemeye başlanmış ve ekonomi-politik de güvenlik çalışmalarına dahil edilerek güvenlik çalışmalarının alanı genişletilmiştir. Güvenlik kavramının yeniden düşünülmesi amacına yönelik atılan en önemli adım, Buzan öncülüğündeki Kopenhag Okulu tarafından atılmıştır. Kopenhag Okulu; uluslararası göç, ulusötesi suç, devlet dışı birimlerin çatışması, birey güvenliği, çevre güvenliği vb. konuları güvenlik çalışmalarına dahil etmiştir. Kopenhag Okulu bir yandan askeri olmayan güvenlik konularıyla ilgilenirken diğer taraftan geleneksel güvenlik çalışmalarını derinleştirmeye çalışmıştır.

Kopenhag Okulu özellikle üç kavram üzerinden geleneksel güvenlik anlayışını değiştirmeye ve yeni bir güvenlik anlayışı geliştirmeye çalışmıştır. Bu kavramlar Güvenlikleştirme, Toplumsal Güvenlik ve Bölgesel Güvenlik'tir.

³⁷Yücel Bozdağlıoğlu, "Neorealizm", **Uluslar arası İlişkiler "Giriş, Kavram Teoriler"**, Haydar Çakmak (Ed.), Platin Yayınları, Ankara, 2007, s.143-144.

Güvenikleştirme kavramı söylem analizlerine dayanır. Bu anlayışa göre güvenliğin olması için tehdidin olması gerekir ve bunun için devletler, kimi söylemlerle suni tehditler yaratırlar. Böylesi bir durum gerçek tehdit ve suni tehdit arasında ayırım yapılmasını güçleştirmektedir. Toplumsal Güvenlik ise toplumun geleneklerinin, dilinin, dininin ve ulusal kimliğinin korunabilmesidir. Toplumsal güvenlik kavramının özünü ise kimlik güvenliği oluşturmaktadır. Toplumlar, kimliklerine yönelik tehditleri diğer tüm tehditlerin önüne koyabilmektedir. Geleneksel olarak kimlik denince ulusal kimlik anlaşılmaktaydı. Günümüzde ise etnik, dinsel ya da bölgesel grup kimlikleri ön plana çıkmaya başlamıştır. Bölgesel Güvenlik ise Westfalya Sisteminin Avrupa'yı merkez alan yaklaşımına karşı çıkararak dünyanın diğer bölgelerini kapsayacak bölgesel çalışmalara ağırlık verilmesi üzerine kuruludur.

Yeni güvenlik anlayışı ise Buzan öncülüğünde şekillenmiştir. Geleneksel güvenlik anlayışındaki yaklaşımlar eksik bulunmakla beraber tamamen reddedilmemiş, güvenlik kavramının güncelleştirilmesi ve genişletilmesi üzerine çabalar yoğunlaştırılmıştır. Bu çabaların dayanak noktası ise küreselleşme ile uluslararası politikada yaşanan dönüşümdür. Yeni güvenlik anlayışı; eleştirel, konstrüktivist, postmodern ve feminist teorilerin güvenlik anlayışını içine almaktadır.³⁸

Eleştirel güvenlik anlayışının temel hedefi; bireyleri ve grupları yapısal ve yerel engellerden ve yanlışlardan kurtarmak, teorik ve politik bir yönelimle daha insancıl bir düzen kurmak adına pratikler geliştirmektir.³⁹ Eleştirel teorisyenler kapitalizmi kıyasıya eleştirmektedir. Eleştirel teorisyenlere göre; kapitalizmin yarattığı ekonomik krizler, istikrarsızlıklar, eşitsiz gelir dağılımı ve doğal kaynakların ticari amaçlarla tahrip edilmesi güvenliğin önündeki en önemli tehdit unsurlarıdır. Etnik ayrımcılık, hızlı nüfus artışı, göç, refah, küresel ısınma, çevre kirliliği tüm insanlığın ortak sorunudur.⁴⁰ Bu bağlamda yeni güvenlik anlayışının

³⁸Karabulut, **a.g.e.**,s.80-97.

³⁹Tuncay Kardaş, "Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?", **Uluslararası Politikayı Anlamak 'Ulus-Devlet'ten Küreselleşmeye'**, Zeynep Dağı (Der.), Alfa Yayınevi, İstanbul, 2007, s.139.

⁴⁰Bryan Mabee, "Security Studies and the 'Security State': Provision in Historical Context", **International Realitions**, Vol.17, No.2, June 2003, s.136.

referans noktası devletler değil bireyler olmalıdır. Bu anlayışa göre güvenliğin sağlanmasının en önemli koşulu bireylerin özgürleştirilmesidir.

Konstrüktivist (yapılandırmacı) yaklaşıma göre güvenlik, insanlar arasında karşılıklı etkileşim sonucu kurulan kültür ve kolektif kimliklerin ürettiği kavramların ve değerlendirmelerin ışığında tanımlanan, tüketilen değil üretilen bir olgudur.⁴¹ Konstrüktivistler güvenliğin sosyal boyutunu inceleyerek ülkenin ulusal güvenlik politikasını belirlerken hangi sosyal dinamiklerden etkilendiğini belirlemeye çalışmaktadır.

Postmodern yaklaşımlar ise ulus-devlet anlayışını eleştirmektedir. Devletin homojenleştirici rolü sorgulanıp, farklılıklar ön plana çıkarılmaya çalışılmaktadır. Postmodern yaklaşım, Batı'nın hegemonya sisteminin de bu süreçte ortadan kaldırılması gerektiğini düşünmektedir. Ulus devlet yaklaşımı sorgulanmalı, onun yerine insanı merkeze alan, güvenliği geniş biçimde yorumlayan ve farklılıkları ön plana çıkartan yapılar kurulmalıdır.⁴²

Feminizmin uluslararası ilişkiler disiplininin gündemine girmesi ise 1990'lı yılların başlamasına tekabül eder. Feministler, güvenliğin sosyal boyutunun da olduğunu ve toplumsal cinsiyet rollerinin bu anlamda analize dahil edilmesinin gerekliliğine inanmaktadır. Kadınlara yönelik şiddet, kadınların savaş ve barış süreçlerindeki konumları, cinsiyet ayrımı vb. konular feminist güvenlik anlayışının başlıca ilgi alanlarıdır.⁴³ Feministlere göre cinsiyet ayrımına dayanan şiddet, en önemli güvenlik tehditlerinden biridir. Feministler uluslararası, ulusal ve aile içi şiddetin birbiriyle bağlantılı olduğunu savunmaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşme sürecinin ivme kazanmasıyla birlikte ulusal güvenliğin yanı sıra daha genel ve daha özel alanlara doğru bir genişleme yaşanmıştır. Güvenlik konusu bireysel ve küresel bazda da analiz edilmeye ve askeri perspektifinin yanı sıra askeri olmayan yönleriyle de ele

⁴¹Kardaş, **a.g.m.**, s.134-135.

⁴²Ellen Meikins Wood, "Postmodern Gündem Nedir?", **Marksizm ve Postmodern Gündem**, Ahmet Fethi (Çev.), Ellen Meikins Wood ve John Bellamy Foster (Ed.), Ütopya Yayınları, Ankara, 2000, s.12.

⁴³Erdem Özlük, "Feminist Yaklaşım", **Uluslararası İlişkiler "Giriş, Kavram ve Teoriler"**, Haydar Çakmak (Ed.), Platin Yayınları, Ankara, 2007, s.200-203.

alınmaya başlanmıştır. Küreselleşme süreci ile birlikte güvenliğe yönelik tehditlerin farklılaşması, yeni bir güvenlik tanımlamasını gerekli kılmaktadır. Geleneksel güvenlik konuları büyük ölçüde dış tehditlerle meşgul olmuşken, küreselleşmenin gelişmesiyle güvenlik konuları ve sorunları uluslar-ötesi/uluslar-altı ve çok boyutlu olmuştur.⁴⁴

Küreselleşme ile birlikte ekonomi güvenliği, sağlık güvenliği, demografik güvenlik, doğal kaynakların güvenliği, enerji güvenliği, gıda güvenliği, bilişim ve teknoloji güvenliği, ana güvenlik kavramı şemsiyesi altına alınmıştır. Diğer bir deyişle, güvenlik kavramı bu alt başlıklar altında yeniden yorumlanmaktadır. Bu çalışmada Soğuk Savaş sonrasında ivme kazanan küreselleşmenin getirdiği yeni güvenlik algısının, Türkiye-AB ilişkilerine yansımaları da ayrıca ele alınmıştır.

1.2. TARİHSEL ARKA PLAN (1945-1990)

Avrupa Birliği'nin kuruluşuna da etki eden Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun 18 Nisan 1951 Paris Antlaşması'yla kurulmasının esas amaçlarından biri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın temel enerji ihtiyacını güvenli ve sürekli bir şekilde sağlamaktır. Bu antlaşma ile kömür ve çelik sanayileri bir örgüt altında birleşmiştir.⁴⁵

İkinci Dünya Savaşı'nın yoğun çatışmalı döneminin sonrasında yarım yüzyıla sığan iki büyük savaşın yarattığı yorgunluk ve yılgınlık, milletleri ve devletleri farklı arayışlara itmiştir. 1920'de kurulan Milletler Cemiyeti'nin görevini yerine getiremediği genel kanısıyla birlikte bunun yerine benzer bir misyonu üstlenecek Birleşmiş Milletler Örgütü'nün 24 Ekim 1945 tarihinde kurulmasının yanı sıra kıta Avrupa'sının kendi güvenlik, refah ve kalkınma sorunu da bu coğrafyayı

⁴⁴Ersel Aydın, "Küreselleşme ve Güvenlik: Teorik Yaklaşımlar", **Avrasya Dosyası –Güvenlik Bilimleri Özel-**, Cilt:9, Sayı:2

⁴⁵ Deniz Vardar, "Türkiye Avrupa Topluluğu/Avrupa Birliği İlişkileri", Faruk Sönmezoğlu (Ed.), **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s.214.

oluşturan millet ve devletleri, kendi aralarında bir işbirliği çalışması yapmaya yönlendirmiştir.⁴⁶

Her iki Dünya Savaşı'nın da çıkış yerinin ve en büyük çatışma coğrafyasının Avrupa Kıtası olduğu göz önünde bulundurulursa, aslında Avrupa kıtasında yer alan millet ve devletlerin böyle bir işbirliği arayışında yer almasının da ne denli doğru bir strateji olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır.

Aynı dönemde ve benzer işbirliği misyonuyla 1951 yılında kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve devamında Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Topluluğu ve Avrupa Birliği ise çatışma alanlarında aktif rol almamakla birlikte temel işlevi, Avrupa Kıtası'nın çatışma ve savaş ortamından uzak tutularak belirli bir refah ve kalkınma düzeyine erişmesini sağlamak olmuştur.⁴⁷ Zamanla nitelik ve nicelik olarak büyüyen Birlik, 2000'li yıllardan itibaren ekonomik ve siyasi anlamda en etkin uluslararası organizasyonlardan biri haline gelmiştir.⁴⁸

Fransa ve Almanya ile diğer Batı Avrupa devletleri arasında yüzyıllarca süren düşmanca ilişkilerin ardından, eski düşmanları yakın müttefiklere dönüştüren Roma Antlaşması ile yeni bir "topluluk" duygusu inşa edilmiştir. Bu devletler, artık farklılıklarını çözmek için şiddet ve zor kullanmayı düşünmemektedirler. Görüş ayrılıkları hala ortaya çıkmaktadır. Fakat Avrupa Birliği içerisinde bunlar her zaman siyasi araçlarla barışçıl biçimde çözülecektir. "Olgun anarşi" kavramının taraftarları, daha geniş bir güvenlik toplumu yaratabilmek için, Avrupa'da devam eden bu "medenileşme" sürecinin ekonomik ve siyasi işbirliğinin giderek arttığı diğer bölgeleri de içerecek şekilde genişletilebileceğini savunurlar (Baylis (2012) s. 159).

Her iki savaşın kaybeden taraflar kadar olmasa da kazanan taraflarda da yarattığı tahribat ve kayıplar, doğal kaynaklardan faydalanmak konusunda esas gerekenin barış ve huzur ortamı olduğunu ortaya koymuştur. Barış ve huzur ortamı olmadan refah ve kalkınmanın olamayacağı, her iki taraf için biraz daha anlaşılmıştır. Bu nedenle de barış görüşmelerinin ve antlaşmaların ana konularını bu ortamın sağlanmasına yönelik tedbirler ve düzenlemeler oluşturmuştur. Bu tez çalışmasının ana konusu olan Avrupa Birliği'nin varlığına temel oluşturan örgütlerden Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu da bu arayışların

⁴⁶ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri: 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001, s.426-443.

⁴⁷ Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, s.138-147.

⁴⁸ Derya Sevinç, "Avrupa Birliği Ortak Ticaret Politikası" Çağrı Erhan, Deniz Senemoğlu (Ed.), **Avrupa Birliği Politikaları**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2011, s.218-257.

bir neticesi ve denemesi olarak 1951'de Fransa, Almanya ve İtalya'nın öncülüğünde Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un da katılımıyla kurulmuştur.

Bu toplantılarda, tarım, enerji ve savunma konularındaki anlaşmazlıkların yeni kurulacak örgütlerle düzenlenmesi kararı alınmış, savunma BAB'ın, tarım AET'nin ve enerji de Euratom'un konusunu oluşturmuştur. Alınan kararlar, 25 Mart 1957'de imzalanan Roma Antlaşmaları ile somutlaşmış ve söz konusu antlaşmalar ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom) kurulmuştur(Dedeoğlu (2003) s. 50).

Bu örgüte üye olan ülkeler, daha sonra aralarında farklı konularda da (Ekonomi, Sanayi-Teknoloji, Ortak Pazar, Çevre, Savunma vb.) antlaşmalar imzalayarak şu an mevcut Avrupa Birliği'nin yapı taşlarını oluşturan birçok örgüt ve kuruluşun da temelini atmıştır. 27 Mayıs 1952'de Paris'te Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması imzalanmış ancak antlaşmanın Fransa Ulusal Meclisi'nde veto edilmesinden sonra Brüksel Antlaşması'nın metinleri 23 Ekim 1954'te Paris Antlaşmasıyla kurulan Batı Avrupa Birliği'ne temel olmak üzere yeniden ele alınmıştır.⁴⁹

Uzunca bir süre Avrupa Birliği'nin askeri güvenlik ve savunma politikaları Amerika Birleşik Devletleri güdümünde yönlendirilmiştir. ABD, Batı Avrupa ülkelerinin kendi aralarında işbirliği yapmalarını desteklemiştir. 17 Mart 1948'de Brüksel'de İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında bir antlaşma imzalanmıştır. Brüksel Antlaşması olarak bilinen bu antlaşmanın tam adı "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşbirliği ve Ortak Savunma Antlaşması"dır. Bu antlaşma ile Batı Avrupa Birliği'nin çekirdeği olan Brüksel Antlaşması Örgütü kurulmuş ve Avrupa'daki Sovyet baskısı ve yayılmasına karşı ilk ortak savunma örgütü oluşturulmuştur.⁵⁰

Brüksel Antlaşması, 4 Nisan 1949'da Washington Antlaşması ile kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'nün de kurulmasına zemin hazırlamıştır. Antlaşma, saldırıyı önleme ve saldırı olursa, onu püskürtmeyi amaç edinen askeri bir ittifakı; aynı zamanda siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda ortak ve sürekli bir işbirliğini esas almıştır. Antlaşmanın 5.maddesine göre de taraflardan

⁴⁹ Burak Tangör, **Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikasının Gelişimi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, s.34-42.

⁵⁰ A.g.e. s.25.

birine yöneltilmiş bir saldırı hepsine yöneltilmiş sayılacak, ortak savunma hakkı kullanılarak, taraflar güvenliği yeniden kurmak amacıyla, silahlı güç kullanabilecektir.⁵¹

Avrupa'da tek bir devlette büyük bir askeri gücün bulunması arzu edilmemiştir. Bunun nedeni, her an yine Kıta içerisinde herhangi bir askeri çatışma ve devamında da yine büyük bir savaşla bütün Avrupa'nın tehdit altında kalması endişesi olmuştur. Buna karşın İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu dünyada, kıta Avrupa'sının yanı başında çok büyük ve ciddi bir tehdit oluşturan SSCB ve oluşturduğu Varşova Paktı ülkeleri yer almıştır. Bu da kıtanın savunulmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Batı Avrupa Birliği (BAB)'nin gözlemci üye, ortak üye, ortak işbirliği üye statüsündeki üyeleriyle birlikte 30'a yakın üyesi olmuştur. Ancak bu statüdeki üyelerin Soğuk Savaş Dönemi'nden sonra (1990'lı yıllardan itibaren) BAB'ne üye oldukları göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlamda da Soğuk Savaş Dönemi'nden sonra Batı Avrupa Birliği'nin tüm Avrupa kıtasında genişlemiş olduğu ve bu anlamda da Avrupa güvenlik ve savunması için önemli bir rol üstlendiği söylenebilir.⁵²

Ancak Soğuk Savaş'ın devam ettiği yıllar içerisinde BAB'nin etkinliği, ABD ve NATO ülkelerinin aldığı kararlar doğrultusunda politikalar geliştirmesi ile sınırlı kalmıştır. Bu platformlarda alınan kararlara etkisi ise, ABD öncülüğünde oluşturulan Batı Bloğu'nun genel ve ortak çıkarlarına paralel ve uyumlu bir hareket tarzı sergilemekten ibaret olmuştur. Bu nedenle ABD ve SSCB arasındaki gerilimin düzeyi ve şiddeti, BAB'nde de etkili olmuştur. BAB, Soğuk Savaş sırasında çoğunlukla atıl/etkisiz kalmış bir örgüttür. Bunun en önemli sebebi, hiç kuşkusuz Avrupa'nın güvenliğinin NATO'dan sorulmasıdır.⁵³

---

⁵¹ A.g.e. s.29-30.

⁵² Sevilay Kahraman, "Avrupa Birliğinin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası", Çağrı Erhan, Deniz Senemoğlu (Ed.), **Avrupa Birliği Politikaları**, İmaj Yayınları, Ankara, 2011, s.140-152.

⁵³ Tarık Oğuzlu, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve AGSP", Cüneyt Yenigün, Ertan Efeğil (Ed.), **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara, 2010, s.526.

1945-1990 arası dönemde özellikle Dünya'nın herhangi bir ülkesinde ABD ve SSCB, dolayısıyla da NATO ve Varşova Paktı arasında yaşanan herhangi bir anlaşmazlık ve gerilim (Vietnam, Kamboçya, İran-Irak, vb. gibi), her an Avrupa'da sıcak bir çatışmaya dönüşme ihtimalini de beraberinde getirmiştir. Bu tehdit, çoğu zaman Avrupa (Birliği) ülkelerinden de çok Türkiye açısından ciddi riskler taşımıştır. NATO'nun Doğu Avrupa'daki en uzak ülkesi ve SSCB'nin komşusu konumundaki Türkiye, yüzyılın ikinci yarısı boyunca bu tehdidi sürekli üzerinde hissetmiştir.⁵⁴ Füze kalkanı projeleri ve buna benzer birçok gerilim unsuru da Türkiye'nin her an sıcak bir çatışmanın ortasında kalma tehdidiyle askeri ve savunma tedbirlerinin alınmasını zorunlu kılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası yukarıda bahsi geçen güvenlik kaygılarının etkisiyle Türkiye, Batı Bloğu ülkeleri ile ilişkilerine oldukça önem vermiş ve Batı'da oluşan örgütlenmeleri yakından takip etmiştir. Roma Antlaşması (1957) ile kurulan AET'yle Türkiye'nin ilk temasları 1959 yılından itibaren başlamıştır. Ekonomik işbirliği amacıyla kurulan bu topluluktan Türkiye'nin beklentisi doğal olarak ekonomik olmakla birlikte güvenlik ve dış politika sorunlarının Türkiye'nin Avrupa Toplulukları ile ilişkilerine etkisi de söz konusudur.

Türkiye'nin AET'ye Yunanistan ile eşgüdümlü başvurması, bu iki ülkenin AET'ye üyelik sürecinin birbirleri ile yarış halinde geçmesi bunun en somut örneğidir. 1981 yılında Yunanistan AET'ye tam üye olduktan sonra ise Türkiye ile yaşadığı dış politika sorunlarında topluluk ülkeleri arasında kendisine taraftar bulmak adına faaliyet göstermiş, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ve bağlı kuruluşlarına üyeliği konusunda olumsuz bir tutum sergilemiştir.

1975'te Helsinki'de toplanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'ndan itibaren 1990'a kadar çeşitli aralıklarla Avrupa'nın güvenliği konusunda temaslar düzenlenmiştir. Kasım 1990'da Paris'te düzenlenen konferansla da Soğuk Savaş ve Avrupa'nın bölünmesine son verildiği düşünülmektedir. SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya'nın AGİT'e dahil olacağı düşünülmüştür.

⁵⁴ Erel Tellal, "SSCB'yle İlişkiler" Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1980-2001**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.499-520.

Soğuk Savaş Dönemi'nde AB ile SSCB arasındaki güvenlik eksenli ilişkiler de aslında dönem itibarıyla neredeyse tüm dünya ülkelerini etkileyen dört önemli biçimsel ve siyasi gelişmeden bağımsız düşünülmemelidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Avrupa'da yaşanan bir diğer önemli konu ise yukarıda da belirtildiği gibi sömürgelerin bağımsızlığını kazanmasına yönelik sürdürülen görüşme ve konferanslardır.⁵⁵ Bu, Soğuk Savaş Dönemi'nde en önemli evrensel güvenlik çalışmalarından biridir. Gerek AB-SSCB ilişkileri, gerek AB-Türkiye ilişkileri ve gerekse de SSCB-Türkiye ilişkilerinde Soğuk Savaş Dönemi boyunca bu dört önemli gelişme tarafların birbirleriyle ilişkisinde etkin rol oynamıştır.

Özellikle iki kutupluluk, liberal demokrasi-komünizm ve nükleer silahlarla ilgili gelişmeler, AB'nin Türkiye'ye SSCB tehdidinden dolayı güvenlik eksenli bakış açısında belirleyici rol oynamış ve karar alıcıların oluşturduğu karar mekanizmalarında önemli bir faktör olmuştur.⁵⁶ Çünkü bu konularla ilgili SSCB tarafından Türkiye'ye yönelebilecek bir tehdit, bu tehdidi, (daha önce de değinildiği gibi NATO Antlaşması'nın 5.maddesi gereğince) aynı zamanda Avrupa (Birliği) ülkelerinin ve NATO ülkelerinin de algılamasına neden olacaktır. Böylesi bir durum da Avrupa ülkeleri açısından çok önemli bir güvenlik sorununa dönüşecektir. Üstelik bu tehdidin askeri güvenlik yönü de her an Avrupa kıtasını yeni bir sıcak savaşın içerisine sokabilecek büyüklükte bir dış güvenlik tehdididir.

Lozan Antlaşması'na göre de Türkiye'de Hıristiyan ve Musevi azınlıklar dışında azınlık olmadığı kabul edilmiştir. Bununla amaçlanan, Müslüman azınlıkları yok sayarak onları asimile etmek olmayıp, Kürtlerin, Lazların, Çerkezlerin ve diğer Müslüman azınlığın ülkenin sahibi olduklarının bir kez daha doğrulanmasıdır. Eğer bu etnik gruplar kendilerine ikinci sınıf muamele yapıldığını düşünebilirler ve kendilerini gerçekten "azınlık" olarak hissedebilirlerdi (Gökçe (1996) S. 230).

Ermeni terör örgütü ASALA 1970'lerden sonra Türkiye'nin yurtdışında bulunan birçok büyükelçilik çalışanı, diplomatları, aileleri ve Türk vatandaşları için büyük tehdit oluşturmuş, gerçekleştirdikleri terör eylemleri sonucunda çok sayıda Türk büyükelçi veya diplomat şehit edilmiştir. ASALA'nın yarattığı bu terör dalgası

⁵⁵ Soutou, **a.g.e.** s.306-310.

⁵⁶ Bozkurt, **a.g.m.** s.701-703.

aslında intikam adı altında, dünyanın gündemine Türkiye'nin Ermenilere soykırım uyguladığı iddialarını getirmeyi amaçlıyordu. Osmanlı dönemindeki Kürt isyanlarının devamı niteliğinde Türkiye'nin Güneydoğu'sunda 1984'lerden itibaren yoğunlaşan PKK terörü ve neden olduğu güvenlik sorunlarına ise diğer bölümlerde değinilmiştir.

Bu dönemde Türkiye'nin hissettiği en önemli tehdit unsurlarından biri ise dünya genelinde yükselen sosyalist ve komünist akımlar nedeniyle Türkiye'de de rejime tehdit olarak algılanan sol örgütlenmelerdir. Türkiye'de özellikle 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlükçü ortam ve dünyada 68 ruhu olarak adlandırılan gençlik ve öğrenci hareketlerinin de etkisiyle sol yapılanmalar 1960'lardan itibaren gerek sendikalar, sivil toplum kuruluşları ve demokratik kitle örgütlerinde gerekse de doğrudan siyasi partilerde etkin olmuş ve 1980'lere kadar güçlenmelerini sürdürmüşlerdir.

Türkiye, SSCB tehdidini her an hemen yanı başında hissetmesi nedeniyle ABD ve müttefikleriyle birlikte hareket etmeyi tercih etmiştir. Üstelik bu tehdidin içinde sadece askeri ve fiziki saldırı olasılığı yoktur. Devlet tarafından en az bunun kadar tehlikeli olarak algılanan bir olgu ise sanat, kültür, edebiyat ve fikir dünyası ile siyaset alanında görülen Marksist ve sosyalist akımların etkisinde gelişen hareketler ve örgütlenmelerdir. Bu, Türkiye için aynı zamanda bir rejim tehdidi olarak algılanmıştır. Dünyada görülen sosyalist devrimlerden birinin de Türkiye'de yaşanabileceğine dair iç güvenlik tehdidi, yüzyılın ikinci yarısı boyunca 1990'lara kadar Türkiye'nin yaşadığı önemli iç güvenlik sorunlarından biri olarak değerlendirilmiştir.

1974 Kıbrıs Harekatı neticesinde ABD'nin öncülüğünde başlatılan uluslararası ambargo ve dünya genelinde yaşanan petrol krizlerinin tetiklediği sorunların da etkisiyle Türkiye, zaten çok zor durumda olan ekonomisinde büyük krizler yaşamıştır. Bu ekonomik sorunlar da 1980 öncesinde Türkiye'de yaşanan iç çatışmalar sırasında oluşan keskin kamplaşmada, özellikle sol ve sosyalist örgütlerin; gelir dağılımındaki adaletsizlik, istihdam ve işsizlik, büyük kentlere göç neticesinde oluşan çarpık kentleşme ve beraberinde getirdiği sorunlar gibi

etkenlerle ciddi bir propaganda malzemesi olarak kullanılmasına neden olmuştur. Ayrıca Kıbrıs Harekatı sonrası Türkiye, AET'ye üyelik sürecini gerginleşen ilişkiler sebebiyle bir müddet askıya almıştır.

Avrupa'da Sosyalist Partiler, İşçi Partileri, Yeşiller Hareketi gibi sol siyasi partiler iktidara geldikçe Türkiye rejim değişikliği tehdidini daha yakından hissetmiştir. 1965 seçimleri sonucunda Türkiye İşçi Partisi'nin 15 milletvekiliyle Parlamentoda temsil ediliyor olması da endişe ile karşılanmıştır. Ekonomik göstergelerdeki bozukluk, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artması, işsizlik, büyük kentlere göç gibi nedenlerle mevcut rejim ve düzene karşı tepkiler arttıkça sol ve sosyalist hareketlerin etkinliğinin ve gücünün artmasından duyulan endişe, Devlet refleksiyle bu örgütlenmelere karşı katı ek tedbirler alınmasına neden olmuştur.

Bu tedbirler de daha çok güvenlik odaklı, baskıcı ve şiddete dayalı yöntemler olarak uygulanmıştır. Ancak alınan bu tedbirler, sol hareketlerin yükselmesini önlemediği gibi tam tersine Marksist-Leninistlerin etki alanını genişletmiştir. Özellikle toplumun ezilen tüm kesimleriyle diyalog kurma stratejisiyle hareket eden sol ve sosyalist yapılanmalar, zamanla sadece üniversiteler ve büyük kentlerde değil; varoşlarda, köylerde, sanayi bölgelerinde de kendilerine hareket olanağı yaratmışlardır. Her ne kadar bu örgütler çoğu zaman fraksiyon ayrılıkları nedeniyle kendi içinde çatışsa da sonuçta devlet açısından tümü aynı derece ve nitelikte tehlikeli, yıkıcı, marjinal, anarşist örgütler olarak algılanmıştır.

Bu örgütlerin karşısında milliyetçi ve muhafazakar nitelikleri ön planda olan farklı gençlik ve öğrenci teşkilatları ortaya çıkmıştır. Önceleri sadece fikrî tartışmalar ve münazaralar şeklinde görülen bu mücadele, gitgide taraflar arasında silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Aynı dönemlerde sağ-sol olaylarıyla beraber Alevi-Sünni çatışmaları da yoğunlaşmış ve Maraş, Çorum, Malatya, Erzincan, Sivas gibi kentlerde Alevilerin yoğun olarak yaşadığı mahalle ve köylerde kitlesel toplu saldırılar yaşanmıştır. Bu saldırılar neticesinde büyük kentlere göç artmış, bu durum da büyük kentlerdeki gecekondulaşma ve çarpık kentleşme ile ekonomik sorunların büyümesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu

durum da ilerleyen yıllarda demografik yapının değişmesiyle hem seçim sonuçlarına etki etmiş, hem de siyasi eğilimlerin değişmesine neden olmuştur.

Silahlı çatışmalara dönüşen toplumsal gerginlik 1970'lerin sonuna doğru Türkiye için önemli bir iç güvenlik sorunu haline gelmiştir. 1979 İran İslam Devrimi'yle birlikte sosyalizme karşı milliyetçilik ekseninde geliştirilen karşı duruşa bazı radikal irticai hareketler de etkin biçimde dahil olmuştur. Yaşanan grevler, boykotlar, eylemler, gösteriler, çatışmalar üzerine sıkıyönetim uygulamalarının da olayların önüne geçilmesi için yetersiz kalması sonucunda 12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından yönetime el koyularak Askeri Darbe gerçekleştirilmiştir. 1980 Askeri Darbesi sonrası uygulanan sıkıyönetim ortamında tüm bu sol örgüt ve hareketler etkinliklerini kaybetmiştir.

1945 sonrasında oluşan uluslararası atmosferde Demokrat Parti iktidarının ekonomik nedenler, askeri güvenlik, savunma gerekçeleriyle Amerika Birleşik Devletleri'ne yakınlaşması ve Truman Doktrini⁵⁷ doğrultusunda verilen Marshall Yardımları⁵⁸, Türkiye yönünden ABD'ne karşı ticari bir bağımlılık oluşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda ticari olarak da ABD'ne bağımlı olmaya başlayan Türkiye artık yüzyılın ikinci yarısı boyunca NATO'nun, Avrupa kıtasının doğu sınırındaki en uç ülkesi durumunda kalmıştır. BM'de de ABD ve Batı Bloğu ülkelerinin en önemli müttefiklerinden biri haline gelmiştir.⁵⁹ 1960 İhtilali, Kıbrıs Harekatı, haşhaş krizi gibi dönemsel sorunlara rağmen bu dönem boyunca Türkiye ile ABD'nin çıkarlarının büyük oranda kesiştiği noktalarda ortak politikalar izledikleri söylenebilir.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra oluşan uluslararası ortam, dünyanın birçok ülkesinin olduğu gibi Türkiye'nin de dış güvenlik tehditleri ve dış güvenlik

⁵⁷ "Truman Doktrini", II.Dünya Savaşı sonrasında, dönemin ABD Başkanı Harry S. Truman'ın Avrupa'daki Sovyet etkisini dengelemek için Batı Avrupa ülkelerine yardım yapılmasına ilişkin görüşleridir. (Sönmezoğlu (2000) S. 679)

⁵⁸ "Marshall Planı", II.Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin bazı Batı Avrupa ülkelerine yaptığı ve ABD'nin o dönemki Dışişleri Bakanı George Marshall'ın adı ile anılan yardımlardır. 4 Temmuz 1948'de Ankara'da Amerikalı ve Türk yetkililer arasında imzalanan antlaşma ile Türkiye'ye Marshall Planı kapsamında ekonomik yardım başlamıştır. (Sönmezoğlu (2000) S. 679)

⁵⁹ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO ile İlişkiler", Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.428-434.

politikasını derinden etkilemiştir. 1945'ten 1990'lara kadar Türkiye açısından en önemli dış tehdit unsuru SSCB olmuştur. İki ülke arasında 17 Aralık 1925'te 20 yıl için geçerli olmak üzere imzalanan Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın süresi 1945 sonlarında dolmuştur. 1945 yılı boyunca söz konusu antlaşmanın yenilenmesi ile ilgili görüşmeler yapılmıştır.

Haziran ayında Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi ile Sovyet Dışişleri Bakanı arasındaki bir görüşmede, Molotov yeni bir paktın imzalanmasından önce iki ülke arasındaki bazı sorunların çözülmesi gerektiğini söyledi. Bunlar şöyle sıralanmıştı: (i)Türk-Sovyet doğu sınırında değişiklik, (ii) herhangi bir saldırı karşısında ortak savunmayı sağlamak üzere Boğazlar'da Sovyetler'e üs verilmesi ve (iii) Montrö sözleşmesinin yeniden gözden geçirilmesi ilkesi üzerinde iki hükümet arasında bir anlaşma yapılması. Türk Hükümeti Rusya'nın bu isteklerini reddetmiştir (Sander (2001) s. 252-253).

Bu dönemde Yunanistan'la yaşanan Kıbrıs Adası ve Rum azınlıklar sorunları, 1979 Devrimiyle birlikte İran odaklı ve İran'ın rejim ihracatı olarak algılanan tartışmalar ile bunların etkisi altında yurtiçinde görülen radikal dinci ve şeriatçı örgütlenmeler, uluslararası sosyalist ve komünist akımların etkileri, bazı diğer önemli dış tehdit unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁰ ABD etkisi altındaki Güney Kore'ye SSCB ve Çin'in desteğiyle Kuzey Kore tarafından başlatılan saldırı neticesinde çıkan Kore Savaşı'na Türkiye de 1950'lerde fiilen asker göndererek katılmıştır.

Sovyet Rusya ve Doğu Bloğu'nun tehdidi karşısında Türkiye, ABD ve müttefikleriyle hareket etmiş, NATO kapsamında oluşan askeri birlikler ve savunma sistemleriyle askeri gücünü artırarak Sovyet Rusya tehdidinden korunmaya çalışmıştır. Türkiye'ye yapılacak bir askeri saldırı ise NATO'ya yapılacak bir saldırı olarak değerlendirilerek savaş gerekçesi sayılmıştır.⁶¹ Bu tehdit, Gorbaçov liderliğinde uygulanan glasnost (açıklık) ve perestroyka (yeniden inşa ve yeniden yapma) politikaları sonucunda SSCB'nin parçalanarak dağılmasına kadar sürmüştür.⁶² Bu süreçten sonra Türkiye'nin dış tehdit öncelikleri bir kez daha değişmiştir.

⁶⁰ Tellal, **a.g.m.** s.769-772.

⁶¹ Eralp, **a.g.m.** s.37-42.

⁶² Nisan 1985'te SBKP Merkez Komitesi ara toplantısında dikkat çekilen yeniden yapılanma (perestroyka), demokratikleşme (demokratizatsiya) ve açıklık (glasnost) gereksinimi, 1 Mart 1986'da SBKP'nin 27.Kongresinde resmen gündeme getirildi. (Tellal (2003-b) S.S.159-160)

Türkiye’de iç çatışmaların yaşandığı 70’li yıllarda, Batı Avrupa da kendi içinde yeniden yapılanma faaliyetleri yürüten sosyalizm ve komünizmin, bölgesindeki etkilerini tolere etmeye çalışmıştır. Çünkü Batı Bloğu üyesi Avrupa ülkelerinin ekonomik kaderinde de Truman Doktrini ve Marshall Planı’ndan dolayı ABD’nin rolü büyüktür. ABD öncülüğünde kurulan NATO üyesi bu ülkelerin askeri güvenlik ve savunma politikaları da büyük oranda ABD ve İngiltere’nin kararları ve yönlendirmeleri çerçevesinde şekillenmiştir.⁶³ Bu nedenle genel anlamda ABD’nin çıkarına aykırı olaylar ve eylemler karşısında Avrupa (Birliği) ülkelerinin, ABD aleyhinde bir süreç yürütmesi doğru bir beklenti olmaz.

Gerek uluslararası örgüt ve organizasyonlardaki karar mekanizmaları, gerekse ekonomik ve askeri olarak içinde buldukları durum; Avrupa Birliği’nin her olaya 2000’lerden itibaren olduğu gibi demokrasi ve insan hakları odaklı bakmasına fiilen engel olmuştur. 1 Ocak 1993 tarihli Maastricht Antlaşması, 1993 yılında ilan edilen Kopenhag Kriterleri ve 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması, Birliğin demokrasi, özgürlük ve insan hakları odaklı yaklaşımındaki değişikliklerin en önemli aşamalarıdır. 1993 yılının Haziran ayında Kopenhag’da yaptığı toplantı sonucu Konsey, eski Doğu Bloğu ülkelerinin katılımı için bir takım kriterler ileri sürmeye karar vermiş, daha sonra bu kriterler –Türkiye de dahil olmak üzere– diğer aday ülkelere de uygulanmaya başlanmıştır. “Kopenhag Kriterleri” olarak bilinen bu kıstasların bir maddesi aynen şöyledir: *“Üyelik, aday ülkelerin demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunmasını ve saygı görmesini teminat altına alan kurumların istikrara kavuşmuş olmalarını...”* (Türkmen (2003) s.147-150).

1980 öncesi artan siyasi cinayet, kitlesel saldırı ve iç çatışmalar da Avrupa nezdinde Türkiye açısından ciddi algı sorunları yaşanmasına neden olmuştur. Zaten Müslüman nüfusunun çokluğundan dolayı dini temelli endişeler yoğun bir şekilde hissedilirken bir de yaşanan bu tip iç güvenliği tehdit eden toplumsal olaylar, Avrupa’nın gözünde Türkiye’nin bir üçüncü dünya ülkesinden farklı olmadığı algısı yaratmıştır. Her ne kadar Dünyadaki tek laik Müslüman ülke sıfatıyla diğer ülkelere göre daha modern ve çağdaş bir görüntü çizse de bu

---

⁶³ Soutou, **a.g.e.** s.299-302.

imajı, Birliğe (AB) tam üyeliği konusunda Türkiye hakkında tartişmaları beraberinde getirmektedir:

Türkiye'nin üyeliği Avrupa'da başka hiçbir ülkeninkine benzemiyordu aslında. Ortada çözümleni gereken sadece ekonomik ve politik sorunlar yoktu. Modernleşme yolunda ciddi mesafeler kat etmiş olsa da ortada hala bir tarih ve medeniyet farkı vardı. Türkiye denince akla ister istemez daha çok da kimlik, kültür ve din farkı gelmekteydi (Çalış (2008) s.214).

PKK'nın 1984'te silahlı kitlesel saldırı ve eylemlerinin başlamasıyla Türkiye'deki Marksist-sosyalist hareketler ve terör örgütleri açısından yeni bir dönem yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde rejimi değiştirmeye yönelik sosyalist örgütlerden ziyade ülkeyi bölmeye yönelik ayrılıkçı komünist bir örgüt olan PKK (Kürdistan İşçi Partisi – Partiya Karkeren Kurdistan)'nın faaliyetleri gündemde daha çok yer almış ve PKK, Türkiye için en önemli iç güvenlik tehdidi haline gelmiştir. 80'lerden itibaren yurtdışına kaçan mensuplarının yeniden yapılandırıdığı bazı Marksist-sosyalist örgütler de, varlıklarını sürdürdüklerini ispat etmek ve Türkiye'deki teşkilat yapılarını yeniden canlandırmak amacıyla bazı önemli noktasal saldırılar gerçekleştirmişlerdir. DHKP-C gibi örgütler bunlar arasında sayılabilir. Bu tip örgütler ve uzantıları ise artık Türkiye için PKK teröründen sonra gelen ikincil iç tehdit unsurları arasında yer almıştır. Çünkü Türkiye'nin yaklaşık 35 yılı, PKK terör örgütüyle çok yönlü mücadeleler ve çatışmalarla geçmiştir.⁶⁴

---

⁶⁴ I.O. Lesser, "Türkiye'nin Batıyla Gelişen Güvenlik İlişkileri", Alan Makovsky, Sabri Sayarı (Ed.), **Türkiye'nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s.285.

2. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM

Bu bölüm altında öncelikle “Avrupa Birliği’nin Güvenlik Algılamalarındaki Değişiklikler” alt başlığında 1991’den itibaren Avrupa’da, SSCB’nin dağılmasıyla değişime uğrayan güvenlik odaklı yaklaşım ve politikalar kısaca ele alınmıştır.

İkinci alt başlıkta ise aynı dönemde “Türkiye’nin önemli iç ve dış güvenlik sorunları”na kısaca değinilmiş, Türkiye açısından da güvenlik algılamalarındaki değişikliklere yer verilmiştir. Bu dönemde Türkiye’nin değişen güvenlik öncelikleri ve bu değişimlere neden olan olaylara kısaca yer verilmiştir.

2.1. AB’NİN GÜVENLİK ALGILAMALARINDAKİ DEĞİŞİKLİKLER

Yakın coğrafyadaki komşu ülkeler için 21. Yüzyıl’da dış ve iç güvenlik sorunlarını birbirinden bağımsız ele almak olanaksızdır. Bir ülkenin dış güvenlik sorunu, bir başka ülkenin iç güvenlik sorunundan kaynaklanabileceği gibi bir ülkenin iç güvenlik sorunundaki en önemli etkenlerden biri de bir başka ülkenin dış güvenlik sorunundan kaynaklanabilmektedir. Örneğin Suriye’de yaşanan bir iç güvenlik sorunu, Türkiye’nin dış güvenlik tehditlerinin önceliğini değiştirebilmektedir.

Irak’ın 1980’lerde en önemli dış güvenlik sorunu olan İran’la savaşı sırasında Barzani ve silahlı güçleri, Saddam Hüseyin tarafından İran’a kaçmaya zorlanmıştır. Barzani’nin Irak’ın kuzeyinde boşalttığı bölgeye PKK’nın yerleşmesi ve Irak’ta kalan bazı silahlı askerlerinin PKK’ya katılmasıyla da Türkiye’nin son otuz yıldaki en büyük iç güvenlik sorunu olan PKK tehdidinin boyutu değişmiştir. Bu durum da, ülkeler arasında bu konudaki karşılıklı etkileşime bir diğer örnektir.

Soğuk Savaş Dönemi’nin bitmesiyle birlikte güvenlik kavramındaki yeni tartışmalar, devletlerin ve toplumların da tehdit algılarında ve güvenlik

politikalarında önemli değişikliklere neden olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde de AB ve Türkiye açısından güvenlik politikalarındaki bu değişiklikler ve Rus dış politikasının güvenlik sorunlarına etkisi genel olarak incelenmiştir.

Gorbaçov'un SSCB'nde 1985'lerde başlattığı glasnost ve perestroyka politikalarının da etkisiyle dağılmasının ardından 1990'lardan itibaren Avrupa'nın güvenlik ve savunma politikalarında da ciddi değişimler yaşanmıştır. 1945-1990 arası dönemde Avrupa (Birliği) ülkelerinin en önemli dış güvenlik sorunları SSCB ve etrafında oluşan Doğu Bloğu ülkeleriyle yaşanan krizlerdir. Bu noktada da en önemli dış güvenlik tehdidi olarak SSCB algılanmıştır. Ancak Soğuk Savaş Dönemi'nin bitimiyle Avrupa için SSCB tehdidi artık büyük oranda ortadan kalkmıştır. Soğuk Savaş Dönemi boyunca genellikle "güvenlik" kavramının önceliği "Askeri Güvenlik" iken daha sonra ise farklı yeni güvenlik yaklaşımları, konuları ve kavramları daha yoğun tartışılmaya başlanmıştır:

"Yeni tehditler" kavramı, güvenlik kavramının yeniden tanımlanmasında olduğu gibi ve hatta ondan da yaygın bir biçimde 90'lı yıllar boyunca fazlasıyla kullanılır olmuştur. "Yeni karşılıklı bağımlılıklar", "olumsuz karşılıklı etkileşimler", "enlemesine tehditler", "stratejik nitelikteki askeri olmayan tehditler" gibi birçok farklı ifadeler kullanılmıştır. Bu farklı nitelermeler, aslında eski dış askeri tehdit kavramından farklı özellikleri ifade eden bir bütün olarak benzer olgulara işaret etmektedir. (Marchesin (2003) s. 422)

Çoğu ekonomik ve sosyal politikalar temelli olmak üzere yeni ortaya çıkan güvenlik kavramlarının yanında yine de en büyük güvenlik tehdidi olarak algılanan konular yine ulusal güvenlik, uluslararası güvenlik ve askeri güvenlik konularıdır. Ancak bu kez, tüm bunların ortak kesişim kümesinde sayılabilecek ve kesinlikle uluslararası ortak bir tavır sergilenmesi gereken bir kavram ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu kavram ise "terör"dür.⁶⁵

⁶⁵ Günümüzde, ne BM ne de diğer bir uluslararası anlaşma tarafından kabullenmiş kapsayıcı bir tek terör tanımı, ne yazık ki, mevcut değildir. ....Çünkü terör, özellikle bazı ülkeler tarafından uluslararası mücadelede bir araç olarak kullanıldığı için ortak ve genel geçer bir tanımın yapılması, o ülkelerin işine gelmemektedir. Bu nedenle çıkarları için destekledikleri terör eylem ve örgütlerini, rahatlıkla kamufle etmekte ve "ortak bir tanım yoktur"u maske olarak kullanabilmektedirler. Bununla birlikte, günümüzde kaynağı ya da motivasyon aracı ne olursa olsun –örneğin "kazanç için terörizm", "dini motivasyonlu terörizm" ya da "bilgisayar kaynaklı terörizm"- terör kavramı ile ilgili olarak daha çok eylem türü üzerinde durulmaktadır (Çağlar, 2009, s.11).

“Terör” başlığı altında tartışılan en önemli sorun, ne tür olayların terör eylemi niteliğinde sayılması gerektiğidir. SSCB ve Yugoslavya'nın dağılmasından sonra yaşanan iç savaş ve çatışmalar bazı ülkeler tarafından terör eylemi olarak nitelendirilmektedir. Örneğin Balkanlarda Sırp, Hırvatlar ve Boşnaklar arasında yaşanan çatışmalar, taraflardan biri açısından bağımsızlık mücadelesi için verilen bir savaşın doğal evreleridir. Ancak taraflardan diğeri açısından ise bu saldırılar, birer terör eylemi, katliam ve soykırım olarak nitelendirilmektedir. Benzer durum Rus askerleri ile Çeçen militanları arasındaki çatışmalarda ve Dağlık Karabağ Bölgesi'nde Azerilerle Ermeniler arasında yaşanan çatışmalarda da kendini göstermektedir.

Teröre ilişkin kavramların uluslararası sistemin temel aktörleri tarafından tanımlanışı, bu aktörlerin iç politikaları bakımından olduğu kadar dış politikaları açısından da önemli bir gösterge durumundadır. Sistemin temel aktörü olan devletlerin, örgütlerin ya da AB türü bütünleşmiş yapıların terör ve buna bağlı kavramları tanımlama biçimleri, genel olarak bu aktörlerin tehdidi nasıl algıladıklarını ve ne tür önlemler ile bu tehdidi bertaraf edeceklerini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, devletlerin ve uluslararası kuruluşların teröre ilişkin kavramları hangi düzeyde tanımladıkları ve yasallaştırdıkları buna verdikleri önemin büyüklüğünü göstermekte, ayrıca tehdit konusunda uzlaşan aktörler ile uzlaşmayan aktörlerin iki ayrı kategoriye ayrılmasına yol açmaktadır (Dedeoğlu (2003) s. 439).

Bu örnekleri diğeri iç savaş ve çatışma durumlarının yaşandığı birçok coğrafyada artırmak mümkündür. Körfez Harekatları ile birlikte Irak'ta, El-Kaide ve Taliban'la mücadele için Afganistan'da, Arap Baharı adı verilen isyan hareketleri ile birlikte bazı Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde bu yüzyılın başlarında yaşanan toplumsal olaylar da bu kategoride sayılabilir.

Kimilerine göre demokrasinin getirilmesi için can kayıplarının da mecburen göze alınmasını gerektiren kanlı bir süreç olarak nitelendirilen bu olaylar; kimileri için ise bu ülkelerin bağımsızlığını emperyalist ülkelere karşı korumak için verdikleri onurlu birer varlık mücadelesinin kaçınılmaz sonuçlarıdır. Kimileri ise bunları sıradan birer iç savaş ve sıcak çatışma ortamından kaynaklanan şiddet olaylarının neticesinde yaşanan doğal ölüm ve trajediler olarak değerlendirmektedir. Tanım veya algı her ne olursa olsun sonuçta bu tip çatışma ve olaylar da terör kavramı içerisinde ele alınabilir. Çünkü bu örneklerin her biri terörün ön koşulu olan birçok özelliği taşımakla birlikte savaşla arasında

çok ince bir çizgi vardır. Bu nedenle bazı ülkelerin iç savaş olarak nitelediği bu olaylar bazı ülkeler açısından ise terör eylemleridir.

Terörün genellikle siyasi bir amacı vardır, devlet otoritesini reddeder, örgütlü harekettir, uluslar arası terörizmle ilişki arar ve bağ kurar, terör dış destek olmadan yaşatılamaz. Genellikle başka güç veya güçlerin taşeronudur. Tahrip, öldürme, adam kaçırmaya, işkence, tehdit, şantaj gibi yöntemler kullanır. Şiddete başvurur, dehşet, korku salarak yığınlık yaratır. Zorbadır, acımasızdır, istismarcıdır. Kurationsızdır, soygun, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, mali destek unsurlarının vazgeçilmezlerindedir. Propaganda ile doğar, propaganda ile yaşar, propaganda ile gelişir, hatta propaganda ile ölür ve bizzat kendisi propaganda aracıdır (Ceylan (2012) s. 22).

Nitekim 2014'te Suriye'de yaşanan çatışmalar, Suriye rejimi için birer terör eylemi, Suriyeli muhalifler açısından ise kurtuluş ve özgürlük mücadelesi sürecinde yaşanan çatışmalardır. Benzer bir durumu Türkiye'nin özellikle Güneydoğu ve Doğusu'nda gerçekleştirilen eylemlerle yaklaşık 35 yıldır yaşanan soruna benzetmek mümkündür. PKK tarafından gerçekleştirilen saldırılar Türkiye açısından açık birer terör eylemidir. PKK ve siyasi uzantısı konumundaki partiler ve sivil toplum kuruluşları açısından ise bu olaylar; önceleri Kürtlerin bağımsızlığı, sonraları demokratik cumhuriyet, demokratik federasyon ve demokratik özerklik talepleriyle gerçekleştirilen halk hareketi neticesinde istenmeyen sonuçlara yol açabilen meşru çatışmalardır.

Bu nedenle kavram olarak gerek terör gerek güvenlik gerekse de tehdit tanımları zamanla içerik değiştirirse veya belirli noktalarda iç içe geçse de genellikle algı ve sonuçları pek değişmez. Bu nedenle Avrupa açısından terör, her zaman için birliğin ve genel olarak kıtanın barış ve huzuru, dolayısıyla istikrarı bakımından açık bir güvenlik tehdididir. Özellikle ABD'nde gerçekleşen 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra AB'nde terörle mücadele konusunda ortak adımlar atılması yönünde politikalar geliştirilmiştir.

1990'lardan itibaren Rusya Federasyonu ile AB arasında yapılan görüşmelerde birçok ortak politika konusunda görüş birliği sağlanmış, güvenlik ve savunma bunlardan bazı önemli başlıkları oluşturmuştur.

22 Ekim 1999'da Helsinki'de ve 29 Mayıs 2000'de Moskova'da gerçekleşen AB-Rusya zirvelerinde ortaya çıkan ortak bildirimlerde, Rusya'nın kabul ettiği 2000-2010 dönemi için AB-Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine yönelik

orta vadeli strateji metni desteklenmiştir. Ekim 1999'daki Helsinki Zirvesi'nde taraflar, adalet ve içişleri konularında karşılıklı yardım araçlarının sağlanmasında mutabık kalmışlardır; 16 Aralık 1999 tarihinde Moskova'da düzenlenen özel bir konferansta sınır aşan nitelikteki organize suçlara ilişkin alınacak önlemler tartışılmıştır. İkili zirve toplantıları Ekim 2000'de Paris'te ve Mart 2001'de Stockholm'de devam etmiş ve taraflar ikili ilişkilerin geliştirilmesi niyetlerini her defasında da teyid etmişlerdir(Büyükakıncı (2003) s. 336).

Ancak Avrupa Birliği, uluslararası ilişkilerde etkin askeri güç kullanımından çok yumuşak güç kullanımı ilkesini benimsemiştir. Avrupa'nın yumuşak bir güce dönüşme süreci ve pro-aktif askeri pozisyonunu kullanma konusundaki çekinceli tutumu Balkanlarda ve Somali krizinde kendini göstermiştir. Avrupa'nın bu tutumunun, ABD'nin her iki krizde de etkin askeri güç kullanımıyla Batı Bloğu'nun uluslararası alandaki diyalog mekanizmalarını zorlamaya başladığı söylenebilir. 1999 yılında NATO'nun Kosova'da yürüttüğü operasyon, değişiklik ihtiyacını gündeme getirmiş, Avrupa hükümetleri Amerikan gücünün üstünlüğünün farkına varmışlardır. Avrupalıların silah ve savaş araçlarının, Amerikan silah ve savaş araçlarına oranla ne kadar yetersiz ve eksik olduğu ortaya çıkmıştır.⁶⁶

Bu süreçte sürdürülebilir stratejik askeri kapasitenin önemli ülkeleri ABD, Rusya Federasyonu ve Çin olarak görülmesine rağmen sürdürülebilir ekonomik boyutu nedeniyle Rusya ve Çin'in durumu yine de tartışmalıdır. Ancak kısmen İngiltere ve Fransa dışında diğer Avrupa ülkelerinin askeri-stratejik perspektiflerinin, küresel etkili bölgesel jeopolitik amaçları kapsadığı gözlenmemektedir. Bölgesel jeopolitik hedefleri olan bazı ülkelerin ise küresel düzeyde yeni uluslararası organizasyonlar ve taraflar oluşturma çabaları küresel jeopolitiği etkileyen önemli faktörlerden biridir. ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya, Çin, Japonya, Hindistan gibi ülkeler yeni bölgesel organizasyonlarla küresel jeopolitiği etkilemede önemli pozisyonlara sahip olabilirler.⁶⁷ Jeopolitik kaymanın en yoğun yaşandığı alan ise enerji jeopolitiğidir.

Avrupa Birliği için Rusya tarihsel olarak güvenilir ve büyük ticari paydaştır. TACIS, TRACECA gibi programlar ve EBRD gibi kurumlar aracılığıyla verilen destekler, Orta Asya'yı Kafkasya ve Türkiye üzerinden AB'ye bağlamayı öncelikli bir hedef olarak belirlemiştir.... Orta Asya ve Kafkasya, Almanya gibi bazı devletlerle çok uluslu enerji firmalarının önemli ilgi alanı olmaktan öte, AB'nin yumuşak güç alanını

⁶⁶ Tangör, **a.g.e.** s.122.

⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Nogayeva (2011) S.S. 93-97)

genişletmeye hizmet edecek komşuluk politikası çerçevesinde değerlendirilmiştir.... Rusya'nın AB'nin en büyük üçüncü ticari ortağı olması, başta Gazprom odağında olmak üzere AB'de güçlü bir lobisinin bulunması ve AB üyelerine büyük yatırımlar yapması gibi nedenler Rusya'ya bir nevi en müsaadeye mazhar ülke görünümünü atfetmiştir. AB ile Rusya arasındaki bu özel ilişkinin doğal gazla dayalı bir arka planı vardır. Rusya doğal gaz üzerinden AB'nin en önemli enerji tedarikçisiyken, AB Rusya'nın enerji ürünlerinin en büyük satın alıcısıdır (Bilgin (2010) s. 173-174).

Avrupa Birliği'ne 2004 yılında 10 yeni ülkenin üye olarak kabul edilmesi Rusya ile ilişkilerde önemli bir kırılma noktasıdır. Çünkü bu yeni üyelerin bir kısmı SSCB'nin parçalanmasının ardından Doğu Avrupa'da kurulan ve Rusya Federasyonu'nu çevreleyen devletlerdir.

21 Mayıs 2004 tarihinde Moskova'da yapılan 13. Rusya-AB zirvesi de taraflar açısından stratejik öneme sahiptir. Çünkü, 2003 yılında St. Petersburg'da yapılan 12. zirveye göre Moskova artık bambaşka bir AB ile muhatap olmaya başlamıştır. Ayrıca, Rusya Federasyonu ile AB arasındaki anlaşmazlık alanları 12. zirvede büyük ölçüde çözümlendiği için, 13. zirvenin asıl amacı dört konuda (ekonomi, iç ve dış güvenlik, bilim, kültür ve eğitim) işbirliği alanının oluşturulması olmuştur. 13.zirvede, Moskova ile AB arasında altı yıldır süren Rusya Federasyonu'nun Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üyeliği görüşmeleri de tamamlanmıştır (Kamalov (2008) s. 59).

Bu yeni katılımlarla Rusya-AB sınırları şekillenmiş, Rusya'nın önceden kendine bağlı topluluk ve milletlerin kurduğu devletlerle olan ekonomik ilişkileri yeni bir statüye kavuşmuştur.

2.2. TÜRKİYE'NİN ÖNEMLİ İÇ ve DIŞ GÜVENLİK SORUNLARI

Kurtuluş Savaşı yıllarında dönemin en önemli siyasi akımlarından olan milliyetçiliğin etkisiyle Kürdistan Teal-i Cemiyeti, Kuva-yı Milliye güçlerinin karşısında faaliyet göstermiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise Kürt isyan hareketlerinin bir kısmı milliyetçilik ekseninde ilerleyerek bağımsız bir Kürt Devleti kurulmasını hedeflemiştir. Diğer bir kısmı ise yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin İslam dinine karşı bir yapı olarak algılanmasından dolayı irticai eksenli ilerleyerek şeriatın geri getirilmesini hedeflemiştir. Bu isyan girişimleri Cumhuriyet'in ilk yıllarında bastırılmıştır.⁶⁸

1920'lerden 1950'lere kadar yeniden inşa edilmeye çalışılan Türkiye'de yaratılan ihmal edilmişlik ve dikkate alınmama hissi, 1950'lerden sonra ayrılıkçı

⁶⁸ Faroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s.75-76.

bazı etnik unsurlar tarafından bir propaganda malzemesi haline getirilmiştir. “Geri kalmışlık”, söylemlerinin temel mihenk noktasını oluşturmuştur. PKK (Kürdistan İşçi Partisi) da ‘geri kalmışlık’, ‘etnik ayrımcılık’ ve benzeri diğer propagandalarla Abdullah Öcalan’ın önderliğinde 1970 ve 1980’li yıllarda örgütlenmeye başlamıştır. Aslında o yıllar işsizlik, istihdam, eğitim, sağlık, hukuk ihlalleri, insan hakları ihlalleri, altyapı ve üstyapı eksikliklerinin sadece Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri değil ülke genelinde yoğun yaşandığı dönemlerdir.

Gerçekten de ekonomik gerilik, etnik grupların merkezi yönetime ve merkezi yönetimi oluşturan ulusa karşı tepki geliştirmesine neden olmaktadır. Bu anlamda ekonomik sorunların çözümünün otomatik olarak etnik sorunu çözebileceği düşünülebilir. Bu sosyo-ekonomik yapılanmadan hareket ederek teröre sadece ekonomik geriliğin sebep olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Ancak ekonomik geriliğin terörün gelişmesi için uygun bir zemin hazırladığı şüphe götürmez (Ceylan (2012) s.139).

1961 Anayasanın sağladığı özgürlükçü ortamda kurulan sivil toplum örgütü ve derneklerin içerisinde Marksist-sosyalist sol eğilimli olanları çoğunluktadır. Bunların içerisinde bazı dernek ve örgütler ise doğrudan doğu ve güneydoğudaki yoksulluk, geri kalmışlık, feodal yapı gibi ekonomik ve sosyolojik gerekçeler temelinde, ağırlıkla yine o bölgelerden büyük kentlere okumak amacıyla gelen gençlerin kurduğu teşkilatlardır. 1971 Askeri Muhtırası öncesi bunların bir kısmı kapatılmasına rağmen 1972-1973’lerden sonra bu eğilimde yeni oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bu oluşumlardan biri de 1974’te Abdullah Öcalan öncülüğünde kurulmuş, 1978’lerin sonuna kadar tüzüğü ve programıyla birlikte partileşme sürecini tamamlamış, 1979’da Mehmet Celal Bucak’ın öldürülmesiyle de adını kamuoyuna duyurmaya başlamıştır. Hatta bu oluşumun 12 Eylül öncesinde de 250’ye yakın cinayetten sorumlu olduğu iddia edilmiştir.

Sancak (2010) tarihli çalışmasında Türkiye’de etnik temelde gelişen terörün ortaya çıkış sebeplerini şöyle sıralar: 1-Kürtlerin kimlik arayışı ve bağımsız devlet olma isteği, 2-Dış güçlerin bölgedeki çıkarları, 3-Türkiye’de uygulanan siyasal ve etnik politikaların etkisi, 4-Türk ekonomisinin zayıflığı ve halkın fakirliği, 5-Gerilim atmosferinin fasit daire çerçevesinde büyümesi, 6-Bazı devlet yöneticilerinin bölgede uygulamış olduğu politikalar (Sancak (2010) s.197).

Daha sonra PKK adıyla tanınacak ve ünlenecek olan “Kürdistan İşçi Partisi”nin lideri Abdullah Öcalan, 12 Eylül öncesinde Şam’a kaçarak çalışmalarını ve yapılanmasını buradan yürütmüştür. PKK örgütünün amacı önceleri Türkiye, Suriye, Irak ve İran’da yaşayan Kürtlerin siyasi birliğini sağlayarak adı geçen her

bir ülkeden elde edilecek topraklar üzerinde Marksist-Leninist bir rejim kurmaktır. Eylem, söylem ve propagandası bu yönde yürütülmüştür. 12 Eylül İhtilali sonrasında diğer Marksist-Leninist örgütler büyük oranda güç kaybederken PKK bu süreçten güçlenerek çıkmıştır. Yapılanmasını ve örgütlenmesini büyük oranda tamamlamasıyla 15 Ağustos 1984'te Erüh-Şemdinli'de ilk büyük kitlesel silahlı saldırılarını gerçekleştirmiş, bundan sonraki dönemde Türkiye'nin en önemli iç güvenlik tehdidini oluşturacak şekilde adını duyurmuştur.⁶⁹

İran Savaşı sırasında Irak'ın kuzeyinde Barzani'den doğan boşluğu doldurmuş, bazı silahlı güçlerinin de PKK'ya katılmasıyla örgüt bu bölgede de faaliyetlerini genişletmiş ve geliştirmiştir. Böylece Türkiye'nin hem Suriye hem de Irak sınırında çok ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturmuştur. Örgütün, denetimsiz bu bölgelerden giriş yaparak Türkiye içinde gerek güvenlik güçlerine gerekse sivil vatandaşlara karşı gerçekleştirdiği saldırı ve eylemler büyük yankı yaratmış, toplumsal tedirginliğe ve huzursuzluğa yol açmıştır.

1990'lardan itibaren saldırı ve eylemlerin şiddetinin artmasıyla Devlet de askeri güvenlik ve savunma odaklı önlemlerini artırmış, mücadele stratejilerini değiştirmiş ve bu yolla örgüte büyük zaiyatlar verdimeye başlamıştır. Ancak alınan bu askeri tedbirlerden kaynaklı bazı sorunlar ve DEP'li milletvekilleri özelinde yaşanan tartışmalar Türkiye'yi uluslararası alanda yeni eleştirilerin odağı haline getirmiştir.⁷⁰ Çatışmalarda öldürülen teröristlerle ilgili yaşam hakkı ve insan hakları ihlalleri üzerinden, özellikle Avrupa ülkeleri tarafından Türkiye'ye karşı yoğun eleştiriler gerçekleştirilmiştir.

Bu dönemde birçok büyük çaplı terör eylemini üstlenen PKK, tüm baskılara rağmen Avrupa (Birliği) ülkeleri tarafından uluslararası terör örgütleri listesine alınmamıştır. Türkiye'nin aldığı katı askeri tedbirlerin sonuç vermesi, örgütün siyaset değiştirmesine neden olmuştur. Bu dönemden sonra örgüt daha barışçıl bir dil kullanarak uluslararası alanda ve özellikle Batılı ülkelerde kendini daha iyi ifade etmeye çalışmıştır.

⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Çolak (2007) s. 439-446).

⁷⁰ Baç, **a.g.e.** s.149-153.

Örgüt, ağır kayıplar yaşadığı 1994-1995’li yıllarda birkaç kez kalıcı barış amaçlı olduğunu savunduğu ateşkesler ilan etmiş, ancak bu dönemlerde de yeniden yapılanma ve güç kazanma odaklı faaliyetlerini sürdürmüştür. Örgütün bu ateşkes politikaları ile Avrupa’da basın-yayın, propaganda ve o ülkelerdeki siyasi yapılanmaları sayesinde yarattığı uluslararası kamuoyu, Türkiye’nin aleyhine tutum ve politikalar geliştirilmesi yönünde etkili olmuştur.

1990 yılında legal Kürt siyaseti oluşturma çabaları sonucunda HEP (Halkın Emek Partisi) adı altında siyasi partileşmeye gidilmiş ve bu siyasi parti ilk seçimlerde SHP (Sosyal Demokrat Halkçı Parti) çatısı altında Parlamenteoya girmiştir. Demokratik seçimlerle Parlamenteoya girmeye hak kazanan 7 HEP milletvekili, teröre destek verdikleri gerekçesiyle güvenlik güçleri tarafından TBMM bahçesinde gözaltına alınarak tutuklanmıştır. Bu olay ise Batılı ülkelerde tepkiyle karşılanmıştır.⁷¹ HEP’in Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından kapatılması talebiyle birlikte 1993’te DEP kurulmuş, daha sonra bu partilerin yerini HADEP, DEHAP, DTP, BDP gibi partiler almıştır.

1996’da Hollanda’da Sürgünde Kürt Parlamentosu adı altında kurulan oluşumla da PKK’nın Avrupa’daki siyasi faaliyetleri daha düzenli ve organize bir şekilde yürütülmüştür. Bu uluslararası girişimlere karşı Türkiye, örgütün sivil vatandaşlara karşı gerçekleştirdiği saldırılar üzerinden PKK karşısında uluslararası bir baskı oluşturmak ve örgütün faaliyetlerini bertaraf etmek adına diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Körfez Savaşı sırasında Kuzey Irak’ta Barzani ve Talabani güçlerine olan ihtiyacı ABD’ni de, sürekli rekabet içinde olan “Abdullah Öcalan-PKK/Barzani-Talabani” arasında bir seçim yapmaya zorlamıştır. Türkiye’nin diplomatik girişimlerinin de etkisiyle 1998’in ortalarından itibaren Abdullah Öcalan’ın bulunduğu ülkelerden sınır dışı edilmesine ve yakalanmasına yönelik politikalar çerçevesinde operasyonlar yürütülmüştür.

Huntington 1996 tarihli görüşlerinde Yakın Doğu için en uygun çekirdek devletin Türkiye olduğunu öngörmüştür. Türkiye dış politikasını Avrupa ve Asya arasında “köprü” işlevi gören biçimde geliştirmek zorundadır. Çünkü ancak bu nedendir ki

⁷¹ Kemal Kirişçi, “Huzur mu Huzursuzluk mu: Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası (1991-1993)”, Faruk Sönmezoğlu (Ed.), **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s.207-209.

Türkiye'nin ulusal çıkarlarını gözetilen politikası Suriye'ye karşı inandırıcı olmuş ve askeri güç kullanımı tehdidini de kullanarak, bu ülkeyi ayrılıkçı lider Abdullah Öcalan'ı Kürdistan İşçi Partisi'nden (PKK) kopmaya zorlaması mümkün olmuştur. Öcalan o tarihten sonra batı devletlerinde giderek daha az destek bulmuş ve hiçbir ülkede sığınmacı olarak kabul edilmemiştir. Sonunda Nairobi'de büyük bir olasılıkla Amerikan gizli servisinin yardımıyla Türk gizli servisi güçlerinin eline düşmüş ve Türkiye'ye getirilmiştir (Gümrükçü (2002) s. 170-171).

Türkiye'nin güney komşusu Irak'a ABD öncülüğünde düzenlenen Körfez Harekatları ise bu yıllarda Türkiye'nin çok yakınında yaşadığı en önemli savaşlardandır. Türkiye bu kez de güneyde Irak'ın saldırı tehdidi altında kalmıştır. Türkiye Körfez Harekatları sırasında Irak'ın tehditlerine karşı füze savunma sistemlerinin güçlendirilmesi ve sınır bölgelerinde alınan kara güçlerinin takviyesi tedbirleriyle yoğun bir askeri hareketlilik yaşamıştır.⁷² PKK da Irak'ın kuzeyindeki belirsizlik ortamında doğan yönetim boşluğundan yararlanmışır.

Türkiye'deki radikal irticai terör örgütlerinin yapılanmaları genellikle hücresel ve gizlidir. İBDA-C, Hizbullah, El-Kaide gibi radikal irticai terör örgütlerinin farklı dönemlerde Türkiye'deki terör eylemlerinde, laik aydınlarla karşı düzenlenen siyasi suikastlarda rol aldığı düşünülmektedir. Başta Bahriye Üçok, Turan Dursun, Çetin Emeç, Uğur Mumcu, Ahmet Taner Kışlalı, Gaffar Okkan, Necib Hablemitoğlu ve benzeri siyasi cinayetlerin önemli bir kısmının bu örgütler tarafından gerçekleştirildiği iddia edilmektedir.⁷³

Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunda her dönem, feodal yapı ile dini öncelik ve geleneklerin etkisiyle çokça farklı tarikat ve cemaatler doğmuş ve etkin olmuştur. Bölgenin dini duyarlılıkları yüksek sosyolojik yapısını bilen yöneticiler, yükselen ayrılıkçı Kürt hareketinin karşısında askeri tedbirlerin yanı sıra politik, sosyal ve kültürel bazı tedbirlerin de alınması gerektiğini düşünmüştür. Bölgede yükselen ayrılıkçı ve etnik milliyetçi akımların karşısında bazı dini akımlar, radikal dinci ve şeriatçı örgütler de faaliyet göstermiştir.

⁷²A.g.m. s.197-202.

⁷³Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Araştırma Komisyonu Raporu (2005), (9. Baskı), Ankara: UM:AGVakfı Yayınları (s. 158-159, s. 173-175)

Hizbullah terör örgütü zamanla Güneydoğu'da faaliyetlerini artırmış ve silahlı suikastlar ve çatışmalarda etkin bir rol oynamaya başlamış, bölgede fail-i meçhul cinayetler artmıştır. Bu süreçte Devlet'in güvenlik güçlerinin, uluslararası sözleşmeler ve yasal yetkileri nedeniyle teorik olarak gerçekleştirmesi mümkün olmayan illegal eylem ve faaliyetleri; kontrgerilla veya Hizbullah terör örgütü vasıtasıyla gerçekleştirdiği algısı toplumun belirli bir kesiminde ve bazı Batılı ülkelerde yer etmiştir.

PKK terör örgütünün ideolojik olarak Marksist-Leninist kökenli bir örgüt olması ve militanlarının da dinsiz ve sünnetsiz olduğu yönündeki propagandalar da muhafazakar Güneydoğu halkı tabanında karşılık bulmuştur. Böylece Hizbullah, bölgede PKK'ya karşı giderek güçlenmiştir. Türk ordusuyla çatışan PKK güçlerinin aynı anda bir de Hizbullah'ın açtığı cephede mücadele etmek durumunda kalması örgütü zora sokmuştur.

Fethullah Gülen öncülüğünde başlatılan ve Hizmet Hareketi olarak adlandırılan cemaatçi yapılanmanın 1985'lerden sonra artan faaliyetleri, eğitim ve barınma sorunu konusunda bölge halkı açısından bu hareketi PKK karşısında ciddi bir alternatif haline getirmiştir. Böylece gençler için PKK terör örgütüne katılmak dışında bir seçenek daha oluşmuş, başarılı ve çalışkan gençlerin Hizmet Hareketinin dersaneleri, yurtları ve okulları kanalıyla büyük şehirlerde lise ve üniversite eğitimi almalarının yolu açılmıştır. Bu oluşumun Hizbullah gibi silahlı eylem yoluna başvurmadan faaliyetlerini gerçekleştirmesi de PKK ile Hizbullah arasında sıkışıp kalan ve silahlı çatışmalardan bunalan bölge halkı açısından Gülen Hareketi'nin daha güvenli bir alternatif olarak algılanmasına neden olmuştur.

Türkiye'de iktidar mücadelesi veren Nakşiler ve Nurcular sadece birbirleriyle mücadele içerisinde olmamış, her tarikat da kendi içinde bölünmeler ve ayrışmalar yaşamıştır.⁷⁴ Gülen Hareketi de bu ayrışmalar sonucunda Nurculuktan doğan en önemli ve etkili dini kökenli oluşumlardan biridir.

⁷⁴ F. Acar, "Türkiye'de İslam", Canan Balkır, Allan M. Williams (Ed.), **Türkiye ve Avrupa İlişkileri: Avrupa Topluluğuna Tam Üyelik ve Küreselleşen İlişkiler**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996, s.298-299.

Bünyesinden çıkan başarılı öğrencilerin Devlet kademelerinde üst düzey görevlere getirilmesiyle Hareket, etkinlik alanını Devlet bürokrasisine, yüksek yargı organlarına ve güvenlik birimlerinin geneline yaymıştır.

Gülen Hareketi, özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra Orta Asya topraklarında kurulan Türk Cumhuriyetleri başta olmak üzere Dünya genelinde 100'den fazla ülkede açtığı eğitim kurumları ve yurtlar aracılığıyla etkinliğini 1990'lardan itibaren coğrafi olarak da genişletmiştir. Gülen'in müritleri diğer Türk devletlerinde de Türk Milli Eğitim Bakanlığı'ndan daha fazla okul açmış bulunmaktadır.⁷⁵ 28 Şubat sürecinde ise örgüt lideri Fethullah Gülen, ABD'ne göç etmek durumunda kalmıştır. Diğer cemaat ve tarikatların kan kaybettiği bu süreçten Hizmet Hareketi güçlenerek çıkmıştır.

2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte Hizmet Hareketi de uluslararası bir ekonomik ve siyasi güç olmuştur. Bu durum Rusya, Kanada ve bazı Türk Cumhuriyetleri'nde rahatsızlıklar yaratmış, örgütle ilgili soruşturmalar açılmaya başlanmıştır. Türkiye'de ise özellikle 2013 yılı boyunca iktidarla örgüt arasındaki gerginlik 17 Aralık süreciyle birlikte adeta bir soğuk savaşa dönüşmüştür. Bunun neticesinde de Türk Hükümeti ilk kez, Milli Güvenlik Kurulu açıklamalarına da yansiyacak şekilde, Fethullah Gülen önderliğindeki hareketi ciddi bir iç tehdit unsuru olarak algılayıp bu örgütle ilgili her türlü mücadelenin yapılacağı ve hukuk çerçevesinde gerekli yasal düzenlemelerle örgütün yok edileceğini açıkça ilan etmekten çekinmemiştir.⁷⁶

Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan 11 Eylül saldırılarından sonra ise "İslami terör" tanımı altında dünyanın birçok ülkesinde müslümanlara karşı geliştirilen ön yargı nedeniyle hem ABD hem de Avrupa (Birliği) ülkeleri nezdinde Türkiye'ye karşı da ciddi bir olumsuz tutum değişikliği yaşanmıştır. Bu durum AB – Türkiye ilişkilerini de doğrudan etkilemiş, Türkiye'nin AB'ne tam üyeliğinin yeniden dini ve kültürel kaygılarla ele alınmasına neden olmuştur. Bu

⁷⁵ G. Winrow, "Orta Asya ve Trans-Kafkasya Politikası", Alan Makovsky, Sabri Sayarı (Ed.), **Türkiye'nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s.161.

⁷⁶ (<http://www.sabah.com.tr/Gundem/2013/12/22/bu-oyunu-bozup-inlerine-girecegiz>).

kapsamda da Birlik'te ve Batı Dünyası'nda İslam'a yaklaşımlarla ilgili demokrasi temelli tartışmalar yaşanmıştır.⁷⁷

SSCB'nin dağılmasından sonra kurulan Ermenistan Cumhuriyeti ile olan ilişkiler de 1990'lardan itibaren Türkiye açısından bir başka önemli dış güvenlik sorunu olmuştur. Ermenistan'la olan komşuluk ilişkisi bunda önemli bir etkidir. Türkiye'nin doğusunda yeni bir komşu devlet oluşmuş, İran'la zaman içerisinde gerilen ilişkilerden dolayı Doğu sınırlarıyla ilgili yeni tedbirler değerlendirilmek zorunda kalınmıştır. Ardahan ve Iğdır'ın ilçelikten il statüsüne alınması gerekçeleriyle yapılan askeri takviyeler ve güçlendirmelerle bu bölgedeki dış tehdit seviyesi en aza indirgenmeye çalışılmıştır.

1915'teki savaş ortamının etkisiyle yaşanan ve Türkiye'nin tehcir, Ermenilerin soykırım olarak nitelendirdikleri olaylarla ilgili Ermenilerin uluslararası girişimleri, her yıl 24 Nisan'da yapılacak açıklamaları; Türkiye, Ermenistan, ABD ve Fransa başta olmak üzere uluslararası kamuoyunda ve diplomasi çevrelerinde merakla beklenir hale getirmiştir. Ermenistan'ın amacı; bu baskı unsurları ve kanallarıyla, iddia ettikleri soykırımı tanınır hale getirerek Türkiye'nin maddi ve manevi olarak cezalandırılmasını sağlamak ve bu yolla da Türkiye'yi tazminata mahkum ettirmektir. Hatta bunun devamında toprak taleplerinde bulunulacağı da aşırı milliyetçi Ermeni örgütler ve bazı resmi yetkililer tarafından açıkça dile getirilmektedir.⁷⁸ Bu nedenle Ermenistan'dan kaynaklanan dış tehdit unsurlarını değerlendirirken Türkiye'nin bunu sadece askeri tedbir ve önlemler açısından ele almakla yetinmemesi gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

Suriye'de Beşer Esad yönetimiyle 2014 yılı itibarıyla devam eden gerginlik de Türkiye'nin önünde ciddi bir güvenlik sorunu olarak durmaktadır. Suriye sınırındaki çatışmalar Türkiye topraklarında yaralanma ve hatta ölümlere neden olmaktadır. Ayrıca 11 Mayıs 2013'te yaşanan ve 52 Türk vatandaşının hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan ve o tarihe kadar Cumhuriyet tarihinin en kanlı terör

⁷⁷ Kadir Canatan, "Batı Dünyasında İslam-Demokrasi Tartışmaları ve Türkiye Örneği: Analitik ve Eleştirel Bir Yaklaşım", Ertan Efeğil, Mehmet Seyfettin Erol (Ed.), **Türkiye-AB İlişkileri: Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı**, Orion Yayınevi, Ankara, 1993, s.454-476.

⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Özdal (2010) s. 303-307)

eylemi olan Reyhanlı Saldırısı da Türkiye'nin Suriye politikalarının tartışılmasına neden olmaktadır. İç savaş yüzünden Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan ve 2014 yılı itibarıyla sayıları iki milyonu aşan Suriyeli sığınmacının kontrollerinin ve entegrasyonlarının Türk halkı ve kamuoyunun makul göreceği şekilde sağlanamaması halinde bu durum, Türkiye için önümüzdeki on yıllarda yeni bir başka iç tehdit unsuru olarak karşısına çıkabilecek en önemli sorunlardan biri olabilir.

3. BÖLÜM

TEMEL GÜVENLİK KAYGILARININ TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Bu bölümde her iki taraf açısından temel güvenlik kaygılarının ilişkilere etkisi değerlendirilmiştir. Öncelikle “Avrupa Birliği Açısından Sorunlar” alt başlığında Türkiye’nin nüfus ve demografik yapısının AB’nin politikalarında neden olacağı muhtemel değişiklikler ele alınmıştır. Daha sonra AB ülkelerinde Türkiye’nin dini ve kültürel yapısından kaynaklanan kaygılar incelenmiştir.

İkinci alt başlıkta ise Türkiye açısından sorun teşkil eden etnik temelli sorunlar ve irticai yapılanmaların Türkiye yönünde gelişimi incelenerek 2014’ler ve sonrası itibarıyla durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Daha sonra da AB uyum yasalarının Türkiye’de yarattığı endişeler ile bu endişelerin tarihsel kökenlerine ve gerekçelerine yer verilmiştir.

1980’lerden itibaren kolektif güvenliğin yanı sıra ortak güvenlik, işbirlikçi güvenlik, karşılıklı güvenlik ve kapsamlı güvenlik gibi güvenlik kavramları da kullanılmıştır. Aydın ve diğerlerinin (2012) tarihli çalışmasında Brauch’un da belirttiği gibi; “BM, NATO ve AB içinde (devlet-merkezci) siyasi ve askeri güvenlik kavramı ve ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutları olan genişletilmiş bir güvenlik kavramı gibi değişik güvenlik kavramları eşzamanlı olarak var olmaktadır.”⁷⁹

SSCB’nin dağılmasıyla birlikte AB’nin güvenlik odaklı politikalarında da ciddi değişimler yaşanmıştır. Türkiye’nin dinamik yapısı da, AB’nin Türkiye ile ilişkilerinde güvenlik kaygılarına neden olan unsurlar içermektedir. Türkiye’nin hem kendi tarihsel mirasından gelen etnik ve dini temelli iç güvenlik sorunları hem de içinde bulunduğu coğrafi konumdan kaynaklanan jeopolitik temelli dış güvenlik sorunları, Türkiye’nin tam üyelik sürecine genel olarak olumsuz

---

⁷⁹ Hans Günter Brauch, “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, Kollektif, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s.173.

yansımaktadır. Jeopolitik açıdan özellikle enerji koridoru olması yönüyle AB'nin enerji güvenliği noktasında bu konumu nedeniyle Türkiye önemli bir avantaja sahiptir.⁸⁰ Ancak çevresinde yaşanan sıcak çatışmalar ve savaşlar, Türkiye'nin AB tam üyeliğine kabul edilmesi durumunda aynı zamanda "Avrupa'nın komşuları"nda da yaşanmış olacağı için Avrupa'nın da her an bu sıcak çatışmaların içerisinde kalmasına neden olabilecektir. Bu anlamda Türkiye, karmaşık Ortadoğu ülkeleri ile Avrupa arasında bir tampon vazifesi görmektedir.⁸¹

Türkiye için ise Avrupa Birliği üyeliği tarihi bir hedef olmakla birlikte üyelik koşullarını sağlayabilmesi için Türkiye'nin atması gereken adımlar, bu kez Türkiye kanadında farklı güvenlik kaygılarına neden olmaktadır. Özellikle üyeliğe kabul edilmesiyle birlikte dış politikasında Avrupa Birliği'ne bağımlı olacağını düşünen Türkler açısından, birçok iç meselesine Avrupa'nın doğrudan müdahil olma endişesi ülkenin bölünebileceği yönünde tartışmalara neden olmaktadır. Toplumun hem aşırı milliyetçi ve muhafazakar kesimlerinde hem de ABD ve Batı karşıtı bazı sol ve sosyalist kesimlerinde Birliğe üyeliğin, Türkiye'nin tam bağımsızlık hedefine vurulmuş ağır bir darbe olacağı görüşü yaygındır.⁸²

3.1. AVRUPA BİRLİĞİ AÇISINDAN SORUNLAR

Soğuk Savaş Dönemi'nin bitmesiyle birlikte Avrupa Birliği ülkeleri ile Türkiye ilişkileri de zemin değiştirmeye başlamıştır. SSCB tehdidinden dolayı güvenlik ekseninde Türkiye'nin tam üyeliğini olumlu karşılayan ülkeler için SSCB tehdidinin ortadan kalkmasıyla bu tutum değişmiştir. Bunda önemli bir etken de bu dönem içerisinde güvenlik alanında tartışılan yeni konulardır.

Modern güvenlik kavramı iç güvenliğin, dış ve askeri politikalarla uluslar arası hukukun temel bir kavramı haline gelen dış güvenlikten ayrıldığı 17. Yüzyılın hanedanlık devletinden bu yana bayağı gelişmiştir. İç güvenlik Hobbes ve Pufendorf tarafından egemenin halka karşı temel görevi olarak vurgulanmıştır. Humboldt'a göre devlet iç ve dış güvenliği garanti altına alan başlıca aktörlerden

⁸⁰ Troschke, **a.g.m.** s.79-82.

⁸¹ Devlet, **a.g.m.** s.107-109

⁸² Çalış, **a.g.e.** s.415-431.

biri haline gelmişken, Fichte güvenliği sağlayıcı devletle yurttaşın iletişim içinde olduğu karşılıklılık kavramını vurgulamıştır (Brauch (2012) s. 168).

Güvenliğin kavramsal gelişimiyle birlikte Avrupa Birliği'nin sadece Türkiye ile değil diğer ülkeler ve uluslararası organizasyonlarla dış ilişkilerinde de modern güvenlik kavramları etkili olmuştur. Bu nedenle AB'nin Soğuk Savaş Dönemi'nde askeri güvenlik odaklı politikalarıyla 1990'dan sonra oluşan ve çok yönlü sosyal ve toplumsal güvenlik konularını da ilgilendiren güvenlik odaklı politikaları farklılaşmıştır.

Etnik, dini, demografik, kültürel, ekonomik, sosyolojik ve çevresel faktörler de güvenlik tartışmalarının içerisinde yer almıştır. Bu doğrultuda organize suçlar, kaçakçılık, bilişim suçları, siber güvenlik, enerji güvenliği gibi modern güvenliğin kavramları da Birlik içerisinde daha yoğun tartışılmış ve bu yönde politikalar geliştirilmeye çalışılmıştır. Marchesin (2003) tarihli çalışmasında "Yeni tehditler" (terörizm, organize suç ya da denetimsiz göç akımları gibi yüzyıllardır var olan ve hiç de yeni olmayan bu tehditler) her şeyden önce askeri olmayan bir boyuta sahiptir ve 'sivil düzen'i ifade etmektedir.

3.1.1. Nüfus ve Demografik Yapı

Türkiye'nin nüfusu, Avrupa Birliği'ne üye diğer ülkelerin ve AB'nin toplam nüfusu ile bir arada değerlendirildiğinde, Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi tam üyeliğe kabul etmesindeki çekincelerinde nüfus ve demografi faktörünün önemi ortaya çıkmaktadır.

Şöyle ki Avrupa Birliği'ne üye 27 ülkenin toplam nüfusu yaklaşık 500.000.000 (2010 yılı verileri) iken Türkiye'nin kendi başına nüfusu yaklaşık 81.000.000'dur (2018 yılı verileri). Buna bir de diğer Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan yaklaşık 5.000.000 Türk nüfusu eklersek Türkiye'nin nüfusunun, Birlik içerisinde toplam nüfusa oranının yaklaşık % 17 kadar olduğu görülecektir. Bu büyüklük de Birliğe üye 27 ülkeden en az nüfusa sahip 16 ülkenin nüfusunun toplamına neredeyse eşit olması ve bu 16 ülkeden sonra gelen yine ilk 5 ülkenin (Romanya,

Hollanda, Yunanistan, Portekiz ve Çek Cumhuriyeti) toplam nüfusuna karşılık gelmesi açısından dikkat çekicidir.⁸³

Avrupa Birliği üyesi ülkelerin arasında en çok nüfusa sahip olan ülkeler Almanya, İngiltere, İtalya, Fransa, İspanya, Polonya ve Romanya'dır. Birliğe üye diğer 20 ülkenin nüfusları ise 20.000.000'un altındadır. Birliğe üye 5 ülkenin nüfusu 10 ile 11 milyon arasında iken 14 ülkenin nüfusu ise 10 milyonun da altındadır. Türkiye'nin nüfusu, 27 üyeli Avrupa Birliği'nin en fazla nüfusa sahip 6.ülkesi olan Polonya'nın iki katı kadar olup en fazla nüfusa sahip 7.ülkesi olan Romanya'nın nüfusunun 3,5 katı kadardır.⁸⁴ Birliğe üye ülkeler ile Türkiye'deki doğum ve ölüm oranları da göz önünde bulundurulduğunda ilerleyen yıllarda nüfus konusunda Türkiye lehine bu farkın daha da açılacağı görülmektedir. Bu olgu AB'nin, Türkiye'nin tam üyeliğe kabulü konusundaki endişelerinden biridir.

Çakmak'ın (2012) tarihli çalışmasındaki veriler kullanılarak hazırlanan aşağıdaki tablodan da bu tespitler daha net gözlemlenebilir.

AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ NÜFUS TABLOSU			
Sr	Ülke	Nüfus	Toplam
1	Almanya	83.029.536	83.029.536
2	İngiltere	60.609.153	60.609.153
3	İtalya	60.157.214	60.157.214
4	Fransa	59.551.227	59.551.227
5	İspanya	46.505.963	85.139.875
6	Polonya	38.633.912	
7	Romanya	22.305.552	70.036.944
8	Hollanda	15.981.472	
9	Yunanistan	10.749.943	
10	Portekiz	10.735.765	
11	Çek Cumhuriyeti	10.264.212	
12	Belçika	10.258.762	76.311.973
13	Macaristan	10.106.017	

⁸³ Haydar Çakmak, **Avrupa Birliği'nin Etnik Yapısı: Avrupa Birliği'ndeki Halkların Kökenleri ve Gerçekleri**, Kripto Yayınları, Ankara, 2012, s.16-117.

⁸⁴ Aynı Yer.

14	İsveç	9.074.055	
15	Avusturya	8.150.835	
16	Bulgaristan	7.385.367	
17	Slovakya	5.470.306	
18	Danimarka	5.352.815	
19	Finlandiya	5.175.783	
20	İrlanda	4.203.200	
21	Litvanya	3.610.535	
22	Letonya	2.385.231	
23	Slovenya	2.046.976	
24	Estonya	1.423.316	
25	Kıbrıs	762.887	
26	Lüksemburg	497.538	
27	Malta	408.350	
Toplam		494.835.922	494.835.922

Türkiye'nin üyeliğe kabulü halinde Birliğin toplam nüfusu, tek bir ülkenin katılımıyla yaklaşık % 15 oranında artacaktır. Bu durumda Türkiye, Avrupa Birliği'nin Almanya'dan sonra en büyük nüfusa sahip ikinci ülkesi olacaktır. Sayıca büyüklüğünün yanında demografik olarak Türkiye'nin en genç nüfus yapısına sahip ülkelerden birisi olduğu düşünülürse, katılımı durumunda Avrupa Birliği'nin sırf bu nüfus artışı ve demografik yapısındaki değişiklikten dolayı birçok politikasını yeniden gözden geçirmesi gerekecektir.

Nüfus oranına göre temsilin esas olduğu Avrupa Birliği organlarına Türkiye'nin vereceği (veya seçilecek) temsilciler de sayıları itibarıyla bu organların karar mekanizmalarında önemli bir ağırlığa sahip olacaklardır. Hatta oylama sistemine göre alınacak kararlarla şekillenecek politikaların belirlenmesinde yine Türkiye'nin tek başına önemli bir rolü olabilecek, bu durum da Birliğin bazı önemli stratejilerini etkileyebilecektir.

1960'lardan itibaren başta Almanya olmak üzere Birliğe üye diğer ülkelere göç eden Türkler şu an Birlik içerisinde önemli bir etkinliğe sahiptir. Sadece Avrupa'da yaşayan Türklerin nüfusu dahi başlı başına yaklaşık on AB üyesi ülkenin her birinin nüfusundan daha fazladır. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı

yıkımla birlikte Avrupa, eksik işgücü ihtiyacını büyük oranda Türkiye'den sağlamış, Türkiye de bu sayede ülkedeki istihdam sorununun bir kısmını bu yolla aşmıştır.⁸⁵ Bu, paydaşların her birinin memnun olduğu bir karşılıklı ilişki durumudur. Ancak zamanla bu göç dalgası bazı sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Bunlardan en önemlisi entegrasyon sorunudur. Ancak o dönem içerisinde Türk işgücüne ihtiyaç duyan Almanya için yabancı işçilerden kaynaklanan uyum sorunları ikinci planda kalmıştır.

1980'lerden itibaren ise hem Türk nüfusunun Alman istihdamı içerisindeki payının artması, hem Almanya'nın savaştan sonra yetiştirdiği işgücünün bu kez işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalma olasılığı, hem de Doğu Almanya ve Batı Almanya'nın birleşmesiyle ortaya çıkan ekonomik ve sosyolojik durum bazı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Mavi yakalı olarak işe başlayan Türklerin ikinci nesil çocuklarının beyaz yakalı çalışanlara dönüşmeleri, akademi, kültür, sanat ve edebiyat hayatında yer almaları, bir kısmının kendi işinin patronu olması gibi Almanya'daki Türk toplumu lehine yaşanan gelişmeler de bazı hukuki çalışmaları ve yasal düzenlemeleri zorunlu kılmıştır.⁸⁶ Benzer durum sadece Almanya'da değil Fransa, Avusturya, Danimarka gibi Avrupa ülkelerinde de yaşanmaktadır. Tabi bunda etken olan bir diğer önemli gelişme de SSCB'nin yıkılmasıdır.

Soğuk Savaş Dönemi'nde bölünme ve iç huzursuzluk endişeleri nedeniyle Avrupa ülkelerinde azınlıklar veya göçmenlerle ilgili güncel düzenlemeler yapılmasında ağır hareket edilmiştir. SSCB'nin saldırı tehdidi altında yaşayan Avrupa'nın, bu azınlık topluluklarına tanınacak bazı haklar ve genişletilecek özgürlükler nedeniyle bir başka büyük potansiyel güvenlik sorunuyla karşılaşılmasının önüne geçilmek istenmiştir.

Avrupa Parlamentosu'nun çeşitli girişimleri dışında Maastricht Antlaşması öncesi dönemde genel olarak insan hakları, özel olarak da azınlık haklarının korunması, AB ajandasında var olmayan bir konu olmuştur. Bunun temel nedeni, başlangıçta Avrupa kıtasındaki bütünleşmenin ekonomik yönüne ağırlık verilmiş olmasıdır.

⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Kadioğlu (1993) S.S. 189-202).

⁸⁶ Ayşe Kadioğlu, "İnsansal Bağ: Uluslararası İşçi Göçü", Canan Balkır, Allan Williams (Ed.), **Türkiye ve Avrupa İlişkileri: Avrupa Topluluğuna Tam Üyelik ve Küreselleşen İlişkiler**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996, s.202-206.

Ancak AET, siyasal bütünleşme konusunda adımlar attıkça, azınlık hakları konusu AET'nin iç ve dış işleyişi açısından giderek artan bir önem kazanmıştır (Bilener (2003) s. 167-168).

Bu nedenle Avrupa Birliği'nin politikalarını geliştirirken daha özgürlükçü, demokratik ve insan haklarına saygı temelinde alınan kararların titizlikle uygulandığı dönemlerin, Soğuk Savaş Dönemi'nin bitmesinin ardından 1990'lı yıllardan itibaren olduğu söylenebilir. Ancak bu dönemde de Balkanlarda meydana gelen gelişmeler, Birliğin bu yöndeki politikalarının daha temkinli uygulanmasına neden olmuştur. Konu Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği olunca 50 yıldır süregelen göç ve entegrasyon sorunlarında adeta bir başa dönmenin yaşanabileceği endişesi Avrupa Birliği (ülkeleri)'nde oluşabilir.

Avrupa Birliği'nin genişleme politikasıyla birlikte 2000'lerden itibaren üye sayısının kısa sürede büyük bir hızla 27'ye kadar yükselmesi ve bu ülke vatandaşlarına serbest dolaşım hakkının doğması, bazı kültürel sorunları beraberinde getirmiştir. Uzun bir süre SSCB etkisi altında otoriter rejimlerle yönetilen Doğu Bloğu'nda, SSCB'nin dağılmasıyla kurulan yeni ülkelerin yeterli demokratik tecrübeye ulaşmadan Birliğe üye edilmeleriyle bazı yeni düzenlemeler yapılması gerekmiştir.

Yaklaşık 50 yıldır aynı ortak amaç ve hedefler doğrultusunda üretilen politika ve stratejiler, 2000'lerden itibaren yeni üye ülkelerin iç dinamiklerinden kaynaklanan nedenlerle bazı değişkenlikler göstermiştir. AB'nin genişleme politikalarını Rusya'nın bir tehdit unsuru olarak algılamaması için aynı dönemlerde Rusya ile de savunma, ekonomi gibi farklı konularda görüşmeler ve antlaşmalar yapılarak Rusya'nın güvenlik temelli kaygıları giderilmeye çalışılmıştır.⁸⁷

Özellikle Rus, Macar ve Roman azınlıklar⁸⁸ ve kültürel hakları ile ilgili sorunlar uzunca bir süre Birlik gündemini meşgul etmiş, azınlık hakları sorunu Birlik içerisinde ayrı bir tartışma konusu haline gelmiştir. Türkiye'nin de Birlik üyeliğine

⁸⁷ İlyas Kamalov, **Putin Dönemi Rus Dış Politikası: Moskova'nın Rövanşı**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008, s.56-67.

⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Bilener (2003) s. 180-193).

kabulü halinde buna benzer bir sürecin ve benzer sorunların yaşanabileceği düşünülmektedir. Kaldı ki Türkiye'nin kendi içindeki azınlıklar meselesini tam olarak çözmeden Birliğe kabulü halinde bu durum, sadece Birlik için değil öznel koşullarından dolayı Türkiye için de kendi iç güvenliği açısından yeni sorunları beraberinde getirebilir. Yeni bir göç dalgası olgusuyla Avrupa Birliği'nde oluşabilecek istila kaygısının tersi, Avrupa Birliği standartlarına uyum çabaları doğrultusunda atılacak adımlarla Türkiye'nin içine düşebileceği durum yönüyle Türkiye açısından da bir kültür asimilasyonu ve etnik bölünme yaşanacağı kaygısı şeklinde algılanabilir.

3.1.2. Din ve Kültür Temelli Kaygılar

Konumu itibarıyla Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir köprü vazifesi gören Türkiye için kültürel farklılıkların, aslında doğrudan rejimin teminatı olduğunu düşünenler olduğu gibi bu durumun Türkiye'yi parçalanmaya kadar götürebileceğine dair endişe taşıyanlar da mevcuttur. Bu nedenle özellikle doğal ve kültürel hak ve özgürlüklerin sınırı konusundaki tartışmalar her dönem güncel olmuştur.

Bir çelişki gibi görünmesine rağmen, bir toplumda çeşitlilik ne kadar büyük ve derinse kendisini bir arada tutmak ve çeşitliliğini sürdürmek için o kadar fazla birlik ve uyuma gereksinim duyacaktır. Zayıf bağlara sahip bir toplum, farklılıkları tehdit olarak görür; onları hoş karşılayıp onlarla birlikte yaşamasını sağlayacak güven ve istekten yoksundur (Parekh (2002) s. 247).

Avrupa Medeniyeti'nin çokkültürlülük konusundaki evrensel değerleri ile aslında Anadolu topraklarında Osmanlı İmparatorluğu'ndan gelen hoşgörü kültürü birbirleriyle özdeş değerlerdir. Osmanlı'ya gelene kadar da Anadolu toprakları, dünya medeniyetinin beşiğini oluşturan birçok farklı ülke ve toplulukların yaşadığı ve bu değerlerin köklerinin binlerce yıl öncesinden beslendiği topraklardır. 1789 Fransız İhtilali'ni takiben 19.Yüzyıl'da tüm kıtayı etkisi altına alan milliyetçilik akımının etkisiyle yaşanan gelişmeler, geçen yüzyılın ilkyarısında yaşanan iki büyük dünya savaşı ve ikinci yarısındaki soğuk savaş ortamı, iki kutuplu dünyanın yarattığı ayrışma, yaşanan siyasal, etnik veya dini temelli terör olayları gibi etkenlerden dolayı bu değerlerin zedelenmesi engellenememiştir.

1960'lardan itibaren Avrupa'ya göç eden Türklerin ikinci nesli, daha önce de değinildiği gibi bu kez Avrupa'da nitelikli insan gücünün kaynağı olmuştur. Avrupa kültür, edebiyat, sanat hayatı ve bilim, sanayi ve teknoloji dünyasına önemli katkılarda bulunmuş, iş hayatında ve politikada aktif görevler üstlenmişlerdir. Dolayısıyla yeni dönemde özellikle Avrupa'da yaşayan Türklerin niteliği ve Avrupa'ya sağlayacağı katkı konusunda, aşırı milliyetçi Neo-nazi hareketler ve Almanya, Fransa, Avusturya, Hollanda'daki bazı aşırı milliyetçi partiler hariç fazla olumsuz tepki görülmemektedir.

Türkiye'nin nüfus büyüklüğü ve demografik yapısı ise Avrupa için soru işaretlerini de beraberinde getirmektedir. Bununla beraber demografik yapının neden olduğu en önemli endişe ise Türkiye'deki Müslüman nüfusun ağırlığından kaynaklı toplum yapısıdır.⁸⁹ Tam üyeliğe kabul edilmesi durumunda Avrupa Birliği nüfusu içerisinde yaklaşık %5'e yaklaşan Müslüman nüfusun oranı %20'leri aşacaktır. Bu durum da Avrupa Birliği'nin politikalarında bazı yeni düzenlemelere gidilmesi zorunluluğunu beraberinde getirecektir.

Dinsel ve mezhepsel farklılıklar konusunda Avrupa Birliği yakasında duyulan tehdit algısının daha büyüğü aslında Türkiye yakasında yaşanmaktadır. Bu konuda iktidardaki siyasi partinin kurucuları ve üst düzey yöneticilerinin de ideolojik ve siyasi köklerini oluşturan Milli Görüş Hareketi'nin yaptığı Avrupa Birliği karşıtı propagandanın ve Avrupa Birliği'nin bir Hıristiyan Kulübü olduğu yönündeki söylemin çok önemli bir etkisi vardır.⁹⁰

Bazı aşırı milliyetçi partiler ve sivil toplum kuruluşlarının bu ekseninde AB karşıtı düşünce ve eylemleri, toplumun aşırı milliyetçi ve muhafazakar bir diğer kesiminde kendine karşılık bulmaktadır. Uzun yıllar merkez sağ çizgide siyaset yapan liberal ve demokrat partilerle merkez sol çizgide siyaset yapan sosyal demokrat ve demokratik sol partilerin ise bu konuda herhangi bir asimilasyon endişesi taşımadıkları gözlenmektedir.

⁸⁹ Acar, **a.g.m.** s.290-309.

⁹⁰ Esra Çayhan, "Türkiye'de Siyasal Partiler ve Avrupa Birliği", Beril Dedeoğlu (Ed.), **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2003, s.483-487.

Parekh'in de (2002) tarihli çalışmasında belirttiği gibi; "Çağdaş devleti yapılandırmak için yeni biçimler ve belki de yeni politik temeller araştırmak görevi çokkültürlü toplumlarda özellikle belirgindir. Bu toplumların, birliğini ve toplu çıkarlar uğruna kararlılıkla hareket etme yeteneğini yok etmeden devleti çoğulcu hale getirecek yollar bulmaları gerekmektedir. Her çokkültürlü toplumun, politik yapısını kendi tarihine, kültürel geleneklerine ve çeşitlilik yelpazesi ve derinliğine uygun bir şekilde geliştirmesi şarttır."⁹¹

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olabilmesi için gereken yasal düzenlemeleri yapmasıyla bir bölünme yaşanabileceği, geleneksel bazı değerlerden uzaklaşılması gerekeceği, muhafazakar ve maneviyatçı çizginin kaybolacağı endişeleri, daha önce değinildiği gibi Türk toplumunun önemli bir kesiminde yaşanmaktadır. Ancak Türkiye de kendi rejimini güçlendirme adına Parekh'in yukarıda önerdiği adımları bir an önce atmalı ve bu yönde doğru politikalar geliştirmelidir.

3.2. TÜRKİYE AÇISINDAN SORUNLAR

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren gerek içinden doğduğu Osmanlı İmparatorluğu döneminden tarihsel miras olarak gelen iç güvenlik sorunları gerekse Cumhuriyet rejiminin kendinden özgülenen yeni edindiği iç güvenlik sorunlarıyla karşılaşmıştır. İçinde bulunduğu coğrafi konumunun sağladığı jeopolitik ve jeo-enerjik önemi ise Türkiye'nin bu iç güvenlik tehditlerini, dış güvenlik tehditlerinden bağımsız bir şekilde düşünmemesi ve çözememesi sonucunu getirmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin güvenlik kaygılarında hem iç hem de dış tehditlerin bertaraf edilmesi için çok yönlü politika ve stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir.

---

⁹¹ Bhikhu Parekh, **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori**, Phoneix Yayınevi, Ankara, 2002, s.247.

3.2.1. Etnik Temelli Sorunlar

Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu döneminden kendine taşıdığı en önemli iç güvenlik tehditlerinden biri etnik kökenli azınlıklar sorunudur. Türkiye'nin bu sorunu, diğer ülkelerden ve milletlerden bağımsız ele alması rasyonel bir yaklaşım olmaz. Çünkü bu sorunun Türkiye tarafında olan toplulukların, akrabalık bağı ve tarihsel bağları olan diğer bazı unsurları da Türkiye'nin komşuluk ilişkisi veya yakın ilişkileri olan diğer bazı ülkelerde yaşamaktadır.

Etnisite (ethnicity) Osmanlıca tabirle ekaliyet, belli bir toprak parçası üzerinde veya belli bir bölgede topluca veya dağılmış bir şekilde aynı dili konuşan, aynı sosyokültürel mirasa sahip, aynı gelenek ve aynı dine mensup kişilerin oluşturduğu gruplardır....Etnik gruplar eğer azınlık durumunda iseler buldukları ülkelerde, o ülkelerin ciddi sorunu haline gelmişlerdir. Hem o ülkenin bütünlüğü ve iç barışı açısından hem de emperyalist veya dost olmayan ülkeler tarafından buldukları ülkeye karşı desteklenmiş ve ciddi sorunlar yaşanmasına neden olmuştur (Çakmak (2012) s. 10-11).

1990'lardan itibaren artan terör ve şiddet olaylarını Türkiye'nin bu dönemde sadece askeri yöntemlerle çözmeye çalışması, özellikle insan hakları ihlalleri anlamında sorunu tartışmalı bir hale getirmiştir. Güvenlik güçlerinin veya diğer radikal irticai terör örgütlerinin PKK militanlarına karşı gerçekleştirdiği operasyonlar da Türkiye'yi uluslararası alanda zor duruma sokmuştur. Türkiye de dahil olmak üzere tüm aday ülkelerin katılım sürecinde ilerleme kaydetmeleri için yerine getirmeleri beklenen hususları içeren Katılım Ortaklığı Belgesi, hukuksal açıdan tek taraflı bir irade beyanıdır. Türkiye için de tüm aday ülkelerde olduğu gibi ayrı hazırlanan ve 2001 Mart ayında kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi'nde, yukarıda açıklanan tüm bu gelişmelerin ışığındaki hususlar yer almış ve imzalanan bu belge Türkiye'de de tartışma konusu olmuştur.⁹²

Özellikle 12 Eylül Darbesi sürecinde Türkiye'de yaşanan iç çatışmalar, baskı ortamından kaçan siyasi sığınmacıların zamanla Avrupa'da kendilerine nitelikli bir yer edinmiş olmaları ve devamında oluşturdukları örgütlenmelerle gerçekleştirdikleri lobi faaliyetleri, Türkiye'nin 1990'larda Avrupa ülkelerinden

⁹² Çınar Özen, H. Yazgan, "Zor Ya Da Zoraki Aday: Türkiye'nin Avrupa Birliğine Tam Üyelik Süreci", Ertan Efeğil, Mehmet Seyfettin Erol (Ed.), **Türkiye-AB İlişkileri: Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı**, Orion Yayınevi, Ankara, 2007, s.252-256.

aldığı eleştirilerde önemli bir rol oynamıştır. 1980’lerde sıkıyönetim uygulamalarından dolayı zaten insan hakları ihlalleri konusunda eleştirilen Türkiye’nin bu dönemde gerçekleştirdiği askeri operasyonlar ve güvenlik odaklı aldığı askeri tedbirler, Avrupa’nın bu konuda Türkiye’ye karşı mevcut yargıları ve hükümleriyle hareket etmesi için yeterli olmuştur.⁹³

Ayrıca Avrupa ülkelerinde iktidar veya koalisyondaki Sosyalist Partiler veya İşçi Partileri, Avrupa’nın tutumunun PKK lehine geliştirilmesinde etkili olmuştur. Bazı Avrupalı sol partiler, ideolojik kökenleri ve yakınlıkları nedeniyle Avrupa’da PKK tezleriyle örtüşen görüşler bildirmiştir. Yunanistan, Fransa gibi ülkelerle yaşanan kronik sorunlar nedeniyle bu ülkelerin Türkiye aleyhine geliştirdikleri tavır da Avrupa’nın bu tutumuna etki etmiştir.

Türkiye-AB Karma Parlamento Eşbaşkanı Daniel Chon-Bendit Türkiye’nin önünde Barcelona ve Bağdat Yolu olmak üzere iki yol bulunduğunu belirterek, “Her iki yol da mümkündür, her iki yolun da kendi şans ve imkanları vardır. Barcelona Yolu, Türkiye içi geleneksel Kemalist köktencililiğin parçalanması anlamına gelmektedir. Bu durumda Türkiye, Türk devleti içinde Kürtlerin öz yönetimini güçlendirmeyi de içeren bölgesel ademi merkezîyetçiliği kabul etmek zorundadır. Bağdat Yolu ise, Kemalist merkezîyetçilik ve otoriterciliğin güçlendirilmesi, böylece de Avrupa’dan vazgeçilmesi anlamına gelmektedir” demektedir. Bu koşullar şu alanlardadır; a) Kıbrıs, b) Ege, c) Güneydoğu ve azınlıklar, d) Fener Patrikhanesi ve Ruhban okulu, e) Sözde Ermeni soykırım tasarıları. Bunlardan Ege ve Kıbrıs Koşulları; a) 24 Şubat 1995 AB Başkanlık Bildirgesinde (Kıbrıs), b) Aralık 1999 Helsinki Doruk Bildirgesinde (Kıbrıs ve Ege), c) Aralık 2000 katılım Ortaklığı Belgesinde (Kıbrıs ve Ege), d) Aralık 2002 Kopenhag Belgesinde geçmiş koşullardır. Diğer hususlar ise 1993’ten 2003’e kadar, Avrupa Parlamentosu’nun kararları olarak kabul edilmiş koşullardır(Ceylan (2012) s. 217-218).

11 Eylül saldırılarının ardından terörle ortak mücadele şeklinde geliştirilen uluslararası ortak politikalar ve Avrupa’nın terör sorununu evrensel bir çerçevede irdelenmediği gibi eleştirilerle Batılı ülkeler, Türkiye’nin ayrılıkçı PKK örgütünden dolayı yaşadığı terör sorununda zamanla pozisyon değiştirmek durumunda kalmıştır. PKK, silah ve terörle araya mesafe koyamaması, savunmasız masum sivil vatandaşlara karşı düzenlediği saldırılar gibi gerekçelerle Avrupa Birliği tarafından 2001 yılında ilan edilen örgütlere ilave

---

⁹³ Eralp, **a.g.m.** s.47.

olarak 2 Mayıs 2002’de DHKP-C ve diğer sekiz örgütle birlikte uluslararası terör örgütleri listesine alınmıştır.⁹⁴

1990’ların sonuna doğru PKK lideri Abdullah Öcalan’ın yakalanmasına yönelik operasyonlarda bazı ülkelerin Öcalan’ı koruma ve saklamaya yönelik tutumları başta Irak ve Suriye olmak üzere Türkiye’yi bu ülkelerle adeta sıcak çatışmanın eşğine getirmiştir. Daha sonra Yunanistan ve İtalya ile de benzer şekilde karşı karşıya gelen Türkiye’nin yoğun diplomatik baskı ve çabaları sonucunda Abdullah Öcalan 1999 yılında Kenya’dan Türkiye’ye getirilerek ağır müebbet hapis cezasıyla cezalandırılmıştır. 4-5 sene kadar duraklama ve yeniden yapılanma sürecine giden örgüt bu dönemde fazla etkinlik gösterememiştir. Abdullah Öcalan’ın yakalanarak Türkiye’de hapsedilmesi, örgüt için aynı zamanda yeni bir sürecin de başlangıcı olmuştur.

Örgüt Bağımsız Kürdistan taleplerini Demokratik Cumhuriyet taleplerine dönüştürmüştür. PKK yerine KADEK ismiyle PKK’nın üzerindeki terör yaftasından kurtulmaya çalışmış, barışçı önerileriyle birlikte uluslararası alanda yeni bir siyaset hamlesine girişmiştir. 2000 yılında yaptığı kongreyle de KADEK adını almıştır. Kasım-2003’te KADEK’in kendini feshetmesiyle birlikte Abdullah Öcalan’ın talimatıyla KONGRA-GEL (Kürdistan Halk Kongresi) kurulmuştur. Ancak bu durum, Osman Öcalan başta olmak üzere örgütte yeni kırılmalar ve kopmalar yaşanmasına neden olmuştur.

Avrupa Parlamentosu 2004 senesi içinde ise A.Öcalan’ın tekrar yargılanmasını, azınlık partilerinin %10’luk seçim barajından muaf tutulmalarını ve Kürtçenin Kürtlerin yoğunlukta olduğu bölgelerde ikinci resmi dil olmasını talep etmiştir. Azınlık partileri için barajın düşürülmesi talebi Avrupa Komisyonu İlerleme Raporu’nda tekrar edilmiştir. AB 2001 İlerleme Raporu’nda Türkiye’den istenenler ile PKK’nın 7.Kongresi sonucunda açıklanan “Demokratikleşme ve Barış İçin Acil Eylem Planı” karşılaştırılınca; AB’nin PKK taleplerine verdiği desteğin sadece söylem düzeyinde ve bireysel çıkışlarla sınırlı olmadığı, bir kurumsal siyaset olduğu yukarıdaki şekilde de belirttiğimiz gibi anlaşılmaktadır (Ceylan (2012) s. 220).

1999 Helsinki Zirvesi’yle Türkiye tam üyelik için aday ülke statüsünü kazanmış ve Avrupa Birliği’ne uyum yasaları üzerinde çalışmalarını artırmıştır. 2002’de idam kaldırılmıştır. Koalisyon döneminde başlayan demokratikleşme adımları,

⁹⁴ Beril Dedeoğlu, “Terörizm Üzerine Karşılaştırmalar: Bermuda Şeytan Üçgeni” Beril Dedeoğlu (Ed.), **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2003, s.463.

ülkenin içinde bulunduğu ekonomik krizle birlikte ikinci planda kalmıştır. Ancak AKP iktidarının ilk döneminde demokratikleşme adımlarının yeniden gündeme alındığı görülmüştür.

2004'lerden itibaren askeri yapılanmasını güçlendiren PKK terör eylemlerini artırmıştır. Bu süreçte örgüt sivil ve savunmasız vatandaşlardan ziyade Devlet'in silahlı güvenlik güçlerini hedef almıştır. Örgüt eş zamanlı olarak bölge halkına yönelik baskı ve propaganda faaliyetlerine de devam etmiştir. Güneydoğu ve Doğu Bölgeleri'nde karakol baskınları, askeri noktalara saldırılar, yol kesme, güvenlik güçleri mensuplarını veya kamu görevlilerini kaçırma gibi eylemlerin yanı sıra ülkenin diğer bölgelerinde lokal ses getirici eylemler düzenlemiş ve Kastamonu, Tokat gibi Karadeniz illerinde de etkinliğini hissettirmek istemiştir.

Bu süreçte dönemsel olarak sıcak çatışmalar şiddetlenmiş, şehit sayıları artmış ve toplumda bundan kaynaklanan huzursuzluk daha açık bir şekilde yaşanmıştır. Ülkede gerilim artmış, toplumsal güvenlik zedelenmiş ve uzun yıllar sonunda sağlandığı hissedilen huzur ortamı bozulmuştur. Bu da siyasi iktidarı yeni çözüm arayışlarına itmiş ve bu doğrultuda politikalar geliştirmeye yöneltmiştir. Bunun neticesinde de "Çözüm Süreci" adı verilen bir kısım entelektüellerin önerilerini de içine alan politik bazı radikal adımlar atılmıştır.⁹⁵

Bu doğrultuda PKK terör örgütünün lideri Abdullah Öcalan'la, hapis tutulduğu İmralı Adası'nda doğrudan Devlet yetkilileri kanalıyla görüşmeler başlatılmıştır. Bu görüşmelere yasal ve hukuki zemin hazırlamak amacıyla Abdullah Öcalan'ın uyarıları ve talepleri üzerine bu müzakerelerin suç olmaktan çıkarılmasına yönelik bazı yasal düzenlemeler de yapılmıştır. Her iki tarafça da kalıcı barış amacıyla yürütüldüğü belirtilen bu müzakerelerin günümüzde durdurulmuş olduğu ve iktidarın güvenlik ağırlıklı bir çözüm yoluna girdiği görülmektedir.

---

⁹⁵A.g.m. s.236-237.

3.2.2. İrticai Yapılanmalar

Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik olarak gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıları, uluslararası alanda irticai temelli terör örgütlerine yaklaşım açısından bir milat niteliğindedir. Bu saldırılardan sonra "İslamofobi" olarak adlandırılan ve İslam ülkeleri ile Müslümanlara karşı duruş sergileyen akım önemini artırmıştır. Bu akımın etkisiyle İslam ülkelerinden gelen kişilere karşı Avrupa ülkeleri ve ABD, güvenlik gerekçeleriyle ağır tedbirler uygulamıştır. Avrupa ülkeleri ve ABD'nde Müslümanlara karşı oluşan tereddüt ve tepkiler artmış, toplum içinde Müslümanlar dışlanmış, Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan Türklere ve diğer Müslümanlara karşı ayrımcı politikalar uygulanmış, istihdamda etnik ve dini temelli ayrımcılık politikaları uygulanmıştır.

El-Kaide terör örgütü ve Taliban hareketine yönelik olarak Afganistan odaklı başlatılan askeri operasyonlar ile 10-12 yıllık bir süreçte demokrasi ve insan hakları odaklı olarak Ortadoğu ve Afrika ülkelerine yayılan toplumsal olaylar, bazı Müslüman ülkeler ve topluluklar tarafından ilerici demokratik adımlar olarak nitelendirilmiştir. Ancak diğer bir kısım Müslüman ülkeler ve topluluklar tarafından ise yer altı zenginlikleri yönüyle enerji kaynaklarına yakın ülkelerde yaşanan bu gelişmeler, emperyalist Batılı ülkelerin bir tuzağı olarak değerlendirilmektedir. ABD'nin uluslararası terörizmle mücadele çerçevesinde gerçekleştirdiği Afganistan operasyonu aslında Washington'un enerji politikalarıyla da doğrudan ilişkilendirilebilir.⁹⁶

İran'da 1979 yılında yaşanan İslami Devrim'in uluslararası alanda yarattığı etkiyle radikal irticai terör örgütleri özellikle Arap Yarımadası, Ortadoğu ve Afrika'da ağırlık kazanmış ve güçlerini artırmıştır. Türkiye de bu örgütlerin faaliyetlerinden en çok etkilenen ülkelerdendir. Laik devlet yapısıyla Türkiye, Müslüman ülkeler arasında ayrı ve özel bir yere sahiptir. 1923'te kurulan rejimin hedeflediği şekliyle Türkiye aradan geçen 96 yıllık süreçte, tüm eksikliklerine rağmen Batılı ve modern bir toplum yapısına evrilmiş, diğer Müslüman ülkeler

⁹⁶ Tayyar Arı, Ferhat Pirinççi, "11 Eylülün Gölgesinde Orta Asya'ya Yönelik Amerikan Politikası", Tayyar Arı (Ed.), **Orta Asya ve Kafkasya: Rekabetten İşbirliğine**, MKM Yayıncılık, Bursa, 2010, s.300.

için büyük bir gelişmişlik ve çağdaşlaşma örneği olmuştur. Bu yönüyle şeriat kanunlarıyla yönetilen İslam ülkeleri ve topluluklarına göre büyük bir farklılık göstermektedir.

Tüm noksanlıklarına rağmen çok partili rejime geçişin de etkisiyle aynı zamanda demokratik tecrübesi artan Türkiye’de, Arap ve İslam ülkelerine kıyasla belirli ve yerleşik bir demokrasi geleneğinin de oluştuğu söylenebilir.⁹⁷ Ancak demokratikleşme ve modernleşme alanında geline bu noktanın halen Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyeliğe kabul edilmesi için istenen şartların gerisinde olduğu değerlendirilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde saltanat ve hilafetin kaldırılması başta olmak üzere yapılan laik devrimler, bundan rahatsız olan şeriatçı çevreler ve radikal irticai yapılanmalar tarafından tepkiyle karşılandığı için 1980’lerden itibaren daha da artan muhafazakar ortam Türkiye’nin aleyhine işlemiştir.⁹⁸ Tüm bu gelişmeler çerçevesinde radikal irticai örgütler Türkiye’deki faaliyetlerini artırmış ve ciddi bir iç güvenlik sorunu haline gelmiştir. Bu örgütler tarafından işlenen siyasi cinayetlerin ve diğer terör eylemlerinin, yöntem ve zamanlamaları itibarıyla uluslararası örgütler ile yabancı istihbarat servislerinin desteği olmadan gerçekleştirilemeyeceği değerlendirilmelidir.

Etnik, dini ve mezhepsel açıdan nispeten homojen bir yapı sergileyen, en azından farklılıklara duyulan saygı ve çokkültürlülüğün getirdiğine inanılan zenginlikler gibi hoşgörü temelli yaklaşımlarla bu konudaki sorunları aşmış görünen Avrupa ülkeleri için farklılıklar, herhangi bir güvenlik sorunu veya tehdidi teşkil etmemektedir. Ancak hem etnik hem dini yapısı ve karakteri gereği Türkiye açısından durum böyle değildir. Avrupa uzun yıllar boyunca yaşadığı iç savaşlar sonunda yapılan görüşme ve antlaşmalarla mezhep sorunlarını ve

⁹⁷ Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, TTK Basımevi, Ankara, 2000, s.483-487.

⁹⁸ Yılmaz Çolak, “Türkiye’de Kültür, Farklılık, ve Resmi İdeoloji”, iç. Ertan Efeğil, Mehmet Seyfettin Erol (Ed.), **Türkiye-AB İlişkileri: Avrupa’nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı**, Orion Yayınevi, Ankara, 2007, s.431-439.

anlaşmazlıklarını belli oranda çözmüştür.⁹⁹ Katolikler, Ortodokslar ve Protestanlar arasında bazen ciddi sorunlar yaşansa da bunlar en azından Avrupa'nın genel güvenliğini tehdit edecek düzeyde değildir. Ancak aynı durumun, laik Devlet yapısına rağmen kendi içindeki mezhepsel sorunlarını dahi henüz kalıcı olarak çözememiş Türkiye için geçerli olmadığı söylenebilir.

3.2.3. AB Uyum Yasalarının Yarattığı Endişeler

Türkiye'de 12 Eylül Darbesi öncesinde yaşanan iç çatışma ortamının yansımaları ve sonuçları hem Türkiye hem de Avrupa'daki siyasi hareketler içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu süreçte Türkiye'den kaçan siyasi sığınmacıların Avrupa siyasetine de olumlu etkileri olmuştur. Avrupa'da dönemsel olarak yükselen sosyalist ve sol hareketlerde etkin rol oynayan ve Türkiye'de "siyasi düşünce suçluları" olarak nitelendirilen insanların entelektüel ve siyasi birikimlerinden Avrupa solu da yararlanmış, bu etkileşim karşılıklı olarak her iki grubun gelişmesine neden olmuştur.

İşçi Partileri, Yeşiller Hareketi ve diğer sol, sosyalist hareket ve partiler içerisinde kendilerine yer bulan Türkler ve bunların ikinci nesil çocukları, Avrupa için nitelikli ve entelektüel bir insan gücü oluşturmuştur. Olaya böyle yaklaşan "Avrupa" açısından bu siyasi mülteciler, bir "değer" olarak görülmüştür. Ancak Türkiye bu zanlı veya şüphelilerin (örneğin TKP-ML (TİKKO), THKO, DEV-YOL, THKP-C, DHKP-C üyeleri) Türk yasalarına göre yargılanmaları amacıyla iadelerini talep etmektedir. Bu iade talepleri veya iade taleplerinin reddi, Avrupa Birliği ülkeleri ile Türkiye arasında ciddi sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye'ye iade edilmeyen bu kişilerin bir kısmı PKK'nın Avrupa'daki kollarında etkin görevler almış ve Türkiye için farklı birer tehdit kaynağı olarak nitelendirilmiştir.

Yeni askeri teknolojiler, küreselleşme, birbirine bağımlı ekonomiler, çok uluslu şirketlerin egemenliği, bölgesel ve kıtasal bilincin ortaya çıkışı ve kültürel, etnik ve diğer kimliklerin ifade edilmesi nedeniyle devletin geleneksel askeri, politik, ekonomik, kültürel ve simgesel işlevleri günümüzde çok farklı mantıklara sahip

⁹⁹ Soutou, **a.g.e.** s.66-79.

olmuştur. Hiçbiri devletin üzerinde çakışmaz veya dikey olarak birbirlerine yaklaşmazlar ve farklı ulus altı, ulusal ve uluslararası kurumlara gerek duyarlar. Bu devletin giderek yok olduğu veya gereksiz hale geldiği anlamına gelmez. Devlet, şu anda istikrarlı ve demokratik bir otorite yapısı oluşturabilen, yasalara uyulmasını sağlayabilen, düzeni koruyabilen, sosyal adaleti temin edebilen, çatışmaları engelleyip vatandaşlarına toplu bir arabuluculuk hissi veren tek kurum olarak önemli bir tarihsel rol oynamaya devam etmektedir(Parekh (2002) s. 247).

Parekh'in (2002) tarihli çalışmasında yaptığı bu değerlendirmeler, aslında Devlet refleksinin ne olduğu ve ülkelerin belirli alanlarda milletine karşı neden bu "devlet refleksi"yle hareket ettiği konusunda bir fikir vermektedir. Türkiye'nin önemli güvenlik tehditleri hissetmesi muhtemel durumlarda; AB'ne uyum yasaları çerçevesinde uygulanması zorunlu olan bazı politikaların, "Devlet refleksi"yle hareket edebilmenin önüne geçeceği endişeleri Türkiye'de bazı toplum kesimlerinde yaşanmaktadır. Bu kesimler demokratikleşme ve uyum yönünde adımlar atılırken Türkiye'nin öznel koşullarının mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmaktadır.

Etnik, dini ve mezhepsel farklılıkları bir bölünme faktörü değil birer kültürel zenginlik olarak nitelendirmek, bölünme endişeleri konusunda sorunun çözüm noktasının esasını oluşturmaktadır. Ulaşım, iletişim, bilişim ve yönetim teknolojilerindeki hızlı değişim ve gelişimlerin de, ülkeler arasındaki fiziki sınırlar halen mevcut olsa da insanlar arasındaki sınırları büyük oranda kaldırdığı gerçeği bu noktada göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle askeri güvenlik tedbirlerinin yanı sıra sorunun çözümünde sosyolojik araştırma ve değerlendirmelerden mutlaka yararlanılması gerektiği, Türkiye'nin PKK tecrübesinde somut olarak yaşanmaktadır.

4. BÖLÜM

AB VE TÜRKİYE’NİN ORTAK GÜVENLİK KAYGILARI

Bu bölümde AB ve Türkiye’nin taşıdığı çoğu postmodern güvenlik yaklaşımlarından kaynaklanan ortak güvenlik kaygıları ele alınacaktır. Bu nedenle “Düzensiz Göç ve Mülteciler”, “Organize Suçlar ve Kaçakçılık”, “Ekonomi ve Çevre Temelli Kaygılar”, “Siber Güvenlik ve Bilişim Suçları”, “Enerji Güvenliği Faktörü” alt başlıkları altında tüm bu ortak güvenlik kaygılarına kısaca değinilmiştir.

“Enerji Güvenliği Faktörü” alt başlığı altında ise öncelikle AB politikalarında enerji faktörü incelenmiş, AB raporları ve hedeflerinden yola çıkılarak AB’nin geleceğe yönelik projeksiyonlarına yer verilmiştir. Daha sonra Türkiye’nin coğrafi konumunun özelde enerji politikalarında, genelde ise dış politikada etkilerine kısaca yer verilmiştir. Son olarak ise enerji güvenliğinin ilişkilere genel olarak etkisi incelenmiş ve konunun dinamik yapısına değinilmiştir.

Güvenliğin tanımı ve kavramsallaştırılması ile ilgili bireysel, ulusal, uluslararası, askeri güvenlik konuları ile ilgili çalışmalar yapılırken Soğuk Savaş’ın da bitmesiyle güvenlik kavramının derinlemesine ve genişlemesine analizleri de bir taraftan daha yoğun olarak tartışılmaya başlanmıştır.

Soğuk Savaş Dönemi’nin sona ermesiyle birlikte güvenlik, ülkeler açısından sadece askeri bir kavram olmaktan çıkmış; ekonomik, çevresel, sosyal, kültürel, teknolojik birçok yönden de araştırmalar yapılmasına yol açmıştır. Ülkelerin artık kendini sadece askeri alanda değil yukarıda bahsedilen alanlarda da güvenli hissetmeleri ve bu doğrultuda diğer ülkelerle de ortak politikalar geliştirmesi ve işbirliği yapması zorunlu olmuştur.¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ Philippe Marchesin, “Yeni Tehditler’ Karşısında Avrupa”, iç. Beril Dedeoğlu (Ed.), **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Boyut Yayınları, İstanbul, 2003, s.424-434.

4.1. DÜZENSİZ GÖÇ VE MÜLTECİLER

Coğrafi konumu itibarıyla Türkiye, Asya ve Avrupa kıtaları arasında köprü vazifesi gören bir ülke durumundadır. Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşmaya çalışan mülteciler hem Türkiye hem Balkan ülkeleri hem de genel olarak Avrupa için her zaman bir güvenlik tehdidi oluşturmuştur. Bunların tek bir ülke vatandaşı olmaması, her birinin farklı amaçlarla düzensiz göçü tercih etmeleri, farklı etnik ve dini kökenlerinin olması, farklı siyasi görüşlerden dolayı ülkelerini terk etmiş olmaları gibi gerekçelerden dolayı bu sorunla ilgili kesin ve tek yönlü çözümler üretilmesi, sorunun doğası itibarıyla mümkün değildir. Bu yolla Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşmaya çalışan kaçak ve mültecilerin can güvenliği de sağlanamamaktadır.

Kaçak göçmenlerin o ülkelerin yerleşik vatandaşlarıyla yaşadıkları sorunlar da yine her iki taraf açısından tehlikeli gelişmelere neden olmaktadır. 2014'ler itibarıyla mevcut savaş koşullarından dolayı Suriyeli göçmenlerin sayısının gün geçtikçe artması, hem Türkiye hem de bu göçmenlerin Türkiye üzerinden ulaşmaya çalıştıkları Avrupa (Birliği) ülkeleri açısından güncel bir güvenlik sorunu olarak değerlendirilmelidir. Avrupa ülkelerinin eski sömürgelerinden ve Afrika'dan gelen göçmenler için de benzer entegrasyon sorunları yaşanmaktadır.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2014 yılında yayınladığı yıllık rapora göre Türkiye'de 2014 yılında yakalanan düzensiz göçmen sayısı 2013 yılına göre %47'lik bir artışla 58.647 olmuştur.¹⁰¹

4.2. ORGANİZE SUÇLAR VE KAÇAKÇILIK

Türkiye, Avrupa'da kullanılan uyuşturucu trafiğini yönetmekle, en azından uyuşturucu çeteleriyle etkin mücadele etmemekle suçlanmaktadır. Türkiye'de uyuşturucu trafiğinin çoğunun PKK tarafından kendilerine yakın bazı işadamları

¹⁰¹2014 Yıllık Göç Raporu, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No:34, Mart 2016.

ve mafya liderleri kanalıyla yönetildiği de süreç içerisinde ortaya çıkmış bir olgudur.¹⁰²

Finansman sorununu uyuşturucu kaçakçılığı yoluyla çözen terör örgütlerinin ekonomik olarak güçlenmesi, eylem ve saldırılarını artırmalarına ve devletler açısından birer iç güvenlik tehdidi oluşturmalarına neden olmaktadır. Üstelik radikal irticai bazı terör örgütlerinin de fiilen uyuşturucu kaçakçılığı faaliyetlerinden çok büyük ekonomik kazanç sağladıkları görülmektedir. Bu nedenle hem terör örgütleri hem de organize suç örgütlerinin bertaraf edilmesinde uyuşturucu kaçakçılığına karşı verilecek ortak mücadelenin çok önemli bir rolü vardır.¹⁰³

“Savaş Endüstrisi”, bazı ülkelerin gayrisafi milli hasıllarında ciddi bir pay oluşturmaktadır. Bu nedenle savaşların, en azından askeri güvenlik tehditlerinin sürmesi, bu ülkeler açısından ekonomik gerekçelerle olumlu bir gelişmedir. Bu tehdit algısının yüksek tutulması, ülkelerin alacağı askeri güvenlik tedbirleri kapsamında yapılacak dış alımlardan dolayı, “Savaş Endüstrisi”nden pay alan ülkelerin ihracatında ciddi bir yer tutmaya devam etmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Silah kaçakçılığının yukarıda bahsedilen niteliklerinden dolayı bu alanda yürütülecek uluslararası mücadelenin stratejisi, ülke veya bölgelere göre farklılıklar içermelidir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 5 daimi üye ülkesinin (ABD, Çin, Rusya, Fransa, İngiltere), aynı zamanda silah satışlarından en yüksek payı alan ülkeler arasında olduğu gerçeği bir arada değerlendirilirse, bu konuda diğer ülkeler tarafından yapılabileceklerin ne kadar sınırlı olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

“Silahlar” konusunu sadece kaçakçılık açısından değerlendirmek yerine silah ticareti olarak incelemek gerekir. Çünkü yapılan aslında yasal bir ticaret olmakla birlikte ticareti gerçekleştiren taraflardan birinin (alıcının) taşıdığı nitelik konuyu

¹⁰² G.S. Harris, “ABD-Türkiye İlişkileri”, Alan Makovsky, Sabri Sayarı (Ed.), **Türkiye’nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s.162-163.

¹⁰³ Marchesin, **a.g.m.** s.427-428.

tartışmalı hale getirebilmektedir. Özellikle terör örgütlerine ve organize suç örgütlerine silah tüccarları tarafından sağlanan silahların, savunmasız sivil vatandaşlara yönelik eylem ve saldırılarda kullanılması da bu ticarete aracılık yapan ülkelere yönelik suçlamalara neden olmaktadır. Bu nedenle silahın taraflarca sadece ticari bir meta olarak nitelendirilmesi; dünyadaki sonsuz huzursuzluk, çatışma ve savaş ortamının şekillenmesinde en önemli etkidir.¹⁰⁴ Ne var ki yeryüzünün her bölgesindeki gerilimli atmosfer de açıkça göstermektedir ki bu tehdidi üzerinde hissetmeyip askeri güvenlik ve savunma tedbirlerini almaktan kaçınan ülkeler veya rejimler, her an yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir.

Bireysel olarak işlenen ve toplum güvenliğini tehdit eden suçlarda en önemli etkenlerin ekonomik ve sosyolojik nedenler olduğu değerlendirilmektedir. Ekonomi kötüye gittikçe hırsızlık, gasp, rüşvet, zimmet, irtikap gibi suç oranlarında artış görülür. Ticari davalar, iflaslar, kamu alacaklarının tahsili gibi birçok hukuki sorunla karşılaşılır. Feodal ilişkilerin halen ağırlıklı olduğu bölgelerde töre ve namus cinayetleri, kadın şiddeti, çocuk istismarı gibi toplumsal güvenliği ve kamu vicdanını rahatsız eden olaylar sıkça yaşanmaktadır. Basın-yayın organlarına ulaşılabilirliğin artması ve sosyal medyanın kullanılabilirliğinin yaygınlaşması, bu yöndeki haberlerin daha çok gündeme gelmesi ile bu konularda toplumsal farkındalık yaratılması sağlanmaktadır.

Toplumsal güvenliği tehdit eden bu tür ekonomik, psikolojik ve sosyolojik gerekçeleri olan suçlarla ilgili Türkiye'nin, Avrupa Birliği temelli bir kaygısı olamayacağı gibi tam tersine bu tür suçların önlenmesi konusunda AB'ne tam üyeliğinin Türkiye'ye olumlu bir katkısı olacağı düşünülmektedir. Ancak Avrupa'da yaşayan Türkler arasında feodal gerekçelerle işlenen namus ve töre cinayetleri, Türkiye ile ilgili Avrupa Birliği tarafındaki algının olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Bu nedenle Türkiye özellikle töre ve namus cinayetleri, kadın şiddeti, çocuk istismarı gibi suçlarla etkin mücadele için

---

¹⁰⁴ Kennedy, **a.g.e.** s.13-23.

kararlılığını göstermek, bu konularda önleyici tedbirlerle cezai yaptırımların artırılmasını bir an önce sağlamak durumundadır.

Norveç'te 2011 yılında Anders Behring Breivik isimli aşırı milliyetçi İslamiyet karşıtı bir genç tarafından gerçekleştirilen ve 77 kişinin ölümüyle sonuçlanan "Breivik katliamı", Almanya'da yaşanan neo-nazi cinayetleri gibi ırkçı ve dinci saldırılar, bir taraftan siyasi bir nitelik taşımakla birlikte bir taraftan adi suçlar kapsamında değerlendirilmektedir. Her ne kadar Norveç'te yaşanan saldırı bireysel bir saldırı olarak değerlendirilse de Neo-Nazi cinayetlerini bu kapsamda değerlendirmek doğru olmaz. Ancak Neo-Nazi yapılanmalarını organize suç örgütü olarak değerlendirebilmenin de hukuki ön şartları vardır. Bu nedenle bu akımın etkisiyle bireysel olarak işlenen cinayetler için de bu kez organize suç tanımı yapmak doğru olmayacaktır. Bu tip örnekler, suç tanımlamalarında da ciddi ihtilaflar ve hukuki tartışmalar yaratmaktadır. Aslında bu tip oluşumların da terör örgütü olarak kabul edilmeleri gerekir.

Özellikle İtalya kaynaklı "mafya" olarak tabir edilen organize suç örgütlerinin hem İtalya özelinde hem Avrupa genelinde karıştıkları suçlar ise başlı başına Birlik açısından önemli bir güvenlik sorunu teşkil etmiştir¹⁰⁵. Eski Sovyet Bloku etkisi altındaki bazı bağımsız devletlerin Birliğe üye yapılmasıyla Birlik içerisine Rus mafyası (organize suç örgütleri) da girmiştir. 2014 itibarıyla İtalyan ve Rus mafyası arasında belirgin bir çatışma gözlenmemekle birlikte bu organize suç örgütleri arasında çatışmalar yaşanması, Birlik için ileride ciddi bir iç güvenlik sorunu haline dönüşebilecektir.

4.3. EKONOMİ VE ÇEVRE TEMELLİ KAYGILAR

İngiltere, Danimarka, İsveç hariç Avrupa Birliği'ne üye diğer 12 ülkenin (Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İrlanda, Yunanistan, İspanya, Portekiz, Avusturya, Finlandiya) 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren ortak para birimi olarak Euro'ya geçişine kadar Birlik içerisinde ekonomik alanda uyum ve eşgüdüm sorunları daha sık yaşanmıştır.¹⁰⁶ Üye ülkelerden herhangi

¹⁰⁵ Marchesin, **a.g.m.** s.425-427.

¹⁰⁶ Fontaine, **a.g.e.** s.44-46.

birinde yaşanan ekonomik belirsizlik ve sıkıntılar, ortak ekonomik politikalar ve ticari bağımlılık nedeniyle doğal olarak diğer üye ülkeleri de olumsuz etkilemiştir. Tek para 'Avro'nun, ulusal paraların yerini alıp dolaşıma geçmesi; Ortak Ticaret Politikası'nın geliştirilmesinden sonra AB'nin ekonomik bir aktör olarak küresel pozisyonunu güçlendiren en önemli etken olmuştur.¹⁰⁷ Her ne kadar Birliğin bu konuda temel ilkeleri belli olsa da bu koordinasyonsuzluktan dolayı ekonomik sorunların aşılması zorlaşmıştır.

Ortak bir Merkez Bankası ve para politikaları geliştirme zorunluluğuna duyulan ihtiyaç 1990'lardan itibaren belirginleşmiştir. 1 Haziran 1998 tarihinde Avrupa Merkez Bankası kurulmuş, bununla birlikte planlanan ortak para birimine geçiş süreci 1 Ocak 2002'de başlamıştır. Bu tarihten sonra 12 üye ülkenin ortak para birimi Euro olmuştur. Şu an Avrupa Merkez Bankası, aldığı kararlar ve belirlediği politikalarla dünya ekonomi piyasalarınca doğrudan takip edilen ana merkezlerden biri haline gelmiştir. Bu durum gerek Avrupa Merkez Bankası'nın gerekse Avrupa Birliği'nin bir anlamda bu konudaki sorumluluğunu artırmıştır.

Bu doğrultuda geliştirilen politikalar, Birliğin Ortak Ticaret Politikalarını da olumlu etkilemektedir.¹⁰⁸ Bunun yanında Birliğin sanayi ve teknoloji politikaları ile çevre ve enerji politikaları, ekonomi politikalarını doğrudan etkileyen unsurlar olmuştur. Sürdürülebilir kalkınma hedefi, ekonomiyle birlikte sosyal sorumluluk projelerini beraberinde getirmiştir. Birliğin ekonomi politikalarını belirleyen tek etken, artık ekonomik veriler ve değerlendirmeler olmaktan çıkmıştır. Demokrasinin gelişmişliği ve insan haklarına saygı gibi sosyal ölçütler, Birliğin ekonomi programlarında daha belirleyici olmuştur. Birliğin sağladığı hibe ve kredilerde artık sadece projelerin rasyonelliği ve ekonomik verimliliği değil sağladığı sosyal, kültürel, çevresel faydalar da belirleyici birer etken olmuştur.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Y. Özer, "Küresel Ekonomik Bir Güç Olarak AB ve Türkiye'nin Üyeliğinin Muhtemel Etkileri", iç. Ertan Efeğil, Mehmet Seyfettin Erol (Ed.), **Türkiye-AB İlişkileri: Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı**, Orion Yayınevi, Ankara, 2007, s.137.

¹⁰⁸ Sevinç, **a.g.m.** s.420-429.

¹⁰⁹ Selcan Serdaroğlu, "Avrupa Bütünleşmesine Katkıda Bulunan Bir Faktör Olarak Çevre Politikası", Beril Dedeoğlu (Ed.), **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2003, s.288-290.

2014 itibarıyla Avrupa Birliği dünyanın en büyük pazar ülkesi ve en büyük ekonomisine sahip olan gücü olarak kabul edilmektedir. Birlik ABD, Çin, Rusya gibi küresel ekonomilerle rekabet edebilecek büyüklük ve güçlülükte dir. Özellikle dünya enerji piyasalarında, her ne kadar enerji tüketimi ve ihtiyacı açısından bağımlı bir görüntü verse de, en büyük enerji alıcısı (ithalatçısı) pozisyonunda olmasından dolayı uluslararası politikalarda önemli bir etkisi vardır.¹¹⁰ Özellikle 2004'lerden sonra yoğunlaştığı yenilenebilir enerji kaynaklarının tüketiminin diğer enerji kaynaklarına olan oranını artırma stratejisiyle enerji bağımlılığını mümkün oldukça azaltmaya çalışmaktadır.

Birliğin ekonomi güvenliği açısından önemli bir diğer unsur ise 2012'den sonra özellikle İspanya ve Yunanistan'da yaşanan ekonomik krizler ve yarattığı sonuçlardır. Birlik için bu noktada önemli olan, gerekli tedbirlerin alınarak bu krizlerin bir domino etkisi göstermeden Birliğin zayıf ekonomilerine sıçramasını engellemektir. Dünya Bankası ve IMF'nin katkılarıyla oluşturulan önlemlerle bu krizler soğumaya bırakılmış ve ekonomik göstergelerin iyiye gidişi, en azından geçici olarak sağlanmıştır.

Ancak para politikalarında tavizsiz uygulanması gereken kurallar çoğu zaman halk arasında tepkilere neden olmuş, bu durum da toplumsal olayların artmasıyla sonuçlanmıştır. Yaşanan toplumsal olaylar ve eylemlerde, özellikle İspanya ve Yunanistan'da göstericilerle güvenlik güçleri arasında yaşanan çatışmalar ve bu eylemlerin bastırılması amacıyla göstericilere uygulanan şiddet ise Birlik içinde ve dünya genelinde demokrasi ve hoşgörü temelinde ayrı bir tartışma konusu olmuştur. Toplumsal olaylara müdahaleler konusunda özellikle Almanya, Fransa, İngiltere ve Yunanistan'da son dönemlerde yaşanan gelişmeler de bu kapsamda tartışılmaktadır.

Türkiye'de 1950'lerde çok partili hayata geçilmesiyle birlikte iktidar yapıları değişkenlik göstermiş ve 1970'lerden itibaren Türkiye, koalisyon hükümetleri tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Yapılan erken seçimler sıkça hükümet değişikliklerine neden olmuş, bu durum genel olarak ekonomiye öncelikle

---

¹¹⁰ Sevinç, a.g.m. s.420-429.

istikrarsızlık olarak yansımıştır. Bu istikrarsızlık görüntüsünün etkisiyle enflasyon yükselmiş, işsizlik artmış, gayrisafi milli hasıla azalmış, gelir dağılımındaki dengesizlik büyümüş, faiz baskısı artmış, iflaslar yaşanmış ve genel olarak ekonomi çökmüştür. 24 Ocak 1980 kararlarıyla ekonomi üzerinde belirgin bir düzelleme hedeflenmiş ancak 12 Eylül Darbesiyle birlikte düşünülen bu tablo tersine dönmüştür.

Darbe hükümetinde ekonominin başına getirilen ve 24 Ocak kararlarının mimarı olan Turgut Özal'ın kurduğu Anavatan Partisi'nin 1983 genel seçimlerinde tek başına iktidara gelmesiyle Türkiye'de serbest piyasa ekonomisine geçiş fiilen uygulanmaya başlanmış, ekonominin liberalleşmesine yönelik özelleştirme ve serbest teşebbüsün teşvik edilmesi gibi adımlar atılmıştır. Bu adımlar, tek parti hükümetinin yarattığı olumlu etki ve 1980 Darbesiyle durulan toplumsal olaylar nedeniyle sağlanan geçici siyasi huzur ortamıyla kısa sürede ekonomide olumlu sonuçlar alınmasını sağlamıştır. Bu durum siyasi istikrar ve toplumsal huzur ortamının ekonomi açısından ne kadar önemli bir etken olduğunun Türkiye'de fiilen görülmesini sağlamıştır. 1991'de yeniden başlayan koalisyon hükümetleri dönemi, 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tek başına iktidara gelmesine kadar sürmüştür.

Anavatan Partisi iktidarı ve devamında koalisyon hükümetleri döneminde PKK'nın gerçekleştirdiği şiddet eylemleri ve saldırılar ülke genelinde ağır bir huzursuzluk ortamı yaratmış, özellikle Türkiye'nin doğusu ve güneydoğusunda adeta ekonomik hayat durma noktasına gelmiştir. Büyük göç olayları yaşanmış, kentlerde ve büyükşehirlerde değişen demografik yapı ekonomiyi de olumsuz etkilemiştir.¹¹¹ Avrupa Birliği'ne tam üyelik için gereken demokratik ve yasal kriterlerin karşılanması bir yana başlı başına ekonomik göstergelerdeki bozukluk dahi Türkiye için Avrupa Birliği tam üyeliğini, ulaşılması güç bir hedef haline dönüştürmüştür.

---

¹¹¹ Cem Kozlu, **Türkiye Mucizesi İçin: Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1996, s.295-298.

PKK lideri Abdullah Öcalan'ın 1999'un başlarında Türkiye'ye getirilerek hapsedilmesiyle kısa bir süreliğine de olsa belli bir huzur ve istikrar ortamı yeniden sağlanmıştı. Ancak ekonomideki kötüye gidiş, Bülent Ecevit Başbakanlığı'ndaki koalisyon hükümeti tarafından Dünya Bankası'nın Türk Başkan Yardımcısı Kemal Derviş'in ekonominin başına getirilmesiyle bir nebze durdurulabilmiştir. Kemal Derviş'in koordinasyonunda ekonomi yönetiminde alınan radikal önlemlerin kararlılıkla uygulanmasının olumlu sonuçlarını yaşamak ise bu önlem paketini tavizsiz uygulamaya devam eden Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'ne nasip olmuştur. Ekonomide elde edilen olumlu verilerin yanı sıra tek parti iktidarının getirdiği huzur ve istikrar ortamının etkileri, Avrupa (Birliği)'nin Türkiye'den uzun süredir beklediği siyasi ve demokratik reformların AKP Hükümeti tarafından uygulamaya konulması beklentisini yaratmıştır.

Bu çalışmanın ANAP veya AKP iktidarları ile koalisyon hükümetlerinin dönemsel olarak değerlendirilmesi gibi bir amacı yoktur. Ancak koalisyon hükümetleri ile tek parti iktidarları dönemleri kıyaslandığında, huzur ve istikrar ortamının güvenlik politikalarına sağladığı olumlu katkı görmezden gelinemez. Aşırı güçlü tek parti iktidarlarının otokratik yönetim anlayışlarından dolayı başlı başına teşkil edebileceği güvenlik tehditleri ise ayrı bir çalışma konusudur. Ama bölüm başlığı itibarıyla ekonomi güvenliğinin sağlanmasının, ekonomide kırılğanlıkların önlenmesinin, devletlerin toplumsal huzur ve güvenliği açısından önemli bir etken olduğu, Türkiye örneğinde açıkça görülmektedir. Bu nedenle devletlerin ekonomi güvenliğinin sağlanması açısından siyasi istikrarın sürekliliği büyük önem arz etmektedir.

Ne var ki Türkiye'nin 2013-2014'lere kadar ekonomik göstergelerindeki iyileşmesine karşın yüksek borç yükü ve tüketim odaklı ekonomi politikaları ise ayrı bir tartışma başlığıdır. 2014'lerde ekonomi politikalarında Türkiye'de devlet kurumları arasında siyasi ve idari nedenlerle yaşanan uyumsuzluk ve senkronizasyon sorunu, belirli noktalarda ekonomi yönetimiyle bağımsız özerk kurumların temsilcilerinin karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Bu da ekonomi güvenliği açısından olumsuz bir görünüm oluşturmuştur.

Türkiye ekonomisi içinde Avrupa Birliği çok önemli bir yer tutsa da Avrupa Birliği açısından durum böyle değildir. Tam tersine nüfus büyüklüğüne rağmen Türkiye ekonomisinin büyüklüğü, Avrupa Birliği ile kıyaslanabilir nitelikte bile değildir.¹¹² Rakamsal olarak ekonomik büyüklük, dünyanın önemli ekonomileri arasında olmak için yeterli değildir. Ekonominin niceliksel verilerinden çok niteliksel değeri, önemli ekonomiler arasında sayılmak için gereken esas koşuldur.

Rakamsal veriler bir yana Türkiye ekonomisinin üretim odaklı olmaktan uzak yapısı nedeniyle mevcut ekonomi politikalarıyla Türkiye'nin AB içerisinde etkin ve önemli bir yer alması zordur. Nüfus büyüklüğünü doğrudan pazar büyüklüğü olarak algılamak ise ciddi bir ekonomik yanılgıdır. Tüketim odaklı ekonomi politikaları, rakamsal veriler açısından olumlu bir tablo görüntüsü sergilese de kırılğan yapıları nedeniyle bu tip ekonomiler karakteristik olarak her an çökme tehlikesini bünyesinde barındırır. Türkiye için söz konusu olan mevcut riskin yanında AB'nin de kendi içinde istikrarlı bir yapıya kavuşmak için ekonomik reforma ihtiyacı olduğu açıktır.¹¹³

Avrupa Birliği'nin genişleme politikaları ve 1990'lardan sonra Doğu Bloğu'ndan ayrılarak yeni kurulan bazı ülkelerin de Birliğe katılmak üzere müracaatları nedeniyle Birlik, özellikle 1990'lardan sonra kendini farklı tartışma alanlarının içerisinde bulmuştur. Sanayi bölgelerinde ekonomik ömrünü doldurmuş tesislerin kaldırılması, kıta içerisinde hammadde ve üretim kaynaklarının azalması, bazı eski kentlerde kültürel değer taşımayan binalar ve yapıların yıkılarak yenilenmesi gerekliliği, yerleşim alanlarının büyük oranda yeni yapılaşmalara müsaade etmeyecek kadar dolması ve yoğunluğu gibi sorunlar, Birliğin güncel tartışma konuları arasında sayılabilir.¹¹⁴ SSCB'nde 1986 yılında yaşanan Çernobil faciası ve benzer bazı diğer kazalar, denizlerin kirlenmesi, ozon tabakasının delinmesi gibi olaylar, çevre güvenliği ve halk sağlığı açısından ek tedbirler ve yeni politikalar geliştirilmesi gerektiği tartışmalarının hızlanmasına neden olmuştur.

¹¹² Özer, **a.g.m.** s.123-136.

¹¹³ **A.g.m.** s.140-143.

¹¹⁴ Bülent Duru, "Avrupa Birliği Çevre Politikası", iç. Çağrı Erhan, Deniz Senemoğlu (Ed.), **Avrupa Birliği Politikaları**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2011, s.75-82.

Yukarıda bahsedilen genel anlamda kentleşme, altyapı ve üstyapı ile ilgili sorunlar bu güncel tartışma konularının içerisinde yer alabilir. Özellikle Birliğe yeni üye olan veya üye olma yolunda müracaatları bulunan aday ülkelere sağlanan hibe ve kredilerin önemli bir kısmını çevresel ve tarımsal altyapı yatırımları ile sürdürülebilir kalkınma odaklı yatırımlar oluşturmaktadır. Doğal arıtma tesisleri, altyapı, sulama, derivasyon, kanalizasyon ve içme suyu projeleri, katı atık dönüşüm tesisleri, ağaçlandırma ve erozyon çalışmaları, arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetleri projeleri, drenaj işleri bunlardan bazılarıdır.

Fonlar aracılığıyla sağlanan kredilerin bir kısmı ise mikro-krediler kapsamında istihdam ve kadınların üretime katılmasının teşvik edilmesine yönelik olarak kullanılmaktadır. Bu kredilerin tahsis ve değerlendirilmesinde yine sadece ekonomik verimlilik değil çevresel ve kültürel diğer bazı faktörler de göz önünde bulundurulmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının tüm enerji kaynakları içinde kullanım oranının %50'lerin üzerine çıkarılması ve fosil yakıtların kullanımının azaltılmasına yönelik hedefler ile temiz enerji ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin en önemli nedenlerinin; güvenlik ve savunma faktörü, ekonomi güvenliği, ekonomik gerekçeler, sanayi ve teknoloji politikalarıyla birlikte çevre güvenliği politikasının olduğu söylenebilir.¹¹⁵

4.4. SİBER GÜVENLİK VE BİLİŞİM SUÇLARI

Bilişim, iletişim, yönetim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesiyle dünya 21.Yüzyıl'da büyük bir dönüşüm ve ilerleme yaşamaktadır. Otomasyon, artık her alanda görülmekte, önceleri insan gücüyle yapılan işlerin ve üretimin çoğu makine, robotik, bilgisayar ve yapay zeka teknolojileriyle gerçekleştirilmektedir. İstihdama yönelik eleştirilere de neden olan üretim teknolojilerindeki bu devrimler, insanlara büyük bir zaman avantajı sağlamaktadır. Ancak iletişim teknolojileri alanındaki gelişmelerin, insanların sosyal iletişiminde reel anlamda ne kadar katkısı olacağı tartışılmaktadır. Bu teknolojiler insanların birbirine ulaşımını kolaylaştırırsa da içinde yaşanan sanal ortamın insanların ilişkilerine

---

¹¹⁵ Fontaine, **a.g.e.** s.48-49.

ve iletişimine o derece katkı sağlayamayacağı bir başka iddia konusudur. Hatta teknolojinin bu hızla ilerlemesinin tam tersine insan ilişkilerine olumsuz bir etkisi olacağı, bu kopukluk ve iletişimsizliğin insanlarda psikolojik bozukluklar ve depresif sorunlara yol açacağı da savunulmaktadır.

Bunun yanında bilişim teknolojileri ve otomasyonda yaşanan devrimlerin toplumsal güvenlik sorunları yanında ulusal ve uluslararası güvenlik sorunlarına da yol açtığı, bu alanın artık yeni bir güvenlik sorunu başlığıyla araştırılması gerektiği değerlendirilmektedir. Savaşlarda ve çatışmalarda internet kullanımının Çeçenistan örneğinde ve diğerlerinde görüldüğü için bu konuda da ortak politikalar geliştirmek zorunluluk olmuştur.¹¹⁶ Önceden sadece orduların, daha sonra diğer devlet kuruluşlarının, zamanla özel sektör ve şirketlerin sahip olabildiği aygıt ve cihazlara artık bireysel olarak erişmek dahi hem daha kolay hem daha ucuz hem de teknik ve hukuki olarak mümkündür.

İnternet kullanıcılarının sayısının artması ve sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla habere ulaşmak daha hızlı ve etkin olarak gerçekleşmektedir. Bu olgu sosyal projeler ve toplumsal duyarlılık anlamında olumlu gelişmeleri beraberinde getirmekle birlikte sanal ortamda yaşanan bilgi kirlilikleri, bazen spekülatif söylentilerle provokatif eylemlere de neden olabilmektedir. Bu durum birçok ülkede bu şekilde yaşanmakla birlikte Arap Baharı Süreci'nde sosyal medyanın çok önemli bir rol aldığı gözlenmiştir. Bu nedenle önümüzdeki dönemlerde toplumsal olaylar ve protesto gösterilerinde sosyal medya ve internet (dolayısıyla da bilişim teknolojileri)'in başat bir rol oynayacağı öngörülmelidir. Bu durum devletler için yeni yasal düzenleme alanlarına işaret etmektedir.

Bunun yanında bireysel bazı suçlarda internetten yayılan bilgi ve görüntülerle söylentilerin etkisinin olduğu, şüpheliler ve zanlılarca dile getirilmektedir. Namus, kıskançlık, töre esaslı suçlarda da sanal ortamda kurbanlara veya failere ulaşmanın mümkün olduğu görülmektedir. Ayrıca sanayide sıkça yaşanan bilgi ve teknoloji casusluğu, internet bankacılığı üzerinden gerçekleştirilen dolandırıcılık işlemleri ile bilgisayar korsanları tarafından yapılan

¹¹⁶ Salih Bıçakçı, **21. Yüzyılda Siber Güvenlik**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, s.29-37.

sanal saldırılar da ekonomik alanda yeni güvenlik tehditleri oluşturmaya başlamıştır. Bu konuların da siber güvenlik alanında tartışılması gereken güncel başlıklar arasına gireceği düşünülmektedir.

İletişim ve bilişim teknolojilerinin öne çıkardığı bir başka güvenlik sorunu ise telefon ve ortam dinlemeleri konusunda yaşanmaktadır. Ulusal güvenlik açısından yapılması zorunlu ve daha da önemlisi hukuki görülen dinlemelerin yanı sıra bireysel amaçlı veya belirli yapılanmalar adına gerçekleştirilen dinlemeler, devletler ve toplum açısından yeni bir güvenlik tehdidi sorunsalıdır. Mahkeme kararlarıyla yapılan “hukuki” dinlemelerde bile soruşturmaya konu olmayan özel ve mahrem görüşmelerin dinlenmesi, kayıtlarının ifşa edilmesi, silinmemesi gibi olaylar da resmi mahkeme kararlarını dahi dünya genelinde tartışmalı hale getirmektedir.

Bu kararların yasal olsa bile meşru olmadığı yönünde hukuk alanına giren güncel teknik tartışma konuları gündeme gelmektedir. Bununla beraber yapılan yasal dinlemelerle birçok suçun önüne geçildiği, organize suç örgütleri ve mafyayla mücadelede önemli katkılar sağlandığı, deşifre edilen bazı terör eylemlerinin önlenildiği, uyuşturucu ve silah başta olmak üzere birçok kaçakçılık faaliyetine müdahale edildiği de bu süreçte yaşanan bir gerçekliktir.

Devletlerin ulusal güvenliği açısından da Amerika Birleşik Devletleri’nde 2010’lardan itibaren yaşanan İsveç merkezli Wikileaks adlı organizasyonun elde ettiği gizli belgeleri internet ortamında yayınlaması, bir tür casusluk faaliyeti olarak nitelendirilmiştir. Bu durum ABD’nin uluslararası alanda zor günler yaşamasına neden olmuştur. Diğer ülkelerin önde gelen devlet adamları ve siyasetçilerinin uluslararası organizasyonlar tarafından düzenlenen toplantılarda yapılan ikili görüşmelerde dahi ABD tarafından dinlendiğinin 2014 yılında belgeleriyle açığa çıkarılması ise güvenlik ve hukuk açısından bu tip dinleme ve bilgi-veri toplama yöntemlerinin meşruluğu konusunda tartışmalara neden olmaktadır. Kimileri tarafından casusluk olarak nitelenen bu faaliyetler, kimileri açısından ise ulusal ve uluslararası güvenliğin sağlanmasının en önemli ve vazgeçilmez araçlarından biri haline gelmiştir.

Siyasi değerlendirmelerimizde sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiğini bilemediğimiz kavramlar siber uzayın farklı yapılanması nedeniyle durumu daha da karmaşıklştırmaktadır. Siber uzayın gelişen ortamı henüz uluslar arası sistem ve hukukun bütünüyle kapsayabildiği bir alan değildir. Halihazırda bütün ülkeler "milli" siber alanlar oluşturmaya çalışmaktadırlar.... Aktörlerin belirsizliği ve siber uzayın hızı ulus-devletleri internet karşısında aciz bırakmaktadır. Büyük ve simetrik devlet yapılarının yeni ortaya çıkan bu tehditlere karşı eski organizasyonlarla karşılık vermekte zorlandığı görülmektedir. Siber tehditlerle mücadele edebilmek için devletlerin asimetrik ve hızlı tepki veren organizasyonlara ihtiyacı vardır. Tehdidin niteliğini derinlemesine anlamak, geliştirilecek tedbirlerin tutarlılığını artıracaktır (Bıçakçı (2013) s. 49-50).

Siber güvenlik alanındaki dinamik konular uzun yıllar boyunca sürekli tartışılacaktır. Ancak bu alanda devletlerin; kendilerinin, toplumun ve bireylerin güvenliğini sağlamak adına hukuk sınırları içerisinde yasal ve meşru politikalar üretmeleri ve geliştirmeleri gerektiği açıktır. Bu noktada AB ve Türkiye'nin ortak politikalar geliştirerek birlikte hareket etmesi, bilişim suçlarının önlenmesi ve siber güvenliğin sağlanması konusunda her iki taraf açısından olumlu sonuçlar alınmasına neden olacaktır. Bu durum ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenliğin artırılmasını sağlayacaktır. Bu nedenle Avrupa Birliği'nde bu konuda atılacak adımlar ve yaşanacak gelişmeler Türkiye tarafından yakından takip edilmelidir. Bilişim alanında Türkiye'nin yetişmiş ve nitelikli insan gücünün bu konuda mutlaka değerlendirilmesi de sağlanmalıdır.

4.5. ENERJİ GÜVENLİĞİ FAKTÖRÜ

Endüstri devrimi sürecinde 1990'lardan itibaren doğal gaz vazgeçilmez ana enerji kaynağı olarak görülmüştür. Ancak halen genel adıyla fosil yakıtlar olarak adlandırılan kömür, petrol ve doğalgazın en önemli enerji kaynakları olduğu söylenmelidir. Rüzgar enerjisi, güneş enerjisi, hidroelektrik santraller, jeo-termal enerji gibi alternatif enerji kaynaklarına olan ilgi de 2000'li yıllardan itibaren artmıştır. Henüz yeterli ilgi gösterilmemesine rağmen 21.Yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren bu alternatif enerji kaynaklarının, enerji üretiminde ciddi bir paya sahip olabileceği değerlendirilmektedir.¹¹⁷

Dünyanın birincil enerji kaynakları içerisinde doğalgaz, petrol ve kömür gibi fosil yakıtların 2010'lu yıllarda %85 civarında bir paya sahip olduğu düşünülmektedir.

¹¹⁷Energy Infrastructure. Prioritiesfor 2020 andbeyond – A blueprintfor an integrated European Energy Network, 2011

Bu da enerji kaynakları üzerinde sürdürülen mücadelenin daha iyi anlaşılması açısından anlamlıdır. Uzunca bir süre daha bu fosil yakıtların enerji kaynakları içerisindeki payının bu seviyelerde seyredeceği öngörülmektedir. Ancak 2050'lerden sonra yenilenebilir temiz enerji kaynaklarının payının %50'lerin üzerine çıkabileceği tahmin edilmektedir.¹¹⁸

Herhangi bir madenin yeryüzünde bulunduğu miktarı gösteren rezerv; kanıtlanmış, potansiyel ve muhtemel olmak üzere üç kategoride değerlendirilir. Petrol endüstrisinde yapılan hesaplar genelde kanıtlanmış rezervler dikkate alınarak yapılır.

Dünyada 2005 yılı sonu itibarı ile kanıtlanmış 1.200,70 milyar varillik petrol rezervlerinin %61,9'u Ortadoğu ülkelerinde, %11,7'si Avrupa ve Avrasya'da, %9,5'u Afrika'da, %8,6'sı Güney Amerika'da, %5'i ise Kuzey Amerika'da ve %3,3'ü ise dünyanın diğer farklı bölgelerindedir.

Petrol üretimi paylarının dağılımında ise Ortadoğu ülkelerinin payı %31, Avrupa ve Avrasya'nın payı %21,7, Kuzey Amerika'nın payı %16,5, Afrika'nın payı %12 ve Asya Pasifik'in payı ise % 9,8, dünyanın diğer farklı bölgelerinde ise %9 civarındadır. Bu oranlar da rezerv yüzdeleriyle üretim yüzdeleri arasındaki ciddi farklılıkları ortaya koyması açısından önemlidir.

2005 yılı sonu itibarı ile kanıtlanmış 179,83 trilyon m³ doğalgaz rezervinin yaklaşık %40'ı Ortadoğu, %35,5'i Avrupa-Avrasya, %8,5'i Kuzey Amerika, %8'i Asya Pasifik, % 8'i ise Afrika ülkelerindedir.

Doğalgaz üretimi incelendiğinde ise en yüksek rezerve sahip Ortadoğu ülkelerinin payının ancak % 11'lerde olduğu görülecektir. Bunun nedeni ise Ortadoğu ülkelerinin doğalgazdan çok daha kolay pazarlanabilen zengin petrol rezervlerine sahip olmalarıdır. Doğalgaz üretimi alanında en yüksek paya sahip olan bölgeler ise Avrupa-Avrasya, Kuzey Amerika ve Asya-Pasifik ülkeleridir.¹¹⁹

---

¹¹⁸Energy Roadmap 2050, 2011

¹¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Acar, Ç. Bülbül, s. (2011) s.38-43)

Petrol fiyatlarının belirlenmesindeki bazı önemli faktörler; üretici ülkelerin arz/talep dengesi üzerindeki etkileri, petrol üreticisi ülkeler ve bölgelerde oluşan siyasal istikrarsızlıklar, doğal afetler, savaşlar ve gelişmekte olan ekonomilerin petrol talepleri olarak sayılabilir.

Enerji alanındaki arayışların üç ana amacı vardır: Birinci amaç fosil yakıtlara özellikle de petrole olan bağımlılığı azaltmaktır. İkinci amaç, sera gazı salınımını sınırlamak ve daha temiz bir çevre oluşturmak için yeni enerji kaynaklarını hayata geçirmektir. Üçüncü amaç ise, daha ucuz veya çok ucuz bir maliyetle yeni ve sonsuz bir enerji kaynağına ulaşmaktır. Her üç amacın nihai sonucu teknolojiye yatırım yapmak ve yeni kaynakları bulabilmenin maliyetini tüketiciler arasında paylaşmaktır.... Yeni nesil enerji kaynakları arasında yeni nesil nükleer teknoloji, hidrojen ve yakıt hücrelerinin kullanımı, güneş enerjisinin kullanımı, rüzgar ve diğer yenilenebilir kaynaklar ile doğalgaz ve kömürün gelişen teknolojiye paralel olarak farklı biçimlerde kullanılması başlıkları öne çıkmaktadır(Demir (2010) s. 39).

2010'larda bazı Arap ülkelerinde Arap Baharı adı altında yaşanan toplumsal olayları, A.B.D.'nin Irak ve Afganistan operasyonlarını, Ortadoğu'da yaşanan çatışma ve iç savaşları, Orta Asya ülkeleri üzerinde Rusya Federasyonu ile ABD arasında süregelen gizli çatışmaları, ülkelerin ve uluslararası organizasyonların enerji politikalarından bağımsız değerlendirmek doğru değildir.¹²⁰

Türkiye de dünyanın en önemli enerji kaynaklarını içeren tüm bu gerginlik coğrafyasının göbeğindeki bir ülke olması nedeniyle doğal olarak her an için tüm tehdit unsurlarını bir arada değerlendirerek dış politikası ile güvenlik ve enerji politikalarını dinamik bir şekilde revize etmek durumunda kalmaktadır. Çin, Hindistan ve Asya-Pasifik ülkeleri de enerji odaklı uluslararası ilişkilerde önemli bir role sahiptir. Ancak bu çalışmanın konusu itibarıyla burada AB ve Türkiye'nin enerji politikaları ile bunları doğrudan ilgilendiren Rusya, Ortadoğu ve Orta Asya ülkelerinin enerji kaynakları ve politikaları üzerinden güvenlik eksenli kısa bir genel değerlendirme yapılmıştır.

4.5.1. AB Politikalarında Enerji Faktörü

Avrupa Birliği'nin enerji tedarikinde en önemli coğrafi bölgeler Rusya ve Orta Asya olarak görülmektedir. BP verilerine göre 2010 yılı itibarıyla petrol

¹²⁰ Aınur Nogayeva, **Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları**, USAK Yayınları, Ankara, 2011, s.299-302.

ithalatında Avrupa yaklaşık % 22,6 ile doğalgaz ithalatında ise % 42,6 ile birinci sıradadır. Rusya ise petrol ihracatında % 13,7 ile doğal gaz ihracatında ise % 20,5 ile birinci sıradadır. Avrupa Komisyonu'nun 2008 tarihli raporuna göre¹²¹ AB, tüketilen petrolün % 86'sını, doğalgazın ise % 64,5'ini ithal ederken bu oranların 2020'lerde petrolde % 93, doğalgazda ise %77'lere çıkacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle AB ile Rusya arasındaki söz konusu enerji eksenli ticari ilişki, iki tarafı da jeo-enerji alanında önemli aktörler haline getirmektedir. Küresel jeopolitiğin tüm gelişmelerini içeren enerji jeopolitiği, sadece enerji kaynaklarının bulunduğu alanları değil enerji arz-talebinin çevrelediği tüm coğrafi unsurları kapsar.¹²²

Enerji jeopolitiği açısından bakıldığında AB için Rusya'ya alternatif olabilecek önem ve nitelikteki Orta Asya ülkeleri ile olan ilişkilerinde AB'nin çok da etkin bir rol üstlenebildiği söylenemez. Halbuki AB'nin planladığı ortak elektrifikasyon projesinin en önemli girdilerinden biri, Hazar Havzası'ndan elde edilecek enerji kaynaklarıdır. Bu enerji kaynaklarının Avrupa'ya güvenli ve sürdürülebilir bir şekilde kesintisiz temini, bu projenin gerçekleştirilebilmesi için çok önemlidir.

Özellikle enerji kaynakları bakımından dışa bağımlı AB için son derece önemli bir bölge olmasına rağmen, çok uzunca bir süre AB'nin Orta Asya politikası, büyük ölçüde ikili Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları (PCA-Partnership and Cooperation Agreement) ve "TACIS" adı verilen ("Technical Assistance to CIS – Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Teknik Yardım) yardım programları ile sınırlı kalmıştır. AB'nin Orta Asya'ya 2010 yılına kadar aktardığı kaynak 1,5 milyar Avro olarak hesaplanmaktadır. AB, son dönemde bölgeye verdiği önemi göstermek üzere Almatı'da Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ı muhatap alan AB Delegasyonu Ofisi, Türkmenistan ve Özbekistan'a ise "Avrupa Evi" açmıştır(Erdoğan (2011) s.13).

Avrupa Birliği'nin doğalgaz ihtiyacının yarıya yakını 2010'lu yıllar itibarıyla Rus Gazprom şirketi tarafından karşılanmaktadır. Bu anlamda AB'nin Rusya'ya doğalgaz konusunda büyük oranda bir bağımlılığının söz konusu olduğu söylenmelidir. 2006 ve 2009'da Rusya'nın komşularıyla yaşadığı sorunlardan kaynaklanan doğalgaz krizleri, AB'nin doğalgaz arzındaki kesintilere karşı hazırlıksız ve savunmasız olduğunu da göstermiştir. Bu nedenle Orta Asya

¹²¹Inter-connecting Europe. New Perspectives for Trans-European Energy Networks, October – 2008

¹²² Saygın, Çelik, **a.g.e.** s.39-46.

lkeleri, coğrafi konumları ve kanıtlanmış enerji rezervleri yönüyle Rusya'nın alternatifi olabilmeleri anlamında jeo-enerji bağlamında çok önemli sayılırlar. Bu anlamda AB'nin Rusya'ya enerji bağımlılığının azaltılabilmesi için sürdürülen arayışlar; Orta Asya (Hazar Havzası), Norveç, Kuzey Afrika ve Ortadoğu alternatiflerini ön plana çıkarmaktadır.¹²³ Buna karşın Rusya da Türkiye ve Uzakdoğu üzerinden geliştirdiği alternatiflerle AB'nin politikalarına cevap oluşturmaya çalışmaktadır.

Erdoğan (2011) tarihli çalışmasında; "Bütün bunlar, AB'nin Orta Asya politikasının en önemli ayaklarından olan "geniş komşuluk" ve "enerji güvenliği" konularının yer aldığı Ortak Dış ve Güvenlik Politikası(OGDP)'ni yakından ilgilendirmektedir. AB'nin dış politika belgelerinde, dış enerji kaynaklarına % 70'lerin üzerindeki bağımlılık vurgulanarak, bunun artarak devam edeceğinden hareketle, enerji güvenliği konusunun ODGP'nin en önemli alanlarından birisi olduğu vurgusu yapılmaktadır"¹²⁴ demektedir.

Enerji ihraç eden ülkeler politikalarını oluştururken, buldukları coğrafi konum ile enerji kaynaklarına yakınlık-uzaklıklarına ve sahip oldukları enerji kaynakları ile ithal edilecek enerji kaynaklarının dengesine göre bir strateji belirlemelidir. Bu strateji ise her ülke için verimlilik açısından en iyi tercihe karar verme amacını taşır.

Ortak politika arayışlarına rağmen AB'nin ODGP'de yaşadığı sorunlar, Orta Asya politikası bakımından son derece çarpıcı bir görüntü vermektedir. Başta Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya olmak üzere AB ye devletlerinin farklı çıkar algıları ve ulusal politika ncelikleri, Orta Asya gibi AB'nin temel olarak "istikrar", "bölgesel güvenlik" ve "enerji" alanında ortak politikalar üretmesi gereken bir alanda ciddi handikap yaratmaktadır (Erdoğan (2011) s.23).

Bunun yanında AB'nin Orta Asya lkeleriyle Birlik olarak yürüttüğü ilişkileri kurumsal bir çerçeveye oturtmak için oluşturduğu bazı politikalar vardır. TACIS, NABUCCO, TRACECA, INOGATE ve TANAP gibi programlar ve ulaşım hatları ile AB, Rusya karşısında alternatif olarak değerlendirmeyi planladığı Orta Asya lkeleriyle ilişkilerinde de belli bir istikrar sağlamayı hedeflemektedir. INOGATE

¹²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Saygın, H., elik, C. (2011) s. 105-122).

¹²⁴ Murat Erdoğan, **Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları**, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2011, s.13.

programı, bölgesel petrol ve doğalgaz ürünlerinin daha iyi hale getirilmesi ve çağdaştırılmasına ve Hazar ve Orta Asya bölgelerinden Avrupa ve Batı piyasalarına hidrokarbon taşınması için farklı seçeneklerin değerlendirilmesine yönelik olan taraf ülkelerin çabalarını desteklemektedir.¹²⁵

Orta Asya ve Kafkasya başta petrol ve doğalgaz olmak üzere içerdiği zengin doğal kaynaklarla, bunların ulaşabileceği ülkeler nedeniyle kendine has bir jeopolitik öneme sahiptir. Aynı coğrafyaya enerji çerçevesinden bakışla yapılacak tanım, petrol ve doğalgaz üreticisi ülkeleri diğerlerinden ayıştıracaktır...Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın kime hangi kanal ve koşullarda ne kadar petrol ve doğalgaz sattığı, Rusya'nın ve İran'ın arz boyutundaki stratejik kazanımlarını, AB'nin enerji güvenliğini, ABD'nin küresel hedeflerine ulaşma becerisini, Çin ve Hindistan'ın küresel konumunu, Türkiye'nin bölgesel açılımlarıyla enerji kavşağı olma arzusunu eş anlı olarak etkileme kapasitesine sahiptir (Bilgin (2010) s. 160-161).

Avrupa Komisyonu'nun Mart-2006'da yayınladığı "Yeşil Rapor: Sürdürülebilir, Rekabetçi ve Güvenli Enerji İçin Bir Avrupa Stratejisi" başlıklı raporda AB'nin doğalgaz talebinin %80'inin sadece Rusya, Cezayir ve Norveç'ten sağlandığına dikkat çekilerek enerji güvenliğinin hayati olduğu ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir¹²⁶.

Özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları, AB'nin genişlemesine bağlı olarak ODGP Stratejisi ve 2006'da yaşanan Rusya-Ukrayna gerilimi, Çin ve Hindistan'ın artan enerji talepleri, AB'nin Orta Asya ülkelerine olan ilgisini artırmıştır. Avrupa Birliği'nin yayınladığı muhtelif raporlarda¹²⁷ da enerji stratejilerinin; yenilenebilir

¹²⁵ "INOGATE", Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Bulgaristan, Makedonya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Moğolistan, Özbekistan, Romanya, Rusya, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan ve Ukrayna'yı kapsayan ve Avrupa'ya petrol ve gaz taşınmasını amaçlayan uluslararası projedir. ("Interstate Oil Gas and Transport to Europe") (Demir (2003) s. 382-383).

¹²⁶ Green Paper. A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy, March-2006

¹²⁷ Energy Infrastructure. Priorities for 2020 and beyond – A blue print for an integrated European Energy Network, 2011.

Energy Infrastructure. Priorities for 2020 and beyond – A blue print for an integrated European Energy Network, November – 2010.

Energy Roadmap 2050, 2011.

On security of energy supply and international cooperation – "The EU Energy Policy : Engaging with Partners beyond Our Borders", September – 2010.

Energising Europe. A new energy infrastructure for a 21st Century Europe, November – 2010.

Renewable Energy: a major player in the European energy market, June – 2012

European Neighbourhood Policy: Energy and the Environment. Challengers Without Borders, 2009.

ve temiz alternatif enerji kaynaklarından elden edilen enerjinin, toplam enerji üretimindeki payının artırılması olduğu görülmektedir.

Petrolün tükenmekte olduğunu, kömürün aşırı çevre kirliliğine yol açtığını gören Avrupalılar büyük ölçüde güneş enerjisine yönelmişlerdir.... Avrupa kuzeyde bulunduğundan güneş enerjisinden yeterli ve güçlü bir şekilde yararlanamamaktadır. Bu problemi çözmek için en kolay çözüm Sahra'da güneş santralleri kurmak ve bu bölgeden üretilen elektriği kablo sistemleri ile Avrupa'ya aktarmaktır(Aydal, D. Cumalıoğlu, Y. (2011) s.206).

Avrupa Birliği'nin enerji stratejisinde en önemli başlıklar; kesintisiz arz, arz çeşitliliği yoluyla maliyetlerin azaltılması ve fosil yakıt tüketiminin azaltılarak yeni nesil enerji kaynaklarının geliştirilmesi olarak sayılabilir. Avrupa Birliği, enerji alanında en önemli pazar ülke ve en büyük alıcı durumundadır. Bu nedenle enerji politikalarını geliştirirken karakteristik bir pazar ülkesi gibi hareket etmesi beklenir. AB ülkelerinin enerji tedarikçisi ülkelerle kurduğu ikili ilişkiler dışındaki ortak politikalarında bu eğilime uygun hareket ettikleri gözlenmektedir.

Rusya'dan Avrupa Birliği'ne enerji kaynaklarının ulaştırılması konusunda ise Kuzey Akım Doğalgaz Boru Hattı Projesi, Yamal-Avrupa-II Doğalgaz Boru Hattı Projesi, Baltık Boru Hatları Sistemi ve Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı Projesi şu an için en önemli kanallardır.¹²⁸ Bunun yanında bazı farklı alternatif projeler için de fizibilite ve raporlama çalışmaları sürmektedir.

4.5.2. Türkiye'nin Coğrafi Konumunun Etkisi

Dünyadaki kanıtlanmış petrol ve doğalgaz rezervleri ile üretimlerinin en yoğun olduğu bölgelerin neredeyse tam ortasında kalan Türkiye büyük bir jeo-enerjik öneme sahiptir. Jeo-enerji alanındaki bu önemi Türkiye'nin 2010'lu yıllar itibarıyla dış politikasını da enerji ekseninde yeniden şekillendirmesini ve elindeki bu önemli "enstrüman"ı ulusal çıkarları doğrultusunda kullanmasını sağlamıştır.

Renewable make the difference, October – 2010.

Energy : Issues, Options and Technologies. Science and Society, December – 2002.

Energy 2020. A Strategy for Competitive, Sustainable and Secure Energy, 2011.

¹²⁸ Saygın, Çelik, **a.g.e.** s.49-52.

Ne var ki bu jeo-enerjik konumu aynı zamanda Türkiye'nin çevresel güvenliği açısından ciddi riskler taşımaktadır. Boğazlardan (İstanbul ve Çanakkale Boğazı) tankerler yoluyla yapılan petrol taşımacılığı, Türkiye için çevresel ve askeri güvenlik açısından ciddi sorunları bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle Türkiye, Boğazlar'ı devre dışı bırakacak bazı uluslararası projeleri ve hatları desteklemektedir.

İstanbul'un 16 milyonu yetmiyormuş gibi Karadeniz'in 6-7 katı büyüklükteki havzasında yaşayan 160 milyon insanın bütün kirliliğinin de Boğazlardan geçmesini ve Marmara'nın foseptiğe dönüşmesini, Ren-Tuna ve Don-Volga kanallarını, Dinyeper nehir ve bağlantılarını, Türkiye uluslar arası bir sorun olarak kullanmalıdır. Oysa, "KARADENİZ'İN KİRLENMEYE KARŞI KORUNMASI SÖZLEŞMESİ" 22 Nisan 1992'de 6 ülke tarafından Bükreş'te imzalanmasına rağmen uygulama yapılmamaktadır (Gül, A; Gül, A.Y. (1995) s.84-85).

Bu projelerden bir kısmı Bakü-Novorossiysk, Bakü-Süpsa, Hazar Boru Hattı, Burgaz-Dedeağaç Petrol Boru Hattı Projesi, AMBO (Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan) Petrol Boru Hattı Projesi, Pan-Avrupa Petrol Boru Hattı Projesi, Odessa-Broody-Plozk-Gdanks Petrol Boru Hattı Projesi, Samsun (Ünye)-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi olarak sayılabilir.¹²⁹

Hazar sorununun çözülmesiyle Türkiye ve AB açısından büyük önem taşıyan Irak-Türkiye Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Ceyhan PBH, Hazar Geçişli PBH, İran-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum DBH, Hazar Geçişli DBH, Irak-Türkiye DBH, Mısır-Türkiye DBH, NABUCCO DBH, Türkiye-Yunanistan-İtalya DBH, TANAP gibi bir çok alternatif proje ya hizmete alınmış ya da mevcut hatlarda çok daha etkin petrol veya doğal gaz akışı sağlanmış olacaktır. Çünkü bu tip projelerde maliyet avantajını sağlayan en önemli unsur hattın kapasitesidir.

Türkiye'nin 1990'lardan itibaren karşılaştığı dış tehdit unsurlarından bazıları "enerji" kaynaklıdır. Enerji koridorları üzerinde farklı ülkelerin güç mücadelesi, Türkiye'yi de jeo-enerjik ve jeo-politik açıdan doğal olarak bu mücadelelerin içerisine çekmektedir. Özellikle ABD, Rusya, Hindistan, Çin, Japonya gibi ülkeler ile Avrupa Birliği, Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi uluslararası

---

¹²⁹ Aynı Yer.

organizasyonlar arasında enerji alanında yaşanan stratejik rekabet Türkiye'yi doğrudan etkilemektedir.

Değişen enerji politikalarında kimi zaman Türkiye ile Rusya bazı projeler nedeniyle karşı karşıya gelmektedir. Bu da Türkiye için bir dış güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Her iki ülkenin de çıkarına uygun olan bazı projeler ise Türkiye ile Rusya arasında yakın ilişkiler kurulmasını sağlamıştır. Ancak enerji alanının dinamik özellikleri nedeniyle bu konuda stabil bir durumun elde edilmesi mümkün görünmemektedir.

Merkezi sosyalist ekonominin sonucu olarak Rusya'nın Azerbaycan – Türkmenistan – Kazakistan petrol ve gaz hatlarındaki monopolcü kontrolü dikkate alındığında, ABD ilk defa Rusya güzergahı dışında Azerbaycan petrolünün Türkiye – Gürcistan – Azerbaycan eksenini ile Karadeniz – Akdenize çıkışını sağlamıştır. ABD'nin müttefiklerine karşı bu desteği hem Gürcistan ve Azerbaycan hem de gelecekte benzeri imkanlardan yararlanması muhtemel olan Ermenistan, Ukrayna, Moldova gibi transit ülkeler üzerindeki ekonomik ve siyasal nüfuz alanını genişletmiştir. Amerikan yönetimi bu noktadan hareketle, enerji nakil hatlarının güvenliğinin sağlanması gerekçesi ile NATO üyesi Türkiye merkez olmak kaydı ile Gürcistan ve Azerbaycan üzerinde de daha aktif politikalar üretebilmektedir (Çaşın (2010) s. 327).

Türkiye ile Ermenistan ilişkilerinde 2010'lardan itibaren uluslararası camianın da diplomatik girişimleriyle bir yumuşama havası sağlanmıştır. Posof'taki Türkgözü sınır kapısının açılarak sınır ticaretinin geliştirilmesi hedeflenmiş, Van Akdamar'daki Ermeni Kilisesi ilk kez 2010 yılında ibadete açılarak yurt içinden ve Ermenistan'dan gelen Ermenilerin her yıl bir gün, sembolik bir dini ayin yapmasına izin verilmiştir.¹³⁰ Diğer zahiri sebepler göz ardı edildiğinde, enerji alanında Türkiye ile Ermenistan'ın ortak çıkarları bu yumuşamanın temel gerekçesi olarak sayılabilir. Rusya-Ermenistan-Türkiye üzerinden oluşturulması planlanan enerji koridoru çalışmasının altlığı mahiyetinde sergilenen bu girişimler, siyasi ve diplomatik alanda belirli bir mesafe alınmasını sağlamıştır.

Enerji politikaları, karakteristiği gereği değişken, belirsiz ve dinamiktir. 1915 olaylarının 100.yılı argümanı çerçevesinde son yıllarda her iki ülkenin iç siyasetinde tartışmalar yaşanmıştır. Gerek enerji politikalarının karakteristiği

¹³⁰ Murat Ercan, "Türkiye-Ermenistan Protokolleri: Süreç ve Kaygılar", Cüneyt Yenigün, Ertan Efeçil (Ed.), **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara, 2010, s.329-336.

gerekse 1915 olayları polemiği, bu yumuşama havasının kaybolmasına ve iki ülke arasında yine ve yeniden soğuk rüzgarlar esmesine neden olmuştur.

Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi'nin 2008 tarihli raporunda Türkiye'nin enerji politikaları ile ilgili şunlar denilmektedir:

- “Türkiye'nin ana enerji politikaları ve stratejileri;
- Türkiye'nin “Enerji Merkezi” olma potansiyelinden en iyi şekilde yararlanılması,
  - Kaynak ve güzergah çeşitliliği sağlanması,
  - Hazar Havzası ve Ortadoğu petrol ve doğalgazının piyasalara ulaştırılması sürecine her aşamada katılım sağlanması,
  - Yerli kaynakların kullanımı ve geliştirilmesine öncelik verilmesi,
  - Stratejik petrol ve doğalgaz depolama kapasitesinin artırılması,
  - Yeni teknolojilerin kullanımı, teknolojinin geliştirilmesi ve yerli üretimin artırılması,
  - Talep yönetiminin etkinleştirilmesi ve verimliliğin artırılması,
  - Yakıt esnekliğinin artırılması (üretimde alternatif enerji kaynağı kullanımına olanak sağlanması),
  - Enerji sektörünün, işleyen bir piyasa olarak şeffaflığı ve rekabeti esas alacak şekilde yapılandırılması
  - Bölgesel işbirliği projelerine katılım ve entegrasyon,
  - Her aşamada çevresel etkileri göz önünde bulundurmak, şeklinde özetlenmektedir” (Saygın, H. Çelik, C. (2011) s. 141).

Türkiye ile Kuzey Irak yönetimi arasında 2014'lerde enerji işbirliği alanında yaşanan gelişmeler de bölgeyi olumlu etkilemiştir. Ancak Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ile enerji alanında yapılan görüşmeler, her ne kadar Erdoğan ve Barzani Hükümetleri tarafından barışçıl ekonomik adımlar olarak değerlendirilse de bu durumdan rahatsız olan Irak Merkezi Hükümeti ve bunu destekleyen ABD ile bazı Batılı ülkeler tarafından büyük endişe ve eleştiriyle karşılanmıştır.

4.5.3. Enerji Güvenliğinin İlişkilere Etkisi

Ülkelerin sanayi üretimini gerçekleştirebilmeleri, teknolojik gelişmelerini sürekli kılabilirmeleri ve yeterli askeri güce sahip olabilmeleri için sürekli enerji tedarikini, kesintisiz arz güvenliğini, enerjinin güvenliğini ve enerji yollarının (transport) güvenliğini sağlayabilmeleri hayati bir önem taşımaktadır.

Gücü elde etme mücadelesinde temel unsur olarak görülen enerji kaynakları, bu yüzyıldaki mücadelenin ana teması. Enerji kaynaklarını ve bu kaynakların ulaşım hatlarını kontrol eden güç; aynı zamanda küresel ekonomiye ve bu yolla da dünyaya egemen olma çabaları ile gelecekteki küresel jeopolitiğin yönünü belirleyecek. Enerjiyle ilgili geliştirilecek yaklaşım ve stratejilerin temelinde, bu stratejik kaynağın bulunduğu, taşındığı ve tüketildiği coğrafya büyük önem arz ediyor(Saygın, H. Çelik, C. (2011) s. 21).

Jeo-enerjik konumu Türkiye'yi enerji alanında önemli bir ülke haline getirmektedir. Avrupa (Birliği) ülkeleri enerji güvenliğini ve enerjinin sürdürülebilirliğini sağlamak için rasyonel politikalar üretmek istemektedir. Türkiye de jeo-enerjik konumunun sağladığı avantajla Avrupa Birliği ile olan ilişkilerini, tam üyelik sonucuna dönüştürmeyi hedeflemektedir. Ancak enerji konusunda üretilen politikalar belirlenirken sadece iç dinamiklerin hesap edilmesi yeterli değildir. Ülkeler tarafından atılacak adımların dinamik bir dış politikayla da desteklenmesi gereklidir.

AB'nin (Avrupa Komisyonu'nun) 1995 yılında yayınlanan "Avrupa Birliği için Enerji Politikası" isimli Beyaz Kitapta enerji güvenliğinin sağlanması, rekabetçi bir enerji piyasasının oluşması ve çevrenin korunması gibi öncelikli hedefleri ortaya konmuştur.¹³¹ 2006 tarihli "Sürdürülebilir, Rekabetçi ve Güvenli Enerji için Avrupa Stratejisi" başlıklı Yeşil Kitapta ise dış politika, rekabet ve iç enerji piyasası, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, Birlik olarak hareket edilmesi, çevre açısından sürdürülebilir gelişme ve yenilik ile teknolojiye atıfta bulunulmuş ve düzenli olarak "Stratejik Enerji Durumu"nun yayınlanması önerilmiştir.¹³² AB'nin enerji politikalarındaki önceliği ise enerji arz güvenliği konusundaki riskleri en aza indirmektir.

AB'nin Türkiye'yi aday ülkeliğe kabul etmesindeki gerekçelerden biri, Türkiye hesaba katılmadan üretilen bir enerji politikasının eksik kalacağı kanısıdır. Bu nedenle AB-Türkiye ilişkilerinde "enerji" faktörü, her iki taraf açısından da önemlidir. 2030'lara kadar AB enerji piyasalarına entegrasyon ve Orta Asya ülkelerinin elektrik ticaretini AB sistemine bağlaması noktasında Türkiye'nin hem bölgesel bir enerji piyasası hem de enerji ticareti alanlarındaki rolünün ciddi anlamda artacağı öngörülmektedir.

Bu anlamda Türkiye de enerji politikalarında AB'nin enerji politikalarına uyumlu hedefler belirlemelidir. Böylece Türkiye hem kendi enerji güvenliğini büyük

¹³¹ White Paper. An Energy Policy for the European Union, December – 1995

¹³² Green Paper. A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy, March– 2006

oranda garanti altına almış olacak hem de doğal enerji koridoru olması özelliğinin verdiği avantajla Avrupa'nın sürdürülebilir enerjisine sağladığı katkıyı ilişkilerde lehine kullanabilecektir.

Diğer bölümlerde değinildiği üzere ekonomideki bozulmalar, toplumun iç huzurunu derinden sarsan etkenlerden biridir. Ekonominin bozulmasıyla bireysel ve organize suçlarda beklenmedik artışlar olur. Bu durum, ilave asayiş sorunlarına neden olduğu gibi toplumsal huzursuzluğu da artırır.

Türkiye'nin ekonomi güvenliğinin sağlanmasında siyasi istikrarın yanı sıra enerjiden elde edilecek gelir ve enerji ihtiyacı için ayıracağı bütçe önemli rol oynayacaktır. Bu nedenle Türkiye enerji stratejilerini belirlerken çok yönlü politikalar geliştirmelidir. Enerji ekonomisi bir ülkenin ekonomik büyümesinin motor gücüdür. Verimli ve rekabetçi bir enerji ekonomisi, bir ülkenin ekonomik büyümesi ve ekonomik girdilerinin artması için kritik bir unsurdur. Liberalleşme, enerji piyasalarının gelişiminde çok önemli bir etkidir. Liberalleşme arttıkça küresel enerji pazarı da büyüyecektir.

SONUÇ

Sonuç bölümünde öncelikle bu çalışma sırasında elde edilen bulgularla ilgili belirli ana konular çerçevesinde genel değerlendirmelere yer verilmiştir. Daha sonra ise bu bulgu ve değerlendirmelere dayanarak sonuçlar çıkarılmış, bu sonuçlar doğrultusunda da çeşitli önerilere yer verilmiştir.

Türkiye'nin tam üyelik için Avrupa Birliği'ne müracaat ettiği 1987'den 2014'lere kadar aradan geçen yaklaşık 27 yıllık süre, AB-Türkiye ilişkilerinin geleceği açısından da fikir vermektedir. Türkiye'de bazı dönemlerde "Hıristiyan Kulübü" diye nitelendirilerek Avrupa Birliği'nden uzak durulmuştur. Çoğu zaman ise tam üyeliğin, 1923'te Cumhuriyet'in kurulmasıyla konulan Batılılaşma ve çağdaşlaşma hedefinin zirve noktası olacağı değerlendirilmiştir. Ancak Avrupa Birliği yolculuğu, Türkiye Cumhuriyeti için ciddi açmazlarla doludur.

Türkiye'nin dini, kültürel ve geleneksel muhafazakar yapısı, Avrupa Birliği'nde endişelere neden olmaktadır. Bu endişelerin gerekçelerinden biri ise Türkiye'nin üyeliğe kabul edilmesiyle yaşanması muhtemel güvenlik sorunlarıdır. Bu nedenle Türkiye, AB üyeliği için istenen ekonomik ve hukuki tüm kriterleri yerine getirirse de tam üyeliğe kabulünde diğer ülkelerde uygulanmayan farklı öznel değerlendirmeler yapılabilir. Türkiye'nin ekonomik kriterlerin yanı sıra kendi içinde bazı güvenlik sorunlarını çözmeden tam üyeliğe kabulü zayıf bir olasılıktır. Bu iç güvenlik sorunlarının en önemlileri etnik temelli ve azınlık haklarıyla ilgili sorunlar ile irticai yapılanmalardır. Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde güvenlik faktörü açısından en sorunlu konulardan birisi PKK terörüdür.

Uzun yıllar boyunca şiddet ve silahlı eyleme dayanan örgüt politikaları zamanla değişkenlikler göstermiştir. Bunlardan biri de silahlı mücadele konusunda yaşanan strateji değişikliğidir. PKK yönünden silahlı mücadelelerin sonlandırılması konusuna demografik yapı açısından bakıldığında aslında PKK için de Anadolu'nun ekonomik gelişmişliği yüksek birçok coğrafyasında etkin

olabilme fırsatı varken, sadece geri kalmışlığı en yoğun doğu ve güneydoğusuna sıkışıp kalarak varlığını sürdürmek, rasyonel görülmemiştir.

Ya tüm uluslararası tepkilere karşın silahlı mücadele ve terör yolu ile sadece ekonomik olarak zayıf bölgelerde etkin olmayı denemek; ya da değişen demografik yapının da etkisiyle siyasi mücadele yoluyla ve demokratik yöntemlerle ülkenin bütününde söz sahibi olmaya çalışmak. Aslında bu ikilem, bir anlamda PKK'nın stratejik tercihlerinin değişmesinde önemli bir etkidir. 2011'lere kadar şiddet ve terör olaylarını tırmandıran PKK, hem güvenlik güçlerinin mobil lokal operasyonları karşısında yaşadığı ağır kayıplar hem de Arap Baharı Hareketleri ve dünyanın enerji odaklı siyasi konjonktürünün dönüştürdüğü yeni siyasi atmosfer nedeniyle bu kez de müzakere yöntemini denemeyi tercih etmiştir. Ancak örgüt çeşitli nedenlerle bozulan çözüm süreci görüşmeleri neticesinde tekrar şiddet ve silahlı eylemlere yönelmiştir. Bu durum da Türkiye ile ilişkilerinde AB'nin güvenlik odaklı kaygılarında artışa neden olmaktadır.

Türkiye'de 2011 seçimleri yaklaşana kadar süren terör eylemleri ve askeri operasyonlar, yapılan görüşmeler sonucunda seçimler öncesinde kesilmiş ve bu durum da seçimlerde genel olarak iktidar partisinin lehine bir siyasi hava ve sonuca neden olmuştur. Kamuoyuna Oslo Görüşmeleri olarak yansıyan müzakereler, oluşan tepki nedeniyle bir süreliğine askıya alınmış ancak daha sonra "Çözüm Süreci" adı altında ve bu kez devlet tarafından doğrudan terör örgütü lideri Abdullah Öcalan muhatap alınarak kalınan yerden ve daha hızlı bir tempoda devam edilmiştir. Her iki taraf da bu süreci, Avrupa ülkelerinden ve yabancı devletlerden bağımsız, tarafların kendi öz yönetimlerinde alınan kararlar doğrultusunda geliştirilen kalıcı barış ve çatışmasızlığa yönelik müzakereler olarak nitelendirmiştir. Ancak bu sürecin, Irak'ın kuzeyi ve ortasındaki petrol ve doğalgaz yataklarından elde edilecek ürünlerin Avrupa'ya transferinin koordinasyonu ve paylaşımı amacıyla yürütülen ve içinde Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'nin de yer aldığı çok taraflı uluslararası görüşmeler olduğu da bazı kesimlerce iddia edilmiştir.

Görüşmelerin taraf yönetimler değil çok ortaklı uluslararası büyük enerji şirketleri ve kartellerinin planlaması ve yönlendirmesiyle yürütüldüğüne dair bazı iddialar da kamuoyunda ilgi çekmiştir. Ancak bu spekülatif söylemler, gerçekliği veya gerçek dışılığı yakın zamanda değil ancak orta veya uzun vadede ispat edilebilecek, bilimsel verilere en azından henüz dayandırılmayan genel değerlendirmelerdir. Nitekim daha sonra 2017’de gerçekleştirilen bağımsızlık referandumunun da etkisi ve Suriye’nin kuzeyinde yaşanan gelişmelerden sonra bu kez Türkiye ile Kuzey Irak Bölgesel Hükümeti arasında ilişkiler kesilmiştir. Türkiye enerji ilişkilerinde merkezi Irak Hükümeti’ni tek muhatap olarak kabul etmiştir. Bununla birlikte Türkiye, güvenliğini korumak amacıyla Irak ve Suriye’nin kuzeyinde çeşitli uzun dönemli askeri operasyonlara yönelmiştir.

Ancak Türkiye’nin gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlara, dış kamuoyunun bakışı zaman zaman Türkiye’nin istemediği şekilde gelişmektedir. Bunda da Avrupa genelinde propaganda çalışmaları yürüten bazı siyasi örgüt ve sivil toplum kuruluşlarının etkisi büyüktür. Bu durum da bazı istenmeyen diplomatik sorunlara neden olmaktadır. 80’lerden sonra Avrupa (Birliği) ülkeleri ile yaşanan siyasi sığınmacılar tecrübesinden de faydalanılarak, uluslararası kamuoyunda Türkiye aleyhine oluşan bazı kaygıların giderilmesi amacıyla daha etkin diplomatik girişim ve ilişkilerin geliştirilmesi yönünde adımlar atılmalıdır.

Ermeni terör örgütü ASALA’nın Türk diplomatlarına karşı Avrupa’da yürüttüğü suikastlerle ilgili girişimlerde çoğu zaman yetersiz kalındığı ve Türkiye’nin kendini çok geç ifade edebildiği hatırlanmalıdır. Bu nedenle içinde bulunulan çağın en önemli diplomasi araçlarından olan propaganda ve diyalog mekanizmalarını en doğru şekilde değerlendirme konusunda yeni ve kapsamlı politikalar geliştirilmesi, Türkiye’ye yönelecek güvenlik kaygıları algısının bertaraf edilmesi noktasında başarılı bir önleyici strateji olabilir.

Türkiye’nin PKK özelinde diğer bazı terör örgütleriyle de mücadelesinde edindiği deneyim göstermektedir ki terör sorununun çözümünde izlenecek metodolojide sadece askeri yöntemler tek başına yeterli olmamaktadır. Bunun yanı sıra

siyasi, tarihsel, ekonomik ve sosyolojik değerlendirmeler doğrultusunda çok yönlü stratejiler geliştirilmelidir.

Bu doğrultuda demokratik ve özgürlükçü bir yaklaşımla azınlıklara ve toplumun farklı kesimlerine sağlanması gereken doğal ve kültürel hakların, toplum huzuru açısından bir emniyet sübabı vazifesi gördüğü düşünülmelidir. Olası toplumsal gerilimler bu reformlar vesilesiyle azalır ve büyük kitlesel eylemlerin toplumda karşılığı olmasının önüne geçilir. Bu anlamda da ulusal güvenlik açısından aslında bu tip doğal ve kültürel hakların garanti altına alınması, düşünülenin aksine bir iç güvenlik tehdidi oluşturmayacağı gibi ileride oluşabilecek daha büyük ve karmaşık iç güvenlik sorunlarının da önüne geçebilir.

Tüm bu yöntemlerin amacına ulaşması için gereken bir diğer aracın ise her zaman için uluslararası toplum ve organizasyonlarla diyalog halinde bulunmak olduğu da bu tecrübeye açık bir biçimde yaşanmıştır.

Doğal ve kültürel haklarla ilgili düzenlemeler yapılırken dikkat edilmesi gereken en önemli husus ise her toplumun, milletin, ülkenin ve devletin kendine özgü koşullarının; tarihsel, siyasal ve sosyolojik gerçeklikler de göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerektiği gerçeğidir. Avrupa Birliği'nin mevzuat güncellemelerinde yine evrensel standartlara uyulmakla birlikte yerel ve bölgesel istisnaların (belirli ve standart ölçütlerle ve suiistimalleri engelleyecek önlemlerle) tanınabilmesi imkanı sağlanmalıdır. Bu gereklilik belki şu aşamada Türkiye açısından bir ayrıcalık durumu gibi değerlendirilebilir. Ancak değişen dünya konjonktürü ve uluslararası ilişkilerdeki dinamizmin de etkisiyle bu talepler Birliğe üye bazı diğer ülkeler tarafından da 2014'ler sonrasında dile getirilmeye başlanmıştır.

Nitekim Avrupa Birliği ülkelerinde son dönemlerde yaşanan Brexit ile Birleşik Krallığın Avrupa Birliği'nden ayrılma süreci, Fransa, Almanya ve bazı diğer Birlik üyesi ülkelerde AB karşıtı parti ve düşüncelerin giderek güçlenmeye başlaması, İtalya ile yaşanan bütçe krizi gibi bazı gelişmeler, AB'nin özellikle güvenlik temelli bazı ortak dış ve güvenlik politikalarını da tartışmalı hale getirmiştir. "Sarı

yelekliler” hareketi ve benzeri toplumsal olaylar ile bu olaylar karşısında Avrupa hükümetlerinin geliştirdiği güvenlikçi politikalar doğrultusunda sergilediği katı, sert, antidemokratik tutum gibi çokça ihtilafli olgu, AB'nin geleceğinin daha derinden sorgulanmasını da beraberinde getirmektedir.

Avrupa'da 2014'ler sonrası itibarıyla tüm bu kavramsal tartışma ve olaylar yaşanırken Türkiye'de ise çözüm sürecinin sona ermesi, 15 Temmuz darbe girişimi, büyük Avrupa ülkeleriyle bozulan ilişkiler, Suriye Savaşı'nda değişen pozisyon ve roller, köklü politika değişikliklerine neden olmuştur.

2014'ler itibarıyla ekonomik güvenlik kaygıları konusunun Avrupa Birliği ile ilgili yönünde ise Türkiye açısından temel kaygı; Türkiye'nin mevcut ekonomik yapısına siyasi nedenlerle yapılacak uluslararası spekülasyon müdahaleleriyle oluşacak bir huzursuzluk tablosunun, ekonomiye vereceği zarar ve bozulan istikrar ortamı algısı olmuştur. Bu algı, o ana kadar toplumun birçok kesimi tarafından başarılı olarak değerlendirilen AKP hükümetlerinin ekonomi politikalarının sorgulanabilir hale gelmesine ve böylece AKP'nin de siyasi istikrar için iktidarın tek alternatifi olduğu algısının değişmesine ve toplumun bazı kesimlerinde iktidarın el değiştirmesiyle sonuçlanabilecek bir seçimin yaşanabileceği endişesine neden olmuştur.

Toplumun diğer bir kesimi için ise otoriter ve çatışmacı yönetim anlayışı nedeniyle başlı başına bir güvenlik tehdidi oluşturan mevcut iktidar anlayışından kurtulmak, ülkenin güvenliği açısından temel politika olarak görülmüştür. Ancak bu subjektif yorumlar bir yana Türkiye açısından asıl tehdit unsuru ise toplumun bu iki kesimi arasında oluşmaya başladığı gözlenen keskin kamplaşmadır. Ne var ki mevcut durumda gelinen noktada 2014'ler açısından olası görülen bu kamplaşmanın, 2017 yılında gerçekleşen yönetim sistemi değişikliğiyle birlikte artarak sürdüğü gözlenmektedir.

Ekonomi kaynaklı güvenlik sorunlarında 2014'ler itibarıyla bir diğer önemli etken de kentleşme ve çevre konularında süregelen olumsuz gelişmelerdir. Büyük göçler sonunda oluşan çarpık kentleşme, altyapı ve üstyapı sorunları, toplu konut ve kentsel dönüşüm politikalarını zorunlu kılmıştır. Bu tip imar sorunları

da rant ekonomisi diye tanımlanan; imara yeni açılan veya imar değişikliği yapılan alanlarda ucuz fiyatlarla elde edilen arsaların, sonradan gerçekleştirilen ahlakdışı düzenlemelerle fahiş oranlarda getiri sağlayarak haksız kazançların edinilmesi realitesini beraberinde getirir. Bu amaçla insanlar istemeden korkuyla arsalarını elden çıkarmak veya değerinin farkında olmadan ellerindeki gayrimenkulleri yok pahasına satmak durumunda kalmıştır. Bu amaçla içinde kamu görevlilerinin de bulunduğu organize suç örgütleri kurulmuş, arsaların ele geçirilmesinden imara açılmalarına veya imar değişiklikleriyle rantabl hale gelmesine, daha sonra satışına kadar bir rant zinciri oluşturulmuştur.

Şehir planlamacılığı, mimarlık ve mühendislik bilimlerine aykırı şekilde dere yataklarına binalar yapılmış, yeşil alanlar, sit alanları, birinci derece tarım arazileri yapılaşmaya açılmıştır. Bu yanlış uygulamalar da deprem, sel, heyelan gibi doğal olaylarda büyük can kayıpları, maddi ve manevi zararlar oluşmasına neden olmuştur. Halbuki bu doğal olayları “afet” haline getiren en önemli neden ise insan eliyle üretilen bu hatalı politikalardır.

Bu tarz ekonomi temelli sorunlar da iç güvenlik tehditleri olarak nitelendirilmelidir. Suyun boşa aktığı düşüncesiyle bir dere üzerinde Devlet’in onayıyla onlarca hidroelektrik santralinin bir anda inşasına başlanması neticesinde dereler ve nehirler üzerinde yaptırılmasına müsaade edilen olağan dışı müdahalelerle ekolojik dengeyle haksız bir şekilde oynanmaktadır. Bu adaletsiz süreç hem doğa hem de insanlık açısından geri döndürülmesi mümkün olmayan sonuçları da beraberinde getirmektedir.

Tek bir HES’ten elde edilebilecek enerji miktarı daha yüksek olabilecekken aynı anda birden fazla HES’in devreye alınmasıyla hem üretilen toplam enerji miktarı azalmakta hem de bu firmalarca yapılan yüksek tutarlı yatırımlar, yatırımın geri dönüş süresi ve geri dönüş oranları göz önünde bulundurulduğunda bu firmalar açısından da ciddi ekonomik krizlere neden olma potansiyeli taşımaktadır. Nitekim 2018’den beri en yoğun dönemlerinden biri yaşanan ekonomik krizden en çok etkilenen kesimlerden birisi de enerji (özellikle yenilenebilir enerji) sektörüdür.

Nisan 2017’de gerçekleşen yönetim sistemi değişikliği, birçok idari ve siyasi sorunu beraberinde getirdiği gibi kuvvetler ayrılığı prensibi özelinde yaşanan tartışmalar, hukuk alanında uluslararası kamuoyunda yeni güvensizlikler yaratmıştır. Artan güvenlikleştirme politikaları sonucunda “beka” sorunu gerekçesiyle siyasi, ekonomik, idari ve hukuki alanlarda sergilenen serbest piyasa ekonomisi ve reel piyasa koşullarına aykırı “devlet refleksi”leri ise yerli ve yabancı sermayede tedirginlik oluşturmuştur. Kısa sürede ardarda yaşanan seçim ve referandum fırtınaları da belirsizlikleri tetiklemiştir.

Tek parti iktidarları dönemlerinde yaşanan istikrar görünümü, otokratik yönetimlerde görülen güç zehirlenmesine doğru evrilmiş ve yaşanan tüm bu güvensizlik, belirsizlik ve istikrarsızlık ortamı neticesinde ülkede ciddi bir sermaye ve nitelikli insan gücü göçü yaşanmıştır. Güvenilir bir hukuk sisteminden yoksunluk ve içselleştirilememiş bir demokrasi anlayışı görüntüsünün neden olduğu zaiyat, Türkiye’nin güvenliğini doğrudan etkilemektedir. Türkiye’nin güvenlik tehditlerini minimize etmesinin yolu ise atacağı özgürlükçü adımlardan geçmektedir. Özgürlükçü ve evrensel hukuk kaidelerinin güvencesi altında olduğuna inanılan bir yönetim sisteminin varlığı ve bu sistemin şekillendirdiği ekonomik ortam; serbest piyasa kurallarının doğası gereği, hür ve serbest teşebbüs yatırımlarını da beraberinde getirir.

Sağlam temellere dayanan güçlü ekonomiye sahip ülkeler, üzerlerindeki güvenlik tehditlerini diğer ülkelere nazaran daha az hissederler. Bunun ön koşulu ise liberal ekonomi modeline uygun olarak liberal ve özgürlükçü bir siyasal düzenin oluşturulmasıdır. Bu noktada devletlerin özgün koşullarına bağlı olarak bir kısım düzenleyici ekonomik tedbirler almak tabii ki gerekebilir. Ancak burada özgürlük/güvenlik dengesi kurulurken güvenlik adına özgürlükleri kısıtlayıcı bazı radikal olağandışı tedbirlerin alınması, uluslararası sermaye açısından teşebbüs özgürlüğüne müdahale olarak algılanabilir. Bu durum da küresel ekonomiye uluslararası sermayenin yön verdiği noktada korumacı ekonomik tedbirlerin daha da artırılması sorunsalını beraberinde getirir. Güvenlik lehine bir kez bu şekilde bozulan denge, artan hukuk ihlalleriyle özgürlükçü ortamın daha da kısıtlanmasına ve bırakın yabancı sermayeyi,

yukarıda da belirtildiği gibi yerli sermayenin bile nitelikli insan gücüyle birlikte göçüne neden olur.

Bu anlamda sürdürülebilir, sağlıklı bir liberal ekonomik düzenin desteklenmesi adına özgürlükleri garanti altına alacak politikalar üretilmesi, aslında bir anlamda doğrudan güvenliği sağlamaştırıcı politikalara da uygun bir stratejidir. Bu şekilde sağlam temellere dayanan güçlü ekonomilere sahip ülkelerin, güvenlik tehditlerini daha kolay ve basit yöntemlerle bertaraf etmesi beklenir. Çünkü iyi işleyen bir sistem kendi güvenlik bariyerlerini de oluşturur ve güvenlik adına yaşanabilecek tehlikeler fazla büyümeden sistemin bileşenleri tarafından bertaraf edilir.

Bu noktada hem bireylerin hem sivil toplum kuruluşlarının hem de demokratik kitle örgütlerinin, içinde buldukları (kendilerince iyi işleyen bir) sistemin genel yapısına zarar gelmemesi adına bazı olası güvenlik tehditlerinde doğrudan daha aktif rol alacağı ve sorunların belki de devletin fiili veya resmi müdahalesini gerektirmeyen yumuşak diplomasi yöntemleri ve politikalarla kendi içinde çözülmesi gerçeği yaşanacaktır. Bu nedenle doğal hak ve özgürlükler konusunda da benzer şekilde ele alındığı gibi bu tip özgürlükçü politikalar da aslında bir güvenlik tehdidi oluşturmayacağı gibi ileride oluşabilecek daha büyük ve karmaşık güvenlik sorunlarının da önüne geçilmesini sağlayabilir.

Burada arzu edilmeyen bir durum ise oluşturulmak istenen liberal ekonomik düzenlerde, zayıf kesimler aleyhine uygulanan keskin radikal düzenlemeler olabilir. Ancak bu noktada doğru işleyen liberal bir düzende, yukarıda değinilen sivil toplum kuruluşları ve demokratik kitle örgütlerinin kendi üyeleri lehine geliştireceği politikalar ve görüşmelerle bu kaygının da yok edilmesi beklenmelidir. Yine de toplumun zayıf kesimleri lehine uygulanacak korumacı ve pozitif ayrımcılığa dayalı politikalar, “sosyal devlet” olmanın bir gereği olarak reel koşullar çerçevesinde her zaman gündeme alınabilmelidir. Kapitalist ve komünist ülkelerin yanı sıra liberal ülkelerde de devletin zaman zaman zorunlu durumlarda ekonomiye teknik gerekçelerle doğrudan müdahalelerde bulunduğu

göz önüne alınırsa ülkemizde de yer yer düzenleyici ekonomik tedbirlerin alınması, oluşturulmak istenen sürdürülebilir sağlıklı liberal bir ekonomik yapıya aykırı görülmemelidir.

Liberalizmin özüne aykırı görünen ve fakat liberalizmin yarattığı mağduriyetlerin giderilmesi açısından gerçekleştirilmesi zorunlu olan bu tip korumacı düzenleyici tedbirler kavramsal tartışmalara neden olmaktadır. Bu nedenle artık “sosyal liberalizm”in ciddi anlamda bilimsel ve siyasal alanda tartışılması, dünyadaki örneklerinin incelenerek bu yönde ülkemize özgü politikaların geliştirilmesi gereklidir.

Siyasi partiler program ve tüzüklerini bu gerçekliği göz önüne alarak geliştirmeli, mesleki örgütlerde de bu kavram tartışmaya açılmalıdır. Hatta Türkiye, içinde bulunduğu mevcut konjonktür gereği gerçekleştirmek zorunda olduğu reformlardaki uygulamalarıyla dünyanın önde gelen “sosyal liberal” modellerinden birini yaratabilmelidir. Bu anlamda gelenekselleşen köklü sistemlerde bu reformları gerçekleştirmek daha zor iken mevcutta yeni bir model arayışındaki Türkiye’nin bu durumu, kendi lehine bir avantaj oluşturabilir.

Bu noktada Türkiye’nin gerçekleştireceği yapısal, idari ve hukuki reformlar, mevcut genç ve nitelikli insan gücünü değerlendirmesi, kentleşmede modern yaklaşımlar sergileyerek altyapı ve üstyapı sorunlarını gidermesi, tarımsal potansiyelini sınai tarım ürünleri alanında değerlendirmesi, her alanda kooperatifleşme ve ortaklaşmanın desteklenmesi, enerji koridoru niteliğini tek yeterli kriter olarak düşünmeden rasyonel ve çok yönlü enerji politikaları geliştirmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarına ağırlık vermesi, sürdürülebilir turizm ve kalkınma politikasının tavizsiz uygulanması gibi ortaya koyabileceği stratejik yaklaşımlar ve serbest piyasa koşullarının temel ilkelerine ters düşmeden planlı ve düzenleyici “sosyal liberal” bir ekonomik kalkınma modeline geçilmesi yönünde atacağı radikal adımlar; Türkiye’nin hem AB hem Dünya ekonomisinde orta ve uzun vadede önemli ve kalıcı bir rol oynamasını sağlayacaktır.

Bu anlamda Türkiye'nin ekonomi güvenliği kaygıları konusunda gelecekteki durumu, büyük oranda kendi geliştireceği ve niteliksel olarak ekonomisini değerli kılacağı gerçekçi rasyonel politikalara bağlıdır. Türkiye'nin bu anlamda yapacağı hatalar ise Türkiye ekonomisi ve güvenliği için Avrupa'nın veya öngördüğü rakiplerinin (veya siyasi iktidar bileşenlerinin "güvenlikleştirme" politikası çerçevesinde geliştirdiği söylemiyle "iç ve dış düşmanlarının!") Türkiye'ye karşı kullanabileceği tüm ekonomik ve siyasi enstrümanlardan çok daha tehlikeli ve yıkıcı sonuçlara yol açabilir.

2014 sonrasında kaçak göçmenler ve düzensiz göç ile ilgili yaşanan gelişmeler de göstermektedir ki bu sorunla ilgili Türkiye ve AB ortak politikalar geliştirerek işbirliği yapmayı tercih etmelidir. Bu ortak politikalar her iki tarafın güvenliği açısından stratejik önem taşımaktadır. Türkiye üzerinden yapılan silah, uyuşturucu, sigara, akaryakıt, tarihi eşya, değerli maden ve hammadde kaçakçılığı ile organ ticareti gibi kaçakçılık kapsamında nitelendirilecek diğer suçlar da halen Türkiye ve AB'nin önemli ortak güvenlik sorunlarından. Taraflardan biri, kaçak göçmenlerden kaynaklanan sorunlardan dolayı diğerinde yaşanan sorunları görmezden gelerek çözüm üretmez. Bugün görmezlikten gelinen sorun, yarın diğer taraf için daha büyük bir güvenlik tehdidi haline gelme potansiyeli ve riski taşır.

Kaçakçılık ve yasa dışı ticaret yapan suç örgütlerinin çoğu faaliyetlerini birden çok ülkede yürütürler. Bu örgütlerin her birinin etkin olduğu ülke açısından görev ve sorumlulukları farklıdır. Bu olgu büyük bir işbirliği ve organizasyonu gerektirir. Bu unsurlarla mücadele için uluslararası etkin işbirliği politikaları geliştirilmelidir.

Kaçakçılık faaliyetlerinde en az organize suç şebekeleri kadar etkin olan bazı diğer gruplar ise terör örgütleri ve mevcut rejimlere muhalif yapılardır. Bu oluşumlar da özellikle finansal ve lojistik tedarik, yeni insan gücü temin etmek gibi amaçlarla kaçakçılık faaliyetlerini sürdürmekte ve ülkelerin güvenlikleri için ciddi tehdit unsurları yaratmaktadır. Bu nedenle organize suç örgütleriyle mücadele stratejileri geliştirilirken terör örgütü ve benzer yapılanmaların da bu suç unsurlarının faktörleri olduğu göz ardı edilmemelidir. Bazı rejim

muhaliflerine destek sağlamak amacıyla bu tür faaliyetlere göz yuman ülkeler, bir gün bu terör ve güvenlik tehdidini öncelikle kendi topraklarında yaşama ihtimalinin getirdiği riskleri de göz önünde bulundurmalıdır.

Dünyanın kanıtlanmış enerji rezervlerine en yakın coğrafyasında yer alan Türkiye'nin sahip olabileceği doğal kaynaklar ve potansiyel rezervlerinin yeniden araştırılması gerekir. Sadece enerji transferi noktasında jeo-enerjik konumunun sağlayacağı avantaj, Türkiye'nin enerji ihtiyacının sürekli ve makul ücretlerle temini konusunda enerji güvenliği açısından yetersiz kalacaktır. Bu anlamda sürdürülebilir ve kesintisiz enerji güvenliğinin sağlanması açısından Türkiye'nin gerek yurtiçindeki petrol ve doğalgaz aramaları gerekse ortaklıkları yoluyla yurtdışında paydaş olduğu enerji kaynaklarının daha verimli hale getirilebilmesi için ek çalışmalar yapması gerekir.

Her ne kadar “enerji” alanında gelişen avantajlarından dolayı bazı kesimler AB açısından Türkiye'nin vazgeçilmez bir ortak olacağını düşünse de 2006 Avrupa doğalgaz krizi ve 2014'te Rusya bağlantılı olarak Ukrayna'da yaşanan gelişmeler de göstermektedir ki “enerjinin hakim”i Rusya ile AB'nin ilişkilerinde dahi bu “enerji” avantajı tek başına belirleyici olamamaktadır. Bu nedenle coğrafi konumundan dolayı Türkiye önemli bir doğal enerji koridoru pozisyonunda olsa da bu durum Türkiye'nin AB tam üyeliğine kabulü için yeterli olacağı anlamına gelmez. Tüm bu gerekçelerle Türkiye her şeyden önce kendi halkının ekonomik ve demokratik gelişmişlik seviyesini yükseltmek için her alanda rasyonel politikalar üretmelidir. Böylece AB tam üyeliği için gereken çoğu kriter de kendiliğinden karşılanmış olacaktır.

Enerji güvenliğinin sağlanamaması durumu hem AB hem Türkiye ve hem de diğer ülkeler için potansiyel bir güvenlik ve savaş riski tehlikesini de beraberinde getirir. Bu çalışma boyunca işlenen tüm iç ve dış güvenlik sorunlarının bertaraf edilmesi dahi; tek başına enerji güvenliğinde yaşanacak ciddi bir krizin, yeni bir büyük savaşa neden olmasına engel olamayabilir. Bu nedenle uluslararası organizasyonların üyeleri; enerji güvenliğinin alt başlıklarını oluşturan kaynakların güvenliği, transportun güvenliği, pazarın güvenliği, fiziki güvenlik,

fiyat güvenliği, askeri enerji güvenliği, elektrik arz güvenliği gibi konularda da ortak uluslararası politikalar geliştirmek zorundadırlar.¹³³

Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu'daki toprak ve mülklerini bırakarak Yunanistan'a göç eden Rumlar; Karaman, Isparta, Ege, Trakya, Nevşehir ve çevresi başta olmak üzere bıraktıkları gayrimenkul üzerinde hak iddia etmeye başlamıştır. Özellikle Türkiye'deki toprak ve mülkiyet kanunundaki değişiklikler ile ekonomik krizlerin aşılması için kısa vadede bir getiri olarak görülen konut edinilmesi veya büyük yatırımlar yapılması yoluyla verilen vatandaşlık hakkı nedeniyle gerek bu yörelerde gerek büyükşehirler ve turizm merkezlerinde gerekse de İsraililer ağırlıklı olmak üzere Güneydoğu ve Doğu'da yabancıların edindikleri gayrimenkul adedi son yıllarda ciddi artış göstermiştir.

1915'te tehcir edilen Ermeniler de, uluslararası mahkemelerde Türkiye'yi tazminata mahkum ettirmek yoluyla Türkiye'den toprak talebinde bulunmayı amaçlamaktadır. Mülkiyet yapısındaki muhtemel bu ve benzeri değişiklikler, Türkiye'nin önümüzdeki yıllar boyunca 2050'lere kadar sürekli önüne gelebilecek dinamik bir azınlıklar ve mülkiyet sorununun habercisidir. Bu azınlıkların bazı diğer siyasi, kültürel, dini ve sosyal haklar özneline girişeceği talepler ve bunun yansımaları, Türkiye açısından yüzyılın güncel iç tehdit unsurlarından biri olabilir.

Suriye'de uzun yıllardır devam eden savaş koşulları nedeniyle Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan dört milyondan fazla Suriyeli sığınmacının kontrol ve entegrasyonunun; Türk halkının makul karşılayacağı şekilde sağlanamaması durumu, önümüzdeki on yıllarda yeni bir başka iç tehdit unsuru olabilecek önemli sorunlardandır. İnsani ve vicdani gerekçelerle Türk halkı tarafından şimdilik hoşgörülen sığınmacı ve mültecilere tanınabilecek olağandışı pozitif ayrımcılık, toplumda ciddi rahatsızlıklar ile siyasi ve idari yeni sorunlara yol açabilir. Nitekim bu konuda Türk hükümetinin Suriyeli sığınmacılara tanıdığı bazı imtiyazlar, şimdiden toplumun büyük bir kesiminde tereddüt ve tepkiyle karşılanmaktadır.

---

¹³³ M. Faruk Demir, **Enerji Oyunu**, Ayrım Yayınları, İstanbul, 2010, s.101-140.

Arap Baharı sırasında ve sonrasında özellikle Libya ve Mısır yönetimleriyle yaşanan gerginlikler de Türkiye açısından bu yüzyılın önemli sorunlarından olmuştur. Libya’da Kaddafi Hükümeti’nin son günlerinde Türk müteahhitlere yapılmayan ödeme sorunları gündemdeyken Türk Hükümeti’nin Libya muhalefetine destek vermesi nedeniyle Kaddafi yönetiminin son zamanlarında uygulanan ekonomik ve siyasi baskılar, birçok Türk müteahhit ve işadamlarının iş makineleri ve ekipmanlarını Libya’da bırakarak Türkiye’ye dönmelerine neden olmuştur. Hatta Türk Hükümeti bu durumdaki şirketler için kolaylaştırıcı bazı yasal düzenlemeler yapmak durumunda kalmıştır. Libya’da yeni yönetimle birlikte Türk müteahhit ve işadamları yeniden bu bölgeye dönüp çalışmalarına başlama noktasına gelse de ülkedeki genel huzursuzluk ve istikrarsızlık ortamı ile Türkiye’nin tutumu bu girişimcilerin bir kısmının yatırımlarını ağırdan almalarına neden olmaktadır.

Mısır’da yaşanan ve Hüsnü Mübarek’in devrilmesiyle sonuçlanan toplumsal olaylardan sonra kurulan “Müslüman Kardeşler” örgütü yanlısı hükümetin şeriatçı ve baskıcı uygulamaları ve bunu gerekçe göstererek Ordu tarafından yapılan askeri darbe de uluslararası alanda Türkiye ile Batılı bazı ülkeleri karşı karşıya getirmiştir. Nitekim bu ihtilafın yansımaları, günümüzde yaşanmakta olan Doğu Akdeniz’deki enerji sahaları mücadelesi gerginliğinde de farklı şekillerde kendini göstermektedir.

ABD’nin 11 Eylül saldırılarını gerekçe göstererek El-Kaide özelinde Afganistan’da Taliban’a karşı başlattığı mücadele, Irak’ın Kuveyt’i işgali vesilesiyle eski paydaşlarından Saddam Hüseyin özelinde Irak’ta neden olduğu iç savaş, İsrail ile Arap ülkelerinin mücadelelerinde İsrail’e verdiği açık destek, şeriatçı rejimi ve Rusya yanlısı tutumu gerekçesiyle Humeyni özelinde İran’a karşı öncülüğünü üstlendiği uluslararası baskı ve ambargo politikaları, Çin’de ve Balkanlar’da Müslümanlara karşı yapılan saldırı ve katliamlara yeterli tepkiyi vermemesi, Arap Baharı sürecinde bazı Müslüman liderlere karşı takındığı tutum ve Trump dönemi yönetiminin uluslararası alanda sergilediği dengesiz,

istikrarsız, radikal olağandışı adımlar gibi onlarca nedenle İslam dünyasının büyük bir kesiminde ABD'ne karşı ciddi bir tepki oluşmuştur.

Ancak bunlara rağmen Müslüman ülkelerde de ABD ve Batılı devletler karşısında homojen bir yapı ve fikir birliğinin olmadığı görülmektedir. Müslümanların kendi içlerinde kolayca parçalanarak yönetilebileceğinin tarihteki somut örnekleri de ABD yanlısı ülkelerin bu yönde politikalar üretmesine neden olmuştur. Arap Yarımadası'nda enerji kaynakları alanındaki işbirliği ve ortak çıkarları nedeniyle bazı Müslüman ülkelerin ABD lehine tavır sergilemeleri, Arap-İsrail Savaşları boyunca Mısır'ın, İsrail'in yanında yer alarak ABD'ne karşı tavır geliştirmemesi bunların örnekleridir. Nitekim Irak, Libya, Mısır, Tunus, Cezayir, Suriye gibi toplumsal olaylarla rejimlerin yıkıldığı veya sarsıldığı bazı Müslüman ülkelerde, yerel halkın desteğini almadan ve bir kısım Müslüman toplulukların yardımı olmadan, Batılı Devletlerin bu olayları kendi başlarına örgütlemesinin mümkün olmadığı tarihte defalarca yaşanan örneklerden malumdur.

Müslüman toplumlarda yaşanan genel bölünmüşlük ve ayrışmanın yansımaları Türkiye'de de görülmektedir. Bu nedenle Türkiye'de iç tehdit unsuru olan radikal irticai terör örgütleri ve diğer dini temelli yapılanmaları değerlendirirken bunları tek bir nitelikte ele almak doğru olmaz. Türkiye Cumhuriyeti için hem dış kaynaklı radikal irticai terör örgütleri ve ülkedeki uzantıları, hem de köklerini yurt içindeki cemaatçi ve tarikatçı örgütlenmelerden alan bazı irticai yapılanmalar birer iç tehdit unsuru olarak değerlendirilmelidir.

Ancak bu değerlendirmelerde salt dini amaçlarla ibadetleri gereği toplanan cemaatler ile bu cemaat yapılarını ekonomik, siyasi ve bireysel amaçlarla çıkarları doğrultusunda örgütlemek isteyen dini kisveli diğer oluşumları birbirinden doğru ayırt etmek gerekir. Aksi durumda yaşanabilecek bir kaos, çatışma ve belirsizlik Türkiye'yi çok daha ciddi kırılmalara kadar götürebilecek çarpıcı sonuçlara yol açabilir.

Önceki bölümlerde belirtildiği şekliyle PKK-Hizbullah örneğinde olduğu gibi bir cemaatin/örgütün yok edilmesi adına diğer cemaat veya cemaatlere

gösterilmesi muhtemel müsamahalar, ileride yeni iç güvenlik sorunlarına neden olabilir. Devlet tarafından bertaraf edilmesi gerektiği düşünülen her türlü yasadışı yapılanma ve güvenlik sorunları ile ilgili yapılacak mücadelelerde sadece meşru Devlet kurum ve kuruluşlarından, evrensel hukuk ve yasalar çerçevesinde faydalanılmalıdır. Bu yöntemle yürütülecek legal mücadele, Devletlerin ileride kendisine yeni bir güvenlik tehdidi doğurma ihtimali olan illegal ve gayri resmi operasyonlarına kıyasla orta ve uzun vadede daha etkin ve verimli sonuçlar alınmasını sağlar.

Devletlerin temel amaçlarından biri; vatandaşlarının güven içerisinde, mutlu ve nitelikli yaşadığı bir ülke sağlamaktır. “Devletin beka”sı olarak nitelendirilen ve devletle vatandaş arasında en tartışmalı konu başlıklarından biri olan bu kavram, modern toplumlarda artık çokça tartışılır hale gelmiştir. Buna rağmen iktidarlarının sürekliliğini sağlamak amacıyla kimi hükümetler tarafından uygulanan “güvenikleştirme” politikasına paralel olarak artan otokratik ve hukuk dışı yönetim anlayışı, toplumda güvensizlik huzursuzluk ve bunalımlara neden olur. İşte bu noktada devletler, söz konusu anlayıştaki siyasi iktidarlar nedeniyle esasen çekindikleri “beka” sorunu ile karşı karşıya kalma tehlikesi taşırlar.

İçinde bulunulan teknoloji ve entegrasyon çağında hiçbir ülkenin her şeyden bağımsız kendi başına karar alma şansı yoktur. Birbirlerinden binlerce kilometre uzakta, çok farklı kültürel ve yaşamsal değerlere sahip yüz milyonlarca insanın birbiriyle etkileşim ve iletişim halinde oldukları bir yeryüzünde; bir bireyin, bir topluluğun, bir toplumun veya bir ülkenin/devletin tam bağımsız olmasını beklemek gerçekçi değildir.

Türkiye'nin de gerek kendi vatandaşlarının güvenliği ve kalkınmışlığı gerekse de AB tam üyelik hedefi açısından, bu çalışma boyunca değinilen potansiyel iç ve dış tehdit unsurlarını bertaraf etmeye yönelik olarak her alanda gerçekçi ve akılcı güvenlik politikaları geliştirmesi beklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Acar, F., "Türkiye'de İslam", Balkır, C., Williams, A.M., (1996) *Türkiye ve Avrupa İlişkileri: Avrupa Topluluğu'na Tam Üyelik ve Küreselleşen İlişkiler*, (Çev. Bülent T.) İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Acar, Ç. Bülbül, S. (v.d.) (2011) *Petrol ve Doğalgaz*, (2.Baskı), Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Ahmad, F. (1999) *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (2.Basım), İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akdevelioğlu, A. Kürkçüoğlu, "1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1", Oran, B. (2003) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I : 1919-1980*, (8.Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akgün, M., "Türk Dış Politikasında Bir Jeopolitik Etken Olarak Boğazlar", Sönmezoğlu, F. (2001) *Türk Dış Politikasının Analizi*, (2. Basım), İstanbul: Der Yayınları.
- Ataöv, T., "Türkiye, BDT ve Doğu Avrupa", Balkır, C., Williams, A.M., (1996) *Türkiye ve Avrupa İlişkileri: Avrupa Topluluğu'na Tam Üyelik ve Küreselleşen İlişkiler*, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Aydağ, D. Cumalıoğlu, Y. (2011) *Enerjiye Açılan Karanlık Kapılar*, İstanbul: Destek Yayınevi.
- Arı, T. (2002) *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, (2. Baskı), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı, T. Pirinççi, F. "11 Eylülün Gölgesinde Orta Asya'ya Yönelik Amerikan Politikası", Arı, T. (2010) *Orta Asya ve Kafkasya: Rekabetten İşbirliğine*, Bursa: MKM Yayıncılık.
- Baç, M.M. (2001) *Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*, (Çev. Simten.) İstanbul: Alfa Yayınları

- Baylis, J. "Uluslar arası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", Aydın, M., Brauch, H.G.(v.d.) (2012) *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bıçakçı, S. (2013) *21. Yüzyılda Siber Güvenlik*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bilener, T., "AB'nin Azınlık Hakları Anlayışı ve AB'ye Bütünleşme Sürecinde Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri, Dedeoğlu, B. (2003) *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, İstanbul: Boyut Kitapları.
- Bilgin, M. "Orta Asya ve Kafkasya'da Enerji Stratejileri: Rekabet, İşbirliği ve Bölgesel Sorunlar", Arı, T. (2010) *Orta Asya ve Kafkasya: Rekabetten İşbirliğine*, Bursa: MKM Yayıncılık.
- Bozdağlıoğlu, Y. "Türkiye'nin Batılılaşma Sürecinde, Avrupa ve Batı'nın Yeri ve AB'ye Üyelikte Kimlik Olgusunun Etkileri", Efeğil, E., Erol, M.S. (2007) *Türkiye-AB İlişkileri: Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı*, Ankara: Orion Yayınevi.
- Bozkurt, G.S. "Türkiye-Rusya İlişkileri: Tarihi Rekabetten Çok Boyutlu İşbirliğine", Cüneyt, Y., Ertan, E. (2010) *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Bölükbaşı, S. (2001) *Barışçı Çözumsuzlük*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Büyükkakıncı, E., "Avrupa Birliği – Rusya Federasyonu İlişkilerinde Güvenlik Sorunsalı, Dedeoğlu, B. (2003) *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, İstanbul: Boyut Kitapları.
- Brauch, H.G. "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", Aydın, M., Brauch, H.G. (v.d.) (2012) *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Buzan, B. "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", Aydın, M., Brauch, H.G. (v.d.) (2012) *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Büyükkakıncı, E. "Avrupa Birliği-Rusya Federasyonu İlişkilerinde Güvenlik Sorunsalı", Dedeoğlu, B. (2003) *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, İstanbul: Boyut Kitapları.

- Canatan, K., "Batı Dünyasında İslam-Demokrasi Tartışmaları ve Türkiye Örneği: Analitik ve Eleştirel Bir Yaklaşım", Efeğil, E., Erol, M.S., *Türkiye-AB İlişkileri: Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı*, Ankara: Orion Yayınevi.
- Caşın, M. H. "ABD'nin Kafkasya Politikasında Rusya ile Ortaklık ve Rekabet Paradoksunun Olası Gelişmelerini Anlamak", Arı, T. (2010) *Orta Asya ve Kafkasya: Rekabetten İşbirliğine*, Bursa: MKM Yayıncılık.
- Ceylan, A. K. (2012) *Hiç Konuşmayanlar Konuşuyor; Mücadele Edenlerin Dilinden : Terör*, İstanbul: Yeniüzyıl Yayınları.
- Çakmak, H. (2012) *Avrupa Birliği'nin Etnik Yapısı: Avrupa Birliği'ndeki Halkların Kökenleri ve Gerçekleri*, Ankara: Kripto Kitaplar.
- Çayhan, E., "Türkiye'de Siyasal Partiler ve Avrupa Birliği", Dedeoğlu, B. (2003) *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, İstanbul: Boyut Kitapları.
- Çalış, Ş.H. (2008) *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*, (4.Basım), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çetinsaya, G., "Türk-İran İlişkileri", Sönmezoğlu, F. (2001) *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları.
- Çolak, Y., (Çev. Gökçen, Y.,Nergiz, Ö.), "Türkiye'de Kültür, Farklılık ve Resmi İdeoloji", Efeğil, E., Erol, M.S., *Türkiye-AB İlişkileri: Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı*, Ankara: Orion Yayınevi.
- Çomak, H., "Türkiye'nin Enerji Güvenliği", Gumpel, W., Hekimler, A. (2006) *Avrupa ve Orta Asya Arasındaki Enerji Köprüsü Türkiye*, Ankara:KonradAdenauerStiftung Yayını.
- Dalby, S., "Güvenlik ve Çevre Bağlantılarına Yeniden Bakmak", Aydın, M., Brauch, H.G. (v.d.) (2012) *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dedeoğlu, B., "Terörizm Üzerine Karşılaştırmalar: Bermuda Şeytan Üçgeni", Dedeoğlu, B. (2003) *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, İstanbul: Boyut Kitapları.

- Demir, A.F., "AB'nin Güney Kafkasya Politikaları", Dedeoğlu, B. (2003) *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, İstanbul: Boyut Kitapları.
- Demir, M.F. (2010) *Enerji Oyunu*, İstanbul: Ayrım Yayınları.
- Devlet, N., "Enerji Hatlarının Güvenliğinde Ülkelerin İstikrar Sorunları", Gumpel, W., Hekimler, A. (2006) *Avrupa ve Orta Asya Arasındaki Enerji Köprüsü Türkiye*, Ankara:KonradAdenauerStiftung Yayını.
- Dikkaya, M., "Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve Kafkaslar", Yenigün, C., Efeğil, E. (2010) *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Djalili, M. R.,Kellner, T. (2009) *Yeni Orta Asya Jeopolitiği: SSCB'nin bitiminden 11 Eylül sonrasına*, (Çev: R. Uzmen), İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Dugin, A. (2010) *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, (Çev. V. İmanov), (7.baskı),İstanbul: Küre Yayınları.
- Duru, B., "Avrupa Birliği Çevre Politikası", Erhan, Ç. Senemoğlu, D., (2011) *Avrupa Birliği Politikaları*, (2. Baskı), Ankara: İmaj Yayınevi.
- Efeğil, E., "17 Aralık Kararı'na İlişkin Sürecin Analizi", Efeğil, E., Erol, M.S. (2007) *Türkiye-AB İlişkileri: Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı*, Ankara: Orion Yayınevi.
- Efeğil, E., "AK Parti Hükümeti'nin Kürt Sorununa Yaklaşımının Analizi", Yenigün, C., Efeğil, E. (2010) *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Eralp, A. "Değişen Savaş-Sonrası Uluslararası Sistemde Türkiye ve Avrupa Topluluğu, Balkır, C.,Willams A.M., (1996) *Türkiye ve Avrupa İlişkileri: Avrupa Topluluğu'na Tam Üyelik ve Küreselleşen İlişkiler*, (Çev. Bülent T.), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Ercan, M., "Türkiye-Ermenistan Protokolleri: Süreç ve Kaygılar", Yenigün, C., Efeğil, E. (2010) *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayınları.

- Erdoğan, M.M., “Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu / Avrupa Birliği İlişkilerinde Değişmeyen Öncelikler (2008) *Liberal Düşünce Dergisi*(Yaz-Sonbahar 2008), İstanbul: Liberte Yayınları.
- Erdoğan, M.M. (2011) *Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları*, Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- Erhan, Ç., “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, Oran, B. (2003) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I : 1919-1980*, (8.Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Frederik, J, Arends, M. “Homeros'danHobbes ve Ötesine: Avrupa Geleneğinde Güvenlik” Kavramı”, Aydın, M.,Brauch, H.G. (v.d.) (2012) *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fontaine, P. (2010) *AB Nedir?*, Belçika: Avrupa Birliği Resmi Yayınları Ofisi.
- Gökçe, B. (1996) *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Gül, A. Gül, A.Y. (1995) *Avrasya Boru Hatları ve Türkiye*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Gümrükçü, H. (2002) *Türkiye ve Avrupa Birliği: İlişkinin Unutulan Yönleri, Dünü ve Bugünü*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Harris, G.S., “ABD – Türkiye İlişkileri”, Makovsky, A., Sayarı, S., (2002) *Türkiye'nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- İsmayılov, M. (2011) *Avrasyacılık: Mukayeseli Bir Okuma Türkiye ve Rusya Örneği*, Ankara: Doğu BatıYayınları.
- İyidoğan, S., “Avrupa Birliği'nin Sanayi ve Teknoloji Politikaları Paradoksu”, Dedeoğlu, B. (2003) *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, İstanbul: Boyut Kitapları.

Kadioğlu, A., “İnsansal Bağ: Uluslararası İşçi Gc”, Balkır, C., Williams, A.M.,(1993) *Türkiye ve Avrupa İlişkileri: Avrupa Topluluğu’na Tam yelik ve Küreselleşen İlişkiler*, (ev. Bülent T.)İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Kahraman, S., “Avrupa Birliği’nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası”, Erhan, ., Senemoğlu, D. (2011) *Avrupa Birliği Politikaları*, (2. Baskı), Ankara: İmaj Yayınevi.

Kamalov, İ. (2008) *Putin Dönemi Rus Dış Politikası: Moskova’nın Rövanşı*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Karakaş, A.I., “Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinde İnsan Hakları Sorunsalı”, Sönmezoğlu, F. (2001) *Türk Dış Politikasının Analizi*, (2. Basım), İstanbul: Der Yayınları.

Kayayerli, M. (2004) *Ulusal ve Küresel Açılımlar*, Ankara: SinemisYayınları.

Kennedy, P. (2001) *Büyük Glerin Yükseliş ve kşleri: 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri atışmalar*, (8. Baskı), (ev. Birtane, K.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kirişçi, K., (ev. Ahmet, K.H), “Huzur mu Huzursuzluk mu: Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası (1991-1993), Sönmezoğlu, F. (2001) *Türk Dış Politikasının Analizi*, (2. Basım), İstanbul: Der Yayınları.

Kozlu, C. (1996) *Türkiye Mucizesi İçin: Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Lewis, B. (2000) *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (ev. Metin, K.), (8. Baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Lesser, I.O., “Türkiye’nin Batıyla Gelişen Güvenlik İlişkileri”, Makovsky, A., Sayarı, S., (2002) *Türkiye’nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Marchesin, P.,(ev. Beril, D.), “‘Yeni Tehditler’ Karşısında Avrupa”, Dedeoğlu, B. (2003) *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, İstanbul: Boyut Yayınları.

- Mesjasz, C., "Ekonomik Güvenlik", Aydın, M., Brauch, H.G. (v.d.) (2012) *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nogayeva, A. (2011) *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, Ankara: USAK Yayınları.
- Oğuzlu, T., "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve AGSP", Yenigün, C., Efegil, E. (2010) *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayınları
- Ortaylı, İ. (2014) *İmparatorluğun Son Nefesi: Osmanlı'nın Yaşayan Mirası Cumhuriyet*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özdal, B., "Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve Güney Kafkasya", Yenigün, C., Efegil, E. (2010) *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Özen, Ç., Yazgan, H., "Zor Ya da Zoraki Aday: Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Süreci, Efegil, E., Erol, M.S. (2007) *Türkiye-AB İlişkileri: Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı*, Ankara: Orion Yayınevi.
- Özer, Y., "Küresel Ekonomik Bir Güç Olarak AB ve Türkiye'nin Üyeliğinin Muhtemel Etkileri", Efegil, E., Erol, M.S. (2007) *Türkiye-AB İlişkileri: Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı*, Ankara: Orion Yayınevi.
- Parekh, B. (2002) *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Sancak, E., "Türkiye'de Terör Sorunu: Kaynağı ve Çözüm Önerileri", Yenigün, C., Efegil, E., (2010) *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sander, O. (2001) *Siyasi Tarih: 1918-1994*, (9.baskı), Ankara: İmge Kitabevi.
- Saygın, H., Çelik, C. (2011) *Geo-Enerjik Bakış: AB Bağlamında Enerji Politikalarında Geo-Enerji Alanları*, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları.

- Serdaroğlu, S., "Avrupa Bütünleşmesine Katkıda Bulunan Bir Faktör Olarak Çevre Politikası", Dedeoğlu, B. (2003) *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, İstanbul: Boyut Kitapları.
- Sevinç, D., "Avrupa Birliği Ortak Ticaret Politikası", Erhan, Ç. Senemoğlu, D. (2011) *Avrupa Birliği Politikaları*, (2.Baskı), Ankara: İmaj Yayınevi.
- Sezer, D.B., "Türk-Rus İlişkileri: Düşmanlıktan 'Fiili Yakınlaşma'ya", Makovsky, A., Sayarı, S., (2002) *Türkiye'nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Soutou, G.H. (2014) *Avrupa Birliği Tarihi:1815'ten Günümüze*,(Çev. E. Alp), İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Sönmezoğlu, F. (2000) *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, (Haz. Ü. Arıboğan, G. Ayman, B. Dedeoğlu), (3. Basım), İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F., "Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs", Metinsoy, M. Eroğlu, M. (2001) *Değişen Dünya ve Türkiye'nin Dış Politika Gündemi*, İstanbul: Don Kişot Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2002) *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Der Yayınları.
- Shaw, J.S., Shaw, E.K. (2000) *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye: İkinci Cilt Reform, devrim ve cumhuriyet: Modern Türkiye'nin doğuşu, 1808-1975*, (Çev. M.Harmancı), İstanbul: E Yayınları.
- Tangör, B. (2009) *Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişimi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- TBMM Araştırma Komisyonu Raporu (2005), (9. Baskı), Ankara: UM:AG Vakfı Yayınları.
- Tellal, E., "SSCB'yle İlişkiler", Oran, B. (2003-a) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980*, (8.Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tellal, E., "SSCB'yle İlişkiler", Oran, B. (2003-b) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II: 1980-2001*, (5.Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.

Türkmen, F., “Avrupa Birliği ve İnsan Hakları”, Dedeoğlu, B. (2003) *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, İstanbul: Boyut Kitapları.

Troschke, M., “Avrasya Kıtasının Enerji Kaynakları ve Türkiye ile Avrupa'nın Enerjilerinin Sürdürülebilir Bir Şekilde Tedarik Edilmesi Açısından Bu Kaynakların Önemi”, Gumpel, W., Hekimler, A., (2006) *Avrupa ve Orta Asya Arasındaki Enerji Köprüsü Türkiye*, Ankara: Konrad AdenaurStiftung.

Uslu, N. “Orta Asya Ülkeleri Arasında İşbirliği ve Örgütlenme Çabaları, Arı, T. (2010) *Orta Asya ve Kafkasya: Rekabette İşbirliğine*, Bursa: MKM Yayıncılık.

Vardar, D., “Türkiye Avrupa Topluluğu/Avrupa Birliği İlişkileri”, Sönmezoğlu, F. (2001) *Türk Dış Politikasının Analizi*, (2. Baskı), İstanbul: Der Yayınları.

Waeber, O., “Toplumsal güvenliğin Değişen Gündemi”, Aydın, M., Brauch, H.G.(v.d.) (2012) *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Winrow, G., “Orta Asya ve Trans-Kafkasya Politikası”, Makovsky, A., Sayarı, S. (2002) *Türkiye'nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Zippel, W., “Enerji Kaynaklarını Çeşitlendirme Yaklaşımları Altına AB'nin Enerji Politikası”, Gumpel, W., Hekimler, A. (2006) *Avrupa ve Orta Asya Arasındaki Enerji Köprüsü Türkiye*, Ankara:KonradAdenauer StiftungYayıncılık.

<http://www.sabah.com.tr/Gundem/2013/12/22/bu-oyunu-bozup-inlerine-girecegiz> adresinden26.05.2014tarihinde saat 09:12'de alınmıştır.

Inter-connecting Europe. New Perspectivesfor Trans-European Energy Networks, October – 2008

Green Paper. A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy, March – 2006

Energy Infrastructure. Priorities for 2020 and beyond – A blueprint for an Integrated European Energy Network, 2011

Energy Infrastructure priorities for 2020 and beyond – A blueprint for an Integrated European

Energy Network, November – 2010

Energy Roadmap 2050, 2011

On security of energy supply and international cooperation – “The EU Energy Policy : Engaging with Partners beyond Our Borders”, September – 2010

Energising Europe. A new energy infrastructure for a 21st Century Europe, November – 2010

Renewable Energy: a major player in the European energy market, June – 2012

European Neighbourhood Policy: Energy and the Environment. Challenges Without Borders, 2009

Renewable make the difference, October – 2010

Energy : Issues, Options and Technologies. Science and Society, December – 2002

Energy 2020. A Strategy for Competitive, Sustainable and Secure Energy, 2011

White Paper. An Energy Policy for the European Union, December – 1995

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 05/07/2019

Tez Başlığı: GÜVENLİK FAKTÖRÜNÜN TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

05.07.2019

Adı Soyadı: Tolga ALTUN
Öğrenci No: N09123728
Anabilim Dalı: SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
Programı: SİYASET BİLİMİ
Statüsü: X Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Tez çalışması literatüre dayalı bir araştırma olduğu için "Etik Kurul İzni" gerekmemektedir.

Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION DEPARTMENT

Date: 05/07/2019

Thesis Title: THE IMPACT OF THE SECURITY FACTOR UPON TURKEY-EU RELATIONS

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

05.07.2019

Name Surname: Tolga ALTUN

Student No: N09123728

Department: POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

Program: POLITICAL SCIENCE

Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

The study is based on literature so that there is no need for "Ethics Commission Approval".

Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

117

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 05/07/2019

Tez Başlığı : GÜVENLİK FAKTÖRÜNÜN TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 104 sayfalık kısmına ilişkin, 05/07/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 10 'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- X Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- X Kaynakça hariç
- 3- X Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- X 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

05.07.2019

Adı Soyadı: TOLGA ALTUN

Öğrenci No: N09123728

Anabilim Dalı: SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ

Programı: SİYASET BİLİMİ TEZLİ YL

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. ALİ ÇAĞLAR

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION DEPARTMENT

Date: 05/07/2019

Thesis Title : THE IMPACTS OF SECURITY FACTOR UPON TURKEY – EU RELATIONS

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 05/07/2019 for the total of 104 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 10 %.

Filtering options applied:

1. X Approval and Declaration sections excluded
2. X Bibliography/Works Cited excluded
3. X Quotes excluded
4. Quotes included
5. X Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

05.07.2019

Name Surname: TOLGA ALTUN

Student No: N09123728

Department: POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

Program: POLITICAL SCIENCE MA

ADVISOR APPROVAL

APPROVED. .

Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR